

**TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİNDE KAMUSAL ALANDAKİ
KADIN SÖYLEMİNİN SÖZLÜ VE TEORİK ANALİZİNE:**

TÜRKİYE VE KIRGIZİSTAN ÖRNEĞİ

Merve KILIÇ

Yüksek Lisans Tezi

Kadın ve Aile Çalışmaları Anabilim Dalı

Danışman: Doç.Dr. Gökmen KANTAR

2025

T.C.
TEKİRDAĞ NAMIK KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN VE AİLE ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

TOPLUMSAL CİNSİYET PERSPEKTİFİNDE KAMUSAL ALANDAKİ
KADIN SÖYLEMİNİN SÖZLÜ VE TEORİK ANALİZİNE:
TÜRKİYE VE KIRGIZİSTAN ÖRNEĞİ

Merve KILIÇ

KADIN VE AİLE ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI
DANIŞMAN: DOÇ. DR. GÖKMEN KANTAR

TEKİRDAĞ-2025
Her hakkı saklıdır.

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Hazırladığım Yüksek Lisans Tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yazımda enstitü yazım kılavuzuna uygun davranıldığını taahhüt ederim.

03 /06 / 2025

Merve KILIÇ

ÖZET

Kurum, Enstitü : Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
ABD : Kadın ve Aile Çalışmaları Anabilim Dalı
Tez Başlığı : Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Kamusal Alandaki Kadın Söyleminin Sözlü ve Teorik Analizine: Türkiye ve Kırgızistan Örneği
Tez Yazarı : Merve KILIÇ
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Gökmen KANTAR
Tez Türü, Yılı : Yüksek Lisans Tezi, 2025
Sayfa Sayısı : 103

Toplumsal yaşamın en temel dinamiklerinden biri olan toplumsal cinsiyet, bireylerin biyolojik farklılıklarının ötesinde toplum tarafından atfedilen roller, beklentiler ve davranış kalıplarını ifade eder. Bu sosyal inşa yüzyıllardır kadın ve erkeğin kamusal ve özel alandaki konumlarını, haklarını ve ifade biçimlerini derinden etkilemiştir. Özellikle modern toplumların şekillenmesinde kritik bir rol oynayan kamusal alan bireylerin bir araya gelerek ortak meseleleri tartışıp kamuoyu oluşturduğu Habermas'ın tabiriyle devlet ile özel yaşam arasındaki köprü niteliğindeki bir platformdur. Ancak tarihsel süreçte bu alanın genellikle erkek egemen bir yapıya sahip olması kadınların seslerinin duyulması ve eşit katılım sağlaması önünde ciddi engeller teşkil etmiştir. Kadınların kendi deneyimlerini, taleplerini ve perspektiflerini ifade ettiği kadın söylemi, kamusal alandaki bu eşitsizliği görünür kılma ve dönüştürme arayışının bir yansımasıdır. Bu söylem sadece kadınların bireysel kimliklerini değil aynı zamanda toplumsal olarak inşa edilmiş kimliklerini de ifade ederken cinsiyete dayalı güç ilişkilerini ve normları sorgulamaktadır. Küresel ölçekte kadınların kamusal alandaki görünürlüğü ve etkinliği artış gösterse de her coğrafya kendi özgün kültürel, tarihi ve sosyo-politik dinamikleriyle bu süreci farklı şekillerde deneyimlemektedir. Bu tez çalışması toplumsal cinsiyet perspektifinden kamusal alandaki kadın söyleminin hem teorik çerçevesini sunmakta hem de Türkiye ve Kırgızistan örneklerinde ampirik bir analizini gerçekleştirmektedir. Türkiye ve Kırgızistan gerek tarihsel süreçleri, gerekse kültürel ve sosyo-politik yapıları itibarıyla kadınların kamusal alandaki varoluş mücadelelerini farklı şekillerde tecrübe etmiş iki ülkedir. Bu bağlamda Türkiye'de kadın söyleminin Osmanlı'dan Cumhuriyete uzanan dönüşümünü ve günümüzdeki zorluklarını incelerken Kırgızistan'da kadın söyleminin göçebe kültürden Sovyet mirasına ve bağımsızlık sonrası döneme uzanan gelişimini ele almaktadır. Çalışmanın temel amacı kadınların kamusal alandaki deneyimlerini, karşılaştıkları engelleri, kendilerini ifade etme biçimlerini ve bu iki ülkedeki farklılıkları karşılaştırmalı olarak analiz etmektir. Nitel araştırma yöntemleriyle yürütülen bu çalışma kadınların kamusal alanda maruz kaldığı toplumsal baskıların, medyanın rolünün ve hukuki mekanizmaların etkinliğinin anlaşılmasına katkı sağlamayı hedeflemektedir. Elde edilen bulgular ışığında kadınların kamusal alanda daha eşit, özgür ve güvenli bir şekilde var

olabilmeleri için politika önerileri ve gelecek araştırmalar için yol haritaları sunuldu.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Kamusal Alan, Kadın Söylemi, Türkiye, Kırgızistan.

ABSTRACT

Institution, : Tekirdağ Namık Kemal University, Institute of Social Sciences
Institute
Department :Department of Women and Family Studies
Thesis Title :Verbal and Theoretical Analysis Of Women's Discourse In The
Public Sphere From A Gender Perspective: The Case Of Turkey
And Kyrgyzstan
Thesis Author : Merve KILIÇ
Thesis Adviser : Assoc. Prof. Gökmen KANTAR
Type of
Thesis,Year : MS Thesis, 2025
Total Number of : 103
Pages

One of the most fundamental dynamics of social life, gender, beyond individuals' biological differences, refers to the roles, expectations, and behavioral patterns ascribed by society. This social construct has profoundly affected the positions, rights, and forms of expression of women and men in the public and private spheres for centuries. The public sphere, in particular, has played a critical role in the shaping of modern societies, serving as a platform where individuals gather to freely discuss common issues, exchange ideas, and form public opinion, a bridge between the state and private life as theorized by Habermas. However, throughout history, the predominantly male-dominated nature of this sphere has posed significant obstacles to women's voices being heard and their equal participation. Women's discourse, which expresses women's own experiences, demands, and perspectives, is a reflection of the quest to make this inequality in the public sphere visible and to transform it. This discourse not only expresses women's individual identities but also their socially constructed identities, while questioning gender-based power relations and norms. Although women's visibility and effectiveness in the public sphere are increasing globally, each geography experiences this process differently due to its unique cultural, historical, and socio-political dynamics. This thesis from a gender perspective, presents both a theoretical framework and an empirical analysis of women's discourse in the public sphere, using the examples of Türkiye and Kyrgyzstan. Türkiye and Kyrgyzstan are two countries that have experienced women's struggles for existence in the public sphere in different ways, due to their distinct historical processes, as well as their cultural and socio-political structures. In this context, the study examines the transformation of women's discourse in Türkiye from the Ottoman era to the Republic and its current challenges, while exploring the development of women's discourse in Kyrgyzstan from its nomadic culture to the Soviet legacy and the post-independence period. The main objective of this study is

to comparatively analyze women's experiences in the public sphere, the obstacles they face, their forms of self-expression, and the differences between these two countries. Conducted with qualitative research methods, this study aims to contribute to a deeper understanding of the societal pressures women face in the public sphere, the role of media, and the effectiveness of legal mechanisms. In light of the findings, policy recommendations and roadmaps for future research will be presented to enable women to exist more equally, freely, and safely in the public sphere.

Keywords: Gender, Public Sphere, Women's discourse, Turkey, Kyrgyzstan

ÖNSÖZ

Bir toplumun gelişiminde ve demokrasinin güçlenmesinde kadınların kamusal alandaki varlığı ve ifade özgürlüğü hayati bir önem taşımaktadır. Toplumsal cinsiyetin kültürel ve tarihsel katmanlarla inşa edilen karmaşık yapısı, kadın kimliğinin salt biyolojik bir kategoriden çok daha fazlasını ifade ettiğini ve kamusal alandaki deneyimlerinin bu çok boyutluluğu yansıttığını açıkça ortaya koymaktadır. Bu çalışma da, kadınların tarihsel süreçte kamusal alana katılımlarını, bu alandaki kadın söyleminin evrimini ve günümüzdeki görünümünü, Türkiye ve Kırgızistan gibi farklı sosyo-kültürel bağlamlara sahip iki ülke üzerinden incelemektedir. Benim araştırıp öğrenirken zevk aldığım gibi temenni ediyorum ki sizde okurken zevk alırsınız.

Çalışmanın hazırlanma sürecinin her aşamasında değerli bilgilerini ve zamanını benden esirgemeyerek her fırsatta çalışmamla yakından ilgilenen, eleştirileriyle bana yol gösteren ve beni sabırla dinleyip çalışma heyecanımın her anında varlığıyla yanımda olan kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Gökmen Kantar'a, saygılarımı ve teşekkürlerimi belirtmeyi bir borç bilirim. Araştırmam boyunca manevi yardım ve desteklerini benden esirgemeyen ailemizin en zor zamanında bile bana çalışmam için alan açan sevgili annem Yurdagül Kılıç'a ve akademik hayata adım atmaya karar verdiğimde daima beni destekleyip koruyan sevgili babam Fahrullah Kılıç'a sonsuz teşekkürleri sunarım.

Bu tezimi yakın zamanda kaybettiğim ve gidişiyle beni derinden sarsan Dünyanın boş ama ilmin daima var olduğuna inancımı tazeleyen sevgili dedem Hüseyin Kılıç'a armağan ediyorum.

Merve Kılıç

2025, Tekirdağ

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ	ii
TEZ ONAY SAYFASI	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	xi
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	4
1.1. Toplumsal cinsiyet kavramı	4
1.1.1. Toplumsal cinsiyetin tanımı	5
1.1.2. Toplumsal cinsiyet rolleri ve normlar	7
1.2. Kamusal alan kavramı	8
1.2.1. Kamusal alanın tanımı ve önemi	10
1.2.2. Kamusal alanın tarihsel gelişimi	11
1.2.3. Kamusal alanda kadının yeri.....	14
1.3. Söylem kavramı	16
1.3.1. Kadın söylemi ve temsiliyeti.....	17
1.3.2. Türkiye’de kadın söyleminin tarihsel ve sosyolojik gelişimi	21
1.3.3. Kırgızistan’da kadın söyleminin tarihsel ve sosyolojik gelişimi	26
İKİNCİ BÖLÜM	30
2. HABERMAS VE KAMUSAL ALAN TEORİSİ	30
2.1. Jürgen Habermas’ın hayatı	30
2.2. Eserleri	32
2.3. Habermas ve kamusal alan teorisi	37
2.3.1. Kamusal alan tanımı ve yapısal dönüşümü.....	37
2.3.2. Kamusal alanda rasyonel tartışma ve eleştirel kamusalılık.....	40
2.4. Habermas’ın kamusal alan teorisine yönelik eleştiriler.....	42
2.5. Kamusal alana dair Habermas ötesi perspektifler	44
2.6. Habermas’ın kamusal alan teorisinin toplumsal cinsiyet perspektifinde değerlendirilmesi.....	50
2.6.1. Feminist eleştiriler ve katkılar	51
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	56
3. KAMUSAL ALANDA KADIN SÖYLEMİNİN; TÜRKİYE VE KIRGIZİSTAN ÖRNEĞİ	56
3.1. Araştırmanın konusu	56
3.2. Araştırmanın amacı ve önemi	56
3.3. Araştırmanın yöntemi	57

3.4. Araştırmanın evreni ve örnekleme	58
3.5. Araştırmanın sınırlılıkları.....	58
3.6. Veri toplama araçları.....	59
3.7. Araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği.....	60
3.8. Verilerin analizi.....	60
3.9. Kamusal alanda kadın olmanın anlamı ve temsili	60
3.10. Kamusal alanda kadın söylemleri ve medyanın etkisi.....	65
3.11. Kamusal alanda kadınların karşılaştığı zorluklar, şiddet ve taciz	71
3.12. Kadınların kamusal alana katılımının aileye etkisi ve destekleyici politikalar	77
3.13. Araştırma bulgularının karşılaştırmalı analizi.....	83
3.13.1. Kamusal alanda görünürlük ve temsil.....	83
3.13.2. Medya temsilleri ve kadın söylemi	84
3.13.3. Şiddet, taciz ve güvenlik algısı	84
3.13.4. Aile ve iş yaşamı arasındaki denge	85
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	86
KAYNAKÇA.....	92
EKLER.....	100

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: United Nations / Birleşmiş Milletler
GLOPP	: The gender division of labour / Cinsiyete dayalı iş bölümü
ILO	: International Labour Organization / Uluslararası Çalışma Örgütü
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UN DESA	: United Nations Department of Economic and Social Affairs / Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Departmanı
UN Women	: United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women / Kadın Birimi

GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet (gender), bireylerin doğuştan gelen biyolojik özelliklerinden (sex) farklı olarak toplum tarafından inşa edilen normlar, dayatılan sorumluluklar ve öngörülen davranış kalıplarıyla tanımlanan dinamik bir kavramdır. Bu sosyal yapı, kadınların ve erkeklerin hem kamusal alanda hem de özel yaşamlarındaki statülerini sahip oldukları imkânları ve fırsat eşitliğini doğrudan belirlemiştir; bireylerin kimliklerini oluşturma ve dışa vurma süreçlerini derinden etkilemiştir. Bu toplumsal tanımlamalar, bireylerin kendi benliklerini ifade etme biçimlerini de yönlendirir. Örneğin, belirli duygusal tepkiler ya da mesleki tercihler "kadınsı" veya "erkeksi" olarak adlandırılır. Biyolojik cinsiyet genellikle sabit ve değişmez bir gerçeklik olarak görülse de toplumsal cinsiyet zaman içinde dönüşen kültürel bağlamlara, tarihsel süreçlere ve siyasi-ideolojik tartışmalara göre yeniden şekillenen akışkan bir olgudur. Bu kritik ayrım toplumsal cinsiyetin bireysel kimliklerle sınırlı kalmadığını toplumdaki iktidar ilişkilerini, eşitsizlikleri ve tabakalaşma mekanizmalarını besleyen temel bir unsur olduğunu gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla toplumsal cinsiyet rolleri üzerine yapılan analizler, yapısal adaletsizliklerin kökenlerini anlamak ve daha kapsayıcı bir toplum inşa etmek için büyük önem taşır.

Kadınlar ve erkekler hakkındaki toplumsal klişeler, bireylerin becerilerine ve kamusal alandaki varlıklarına dair derin önyargıları besler; bu da toplumsal karar mekanizmalarında kimlerin söz sahibi olacağını belirleyen bir dışlama mekanizması yaratır. Modern toplumların inşasında merkezi bir konuma sahip olan kamusal alan, yurttaşların kolektif meseleleri tartıştığı politik iradenin şekillendiği ve demokratik müzakereye zemin hazırlayan bir arenadır. Jürgen Habermas'ın vurguladığı gibi *"devlet ile birey arasındaki aracı kurum"* (Habermas, 1962/2013) işlevi gören bu alan, sivil toplumun güçlenmesi katılımcı demokrasinin gelişimi ve politik eşitliğin sağlanması açısından yaşamsal bir rol oynar. Ne var ki tarih boyunca kamusal alanın erkeklerin tekelinde kaldığı kadınların ise bu alana erişiminde sistematik bariyerlerle karşılaştığı görülür. Bu dışlayıcı dinamik kadınların politik temsilini sosyal etkisini ve kamusal söylemdeki görünürlüğü sınırlayarak demokratik ideallerin tam anlamıyla hayata geçmesini engellemektedir.

Kadın söylemi, kadınların bireysel ve kolektif deneyimlerini toplumsal adalet arayışlarını ve alternatif bakış açılarını ifade eden güçlü bir politik araç olarak kamusal alandaki sistematik eşitsizlikleri görünür kılmayı ve bu eşitsizlikleri dönüştürmeyi hedefler. Bu söylem geleneksel toplumsal cinsiyet normlarını ve cinsiyet temelli iktidar hiyerarşilerini radikal bir şekilde sorgulamakla kalmaz aynı zamanda kadınların maruz kaldığı yapısal baskı mekanizmalarını ifşa ederek kadınların özgürleşmesi ve haklarının genişletilmesi için mücadele eder. Kadın söylemi, liberal feminizmin bireysel haklar vurgusundan radikal feminizmin patriyarka eleştirisine, sosyalist feminizmin sınıfsal analizlerinden postmodern feminizmin kimlik politikalarına kadar farklı feminist perspektiflerin etkisiyle zenginleşmiş ve çeşitlenmiştir. Ancak tüm bu çeşitliliğe rağmen ortak payda kadınların ezilen konumuna odaklanarak toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesini ilerletmektir.

Küreselleşen dünyada kadınların kamusal alandaki varlığı ve etkisi artmakla birlikte bu süreç her toplumun kendine özgü tarihsel birikimi, kültürel kodları ve sosyo-politik gerçeklikleri doğrultusunda farklı biçimler almaktadır. Örneğin, Türkiye'de kadın hareketi siyasi temsil, iş yaşamında eşitlik ve şiddetle mücadele gibi konulara odaklanılırken; Kırgızistan'da "ala kachuu" (gelin kaçırma) geleneği, erken yaşta evlilikler ve kırsal bölgelerde kadınların karar alma süreçlerinden dışlanması gibi farklı toplumsal dinamikler öne çıkmaktadır. Bu nedenle kadınların kamusal alandaki mücadelelerinin tek tip olmadığını yerel bağlamlara duyarlı, bağlama özgü stratejiler ve talepler geliştirmeyi gerektirdiğini vurgulamak gerekir.

Bu tez çalışması toplumsal cinsiyet perspektifinden Türkiye ve Kırgızistan örneklerinde kamusal alandaki kadın söyleminin sözlü ve teorik çerçevesini sunmakta ve ampirik bir analiz yapmaktadır. Kavramsal çerçevede toplumsal cinsiyetin tanımı, rolleri ve normları; kamusal alanın tarihsel gelişimi ve kadınların bu alandaki konumu ayrıntılı biçimde incelenmiş, söylem kavramı bağlamında kadın söylemi ve temsiliyeti üzerine özgün bakış açıları geliştirilmiştir. Türkiye ve Kırgızistan'da kadın söyleminin tarihsel ve sosyolojik gelişim süreçleri iki farklı sosyo-kültürel bağlamda kadınların kamusal görünürlük ve deneyimlerinin nasıl şekillendiğine dair temel bilgileri sağlamıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde Jürgen

Habermas'ın kamusal alan teorisi ve bu teoriye yönelik feminist düşünürlerin eleştirilerine yer vererek çalışmanın teorik temelini oluşturmuş; kamusal alanın yapısal dönüşümü ile rasyonel tartışma ve eleştirel kamusalılık kavramları kadınların bu alandaki temsiliyeti açısından değerlendirilmiştir. Habermas'ın teorisi, kadınların kamusal alandaki deneyimlerini anlamada önemli bir referans noktası olmakla birlikte feminist perspektiflerin vurguladığı şekilde kamusal alanın heteroseksist ve patriarkal yapısına dair önemli eleştirilerle tamamlanmıştır.

Araştırmanın saha kısmının olan üçüncü bölümünde ise Türkiye ve Kırgızistan'dan kadınların kamusal alandaki varlıkları, karşılaştıkları zorluklar, medya etkileri ve aile içi dinamikler bağlamında incelenmiştir. Bulgular her iki ülkede kadınların kamusal alandaki varlığının giderek görünürleşmesine rağmen bu görünürlüğü çeşitli toplumsal engeller, normlar ve medya temsilleri tarafından sınırlandırıldığına işaret etmektedir. Elde edilen bulgular çerçevesinde çalışmamız, kadınların kamusal alanda daha eşit, özgür ve güvenli bir şekilde var olmaları için politika önerileri ve gelecek araştırmalar için yol haritaları sunmaya çalışacaktır. Bu tez çalışması toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadınların kamusal alandaki güçlenmesi konularında akademik ve pratik düzeyde önemli katkılar sağlamayı amaçlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Toplumsal cinsiyet kavramı

Toplumsal cinsiyet kavramının modern anlamda kullanımı 20. yüzyılın ortalarından itibaren şekillenmeye başlar ve özellikle feminist hareketlerin etkisiyle akademik ve toplumsal alanda geniş yankı bulur. “Gender” terimini akademik literatürde kullanan ilk kişilerden biri 1945 yılında psikolog Isaac Madison Bentley’dir. Bentley, “gender”ı “cinsiyetin (sex) toplumsallaşmış tarafı” olarak tanımlamış ve çocuklukta “gender”ın sabit bir sınır çizgisi olduğunu “kadınsı” ve “erkeksi” niteleyici terimlerle ifade edildiğini belirtir. Evcil hayvanlarda “sex” varken “gender” olmadığını ileri sürerek bu ayrımı pekiştirir (Dökmen, 2009).

Psikanalist Robert Stoller, 1964 yılında “gender identity” (cinsiyet kimliği) terimini ortaya atmıştır. 1968 tarihli *Sex and Gender* adlı kitabında çekirdek cinsiyet kimliğinin üç kaynaktan türediğini hipotezleştirir: genital organların anatomisi ve fizyolojisi; ebeveynlerin, kardeşlerin ve akranların çocuğun cinsiyet rolüne yönelik tutumları; ve bu tutumsal güçleri az ya da çok değiştirebilecek biyolojik bir güç. Stoller özellikle interseks bireylerin çalışmalarında dış genital organlar veya ebeveyn tutumları cinsiyet kimliğini belirlemediğinde “biyolojik bir gücün” belirleyici olabileceği nadir vakaları gözlemler (Stoller, 1964).

Bentley’in 1945’teki ilk “gender” tanımından Stoller’ın 1964’teki “gender identity” kavramına ve Oakley’in 1972’deki feminist literatüre girişine kadar olan süreç kavramın sadece akademik bir tanımlama olmanın ötesinde toplumsal ve ideolojik bir dönüşümün aracı olduğunu göstermektedir. Stoller’ın “biyolojik güç” vurgusu ve dönüşüm terapisi desteği erken dönemdeki bilimsel yaklaşımların mevcut toplumsal normları “doğal” kabul etme eğilimini yansıtmaktadır. Bu durum bilimsel bilginin toplumsal ve politik bağlamdan ayrı düşünülemeyeceğini ortaya koymaktadır. Erken dönemdeki bilimsel yaklaşımların bile dönemin heteronormatif ve cinsiyetçi varsayımlarından etkilendiği görülmektedir.

İngiliz sosyolog Ann Oakley, 1972 tarihli *Sex, Gender and Society* adlı eseriyle “*toplumsal cinsiyet sosyolojisi*” terimini literatüre kazandırır. Oakley, “sex”i biyolojik erkek ve kadın ayrımı, “gender”i ise “*paralel ve sosyal olarak eşitsiz kadınlık ve erkeklik ayrımı*” olarak terimleri birbirinden ayırarak toplumsal cinsiyetin sosyal olarak inşa edildiğini ve belirli bir toplumda erkekler ve kadınlar için uygun görülen beklentileri ve davranışları ifade ettiğini vurgular. Oakley’in çalışmaları, toplumsal cinsiyet rollerinin kültürel ve tarihsel bağlamlara göre büyük ölçüde değişebileceğini gösterir (Oakley, 1972/1992).

Feminist teoristler 1970’li yıllarda toplumsal cinsiyet kavramına yeni bir anlam yükleyerek biyolojinin bir kader olduğu fikrini reddetmişlerdir. Bu ayrım kadın hakları savunucularının tezlerini güçlendirici bir rol oynar. Kavram, ulusal kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşları tarafından benimsenir; örneğin, İstanbul Sözleşmesi toplumsal cinsiyet tanımını içeren ilk uluslararası sözleşme olur (Ecevit, 2021). Türkiye’de “*toplumsal cinsiyet*” ifadesi İngilizce “*gender*” kelimesine tek sözcükle karşılık bulunamayışı nedeniyle 1990’ların başında dilimize girmiştir ve “*toplumsallaşarak elde ettiğimiz cinsiyet*” gibi açıklayıcı bir anlam kazanmıştır (Nalbant ve Korkmaz, 2019). Feministlerin kavramı benimsemesi ve yeniden tanımlaması bilginin sadece açıklayıcı değil aynı zamanda dönüştürücü bir güce sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu durum akademik bilginin toplumsal hareketlerle nasıl etkileşime girdiğinin ve toplumsal değişimi nasıl tetiklediğinin önemli bir örneğini teşkil etmektedir.

1.1.1. Toplumsal cinsiyetin tanımı

Toplumsal cinsiyet, bireylerin doğuştan sahip oldukları biyolojik özelliklerin ötesinde toplumun kendilerine atadığı roller, normlar ve davranış kalıpları çerçevesinde şekillenen sosyal bir kimliktir. Antony Giddens (1976/2011), toplumsal cinsiyeti, biyolojik cinsiyetin yanı sıra kültürlerin kadınlara ve erkeklere biçtiği sosyal rollerin toplamı olarak tanımlar. Bu bağlamda biyolojik cinsiyet doğuştan gelen anatomik ve fizyolojik farklılıkları ifade ederken; toplumsal cinsiyet, bireyin sosyal çevresi tarafından öğrenilen kültürden kültüre ve zamandan zamana değişebilen bir kimliktir.

Fransız varoluşçu filozof Simone de Beauvoir'ın 1949 tarihli *İkinci Cinsiyet* adlı eseri, toplumsal cinsiyetin sosyal inşasına dair temel bir anlayış sunar. Beauvoir, ünlü "*Kadın doğulmaz, kadın olunur*" sözüyle toplumsal cinsiyetin biyolojik bir kader olmadığını aksine toplumsal bir süreç içinde oluştuğunu vurgular. O, kadınların toplumda nasıl "*Öteki*" olarak konumlandırıldığını ve erkeğe göre tanımlandığını analiz ederek kadınların ikincil konumunun toplumsal, ekonomik ve politik bağlamda değerlendirilmesi gerektiğini belirtir (Beauvoir, 1949/2020).

Bell hooks (Gloria Jean Watkins) ve Kimberlé Williams Crenshaw gibi teorisyenler, toplumsal cinsiyetin tanımına kesişimsellik (intersectionality) kavramını ekleyerek kavramın kapsamını genişletirler. Bell hooks, ırk, sınıf ve cinsiyet gibi farklı kimlik boyutlarının birbiriyle nasıl etkileşimde bulunduğunu ve baskı deneyimlerini nasıl şekillendirdiğini vurgular (Hooks, 1984/2017). Kimberlé Williams Crenshaw ise 1989 yılında ortaya attığı "*kesişimsellik*" terimiyle özellikle siyah kadınların hem ırkçılık hem de cinsiyetçilikten kaynaklanan "*çifte ayrımcılığı*"nı tanımlar. Crenshaw'a göre kesişimsellik birden fazla eşitsizlik veya dezavantaj biçiminin nasıl birleştiğini ve geleneksel düşünce biçimleriyle anlaşılamayan engeller yarattığını anlamak için bir metafor olarak işlev görür (Crenshaw, 1989). Bu bakış açısı toplumsal cinsiyetin deneyimlenmesinin farklı sosyal konumlarla kesişerek karmaşıklaştığını gösterir.

Amerikalı feminist filozof Judith Butler, cinsiyet performativitesi teorisiyle toplumsal cinsiyetin tanımına radikal bir bakış açısı getirir. *Cinsiyet Belası* adlı eserinde Butler, cinsiyetin sabit bir kimlik veya rol olmaktan ziyade, zamanla gelişen dinamik bir eylemler bütünü olduğunu savunur. Ona göre "*cinsiyet, kişinin sahip olduğu bir şey değil, yaptığı bir şeydir; bir isimden çok bir fiildir*" (Butler, 1990/2019). Cinsiyet kimliği, davranışların tekrarı aracılığıyla oluşturulur ve bu nedenle farklı davranışlarla farklı cinsiyetler inşa edilir. Butler, cinsiyetin dil tarafından inşa edildiğini ve dilin ötesinde bir cinsiyet kimliği olmadığını da belirtir. Bu performatif yaklaşım cinsiyetin sürekli bir "yapma" hali olduğunu ve normların tekrarıyla inşa edildiğini öne sürer.

1990'ların başında ortaya çıkan Queer teori ise cinsiyet ve cinsel pratiklerin heteroseksüelliğin "*normal*" olduğu fikrine meydan okuyan bir inceleme alanı olarak

tanımlanır. Bu teori, cinselliği ve cinsiyet kimliğini sosyal olarak inşa edilmiş ve akışkan (fluid) olarak görür. Queer teori, heteronormativite kavramını eleştirir; yani heteroseksüelliğin varsayılan tercih edilen veya normal cinsel yönelim olduğu düşüncesini sorgular. Bu yaklaşım kimlik kategorileri arasındaki sınırları bulanıklaştırarak cinsel kimlik hakkındaki net fikirlere meydan okur ve normların doğa veya kaçınılmazlık değil inşa edilmiş yapılar olduğunu ortaya koyar (Kara ve Serpen, 2023).

Toplumsal cinsiyet kavramı, kadın ve erkek arasındaki toplumsal farklılıkların ve eşitsizliklerin biyolojik kader olmadığını aksine toplumsal ve kültürel olarak inşa edildiğini anlamak için güçlü bir analitik araçtır. Bu kavramın derinlemesine anlaşılması toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik mücadelelerin temelini oluşturmakta ve daha adil, kapsayıcı toplumlar inşa etme yolunda kritik bir rehberlik sağlamaktadır.

1.1.2. Toplumsal cinsiyet rolleri ve normlar

Toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin biyolojik cinsiyetlerine dayalı olarak toplum tarafından belirlenen davranış, tavır ve sorumlulukları ifade eder. Bu roller, aile, eğitim, medya ve kültürel normlar gibi unsurlar aracılığıyla toplumsallaşma sürecinde öğrenilir ve bireylerin cinsiyetlerine göre kalıplaşmış görevleri benimsemelerine yol açar. Toplumsal normlar çerçevesinde şekillenen bu roller, cinsiyetler arası ilişkileri ve eşitsizlik dinamiklerini derinden etkiler. Geleneksel yapılarda katı bir şekilde ayrıştırılan roller, kadınları ev içi sorumluluklar ile sınırlarken, erkekleri kamusal alanda otorite figürü olarak konumlandırır. Türkiye'deki Aile Yapısı Araştırması da bu durumu destekler nitelikte: Ev işleri ve bakım emeğinin büyük ölçüde kadınlara yüklendiği, hatta çalışan kadınların bile bu ikili yükü taşımak zorunda kaldığı görülmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), Aile Yapısı Araştırması, 2021).

Toplumsal cinsiyet rolleri, çocukluktan itibaren sosyal çevreyle etkileşim içinde pekiştirilir. Kız çocuklarına "nazik" ve "korunması gereken" bireyler olmaları öğretilirken; erkek çocuklar "güçlü" ve "bağımsız" olmaya yönlendirilir. Bu süreçte oyuncak seçimleri, okunan kitaplar ve izlenen medya içerikleri, kalıp yargıları

besleyen araçlara dönüşür (Dökmen, 2004). Kamusal alanda ise bu roller, işgücü piyasası ve eğitimde belirgin eşitsizliklere yol açar. Erkekler genellikle yüksek statülü ve iyi ücretli pozisyonlarda öne çıkarken; kadınlar düşük ücretli işlerde yoğunlaşır veya ev içi emeğe mecbur bırakılır. Ataerkil sistemin bir uzantısı olan bu durum, politik ve ekonomik karar alma süreçlerinde erkeklerin baskınlığını kalıcı hale getirir. Feminist kuramcılar, toplumsal cinsiyetin değiştirilebilir bir yapı olduğunu vurgulayarak bu rollerin esnetilmesiyle eşitlikçi bir toplumsal düzenin mümkün olduğunu savunur.

Değişim potansiyeli, kültürel ve yapısal normlarla sınırlı olsa da sosyal politikalar, eğitim reformları ve toplumsal bilinçlenme gibi dinamikler, mevcut kalıpları dönüştürebilir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) gibi kurumlar, toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümünün küresel ölçekte nasıl aşılabileceğine dair stratejiler geliştirmektedir (ILO, 2008). Bu çabalar, cinsiyetler arası ilişkilerin daha adil bir temelde yeniden şekillenmesi için kritik bir rol oynar.

1.2. Kamusal alan kavramı

Kamusal alan (public sphere) kavramını ilk kullanan kişi, Alman filozof ve sosyolog Jürgen Habermas'tır. Habermas, bu kavramı özellikle 1962 yılında yayımlanan *"The Structural Transformation of the Public Sphere"* (Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü) adlı eserinde derinlemesine inceler ve kamusal alanı, devlet ve toplum arasındaki bağımsız bir alan olarak tanımlar (Habermas, 2013). Günlük dilde *"kamusal"* sözcüğü genellikle devlet organları ve bürokrasi ile ilişkilendirilirken; halkın genelini ifade eden bir anlam da taşır. Bu bağlamda *"kamusal alan"*, hem fiziksel bir mekânı hem de toplumsal bir işlevi temsil eder (Timur, 2012). Kamusal alan kavramı üzerine yapılan teorik tartışmalar toplumsal alanın işleyişini anlamak ve birey-devlet ilişkilerini incelemek için de önemli bir çerçeve sunar.

"Kamusal alan" kavramı Türkçede "kamu" ve "alan" kelimelerinin, "kamu" kelimesine eklenen "-sal" sıfat yapım ekiyle birleşmesinden meydana gelir. Bu kavramın kökenlerini anlamak için öncelikle bileşenlerini ayrı ayrı incelemek gerekir. "Kamu" kelimesi, kökenini Eski Türkçede "bütün, hepsi, tüm" anlamlarına gelen "kamağ" veya "kamuğ" sözcüğünden alır. Orhun Yazıtları ve Uygurca

metinler gibi eski kaynaklarda bu anlamıyla kullanılan kelime Divan-u Lügati't Türk'te de "kamuğ" şeklinde geçer. Başlangıçta geniş bir topluluğu "herkesi" veya "bütün halkı" ifade eden bu sözcük zamanla "halka ait olan halkla ilgili" anlamlarını da kazanır (Nişanyan, 2002). Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğü'nde bu terim "kamuya ait, kamu ile ilgili işlerin yapıldığı yer" olarak tanımlanmaktadır (Türk Dil Kurumu (TDK), <https://sozluk.gov.tr/>).

Osmanlı döneminde ise Arapça kökenli "umum" kelimesinden türetilmiş olan "amme" kelimesi, "kamu" anlamında kullanılır. Ancak "amme" ve "kamu" kelimeleri sadece halk hizmeti gören devlet kurumlarının tamamını ifade etmekle kalmaz aynı zamanda bir toplumun tümünü ya da bütün halkı kapsayan anlamları da içermektedir (Demir ve Sesli, 2007). Cumhuriyet'in Dil Devrimi sürecinde "kamu", "amme" kelimesinin karşılığı olarak benimsenmiş ve "devlete ait, halkın geneliyle ilgili" anlamında yaygınlaşarak "kamuoyu", "kamu hizmeti" gibi terimlerin de temelini oluşturmuştur. Bazı dilbilimciler, Eski Türkçe "kamağ" kelimesinin Orta Farsça "hamāg" (tüm, bütün) ile eş kökenli olabileceğini belirtse de bu bağlantı kesinlik kazanmamıştır; Moğolcada da benzer anlamlı "kamug" kelimesinin varlığı dikkat çeker (Nişanyan, 2002). Bu "kamu" ismine eklenen "-sal" eki ise Türkçede isimlerden sıfat türeten yaygın bir yapım ekidir ve eklendiği kelimeye "ile ilgili, -e ait, niteliğinde" gibi anlamlar katar. "Evrensel", "bilimsel" örneklerinde olduğu gibi "kamu" kelimesine "-sal" ekinin getirilmesiyle "kamuya ait, kamu ile ilgili, kamu niteliğinde" anlamına gelen "kamusal" sıfatı türetilmiştir (Yeşilöz, 2022).

Kavramın ikinci ana bileşeni olan "alan" kelimesi de Eski Türkçe kökenlidir. "Alaṅ" şeklinde geçen bu kelime "açık yer, meydan, düzlük, saha" gibi anlamlara sahiptir. Nitekim Kaşgarlı Mahmud'un Divan-u Lügati't-Türk'ünde "alaṅ yazı" (düz ova) şeklinde bir kullanıma rastlanır. "Alan" kelimesi, coğrafi bir açıklığı, belirli sınırları olan veya olmayan bir mekanı ifade eder ve günümüzde de "meydan, saha, etki sahası" gibi geniş bir anlam yelpazesinde kullanılmaktadır (Banguoğlu, 1990).

Bu bileşenler bir araya geldiğinde "kamusal alan" terimi kelime anlamı itibarıyla "kamuya ait olan açık yer, halkın ortak kullanımındaki mekan veya saha" anlamına gelir. Ancak modern sosyoloji ve siyaset bilimi literatüründe "kamusal

alan” kavramı bu temel anlamın ötesine geçerek özellikle Alman düşünür Jürgen Habermas’ın “Öffentlichkeit” (Almanca: açıklık, kamuoyu, kamusal alan) kavramıyla popülerleşen derin bir mana kazanmıştır. Bu bağlamda “kamusal alan”, devlet alanı ile özel yaşam alanı arasında konumlanan bireylerin bir araya gelerek toplumsal ve siyasi meseleleri özgürce tartıştığı, fikir alışverişinde bulunduğu ve böylece kamuoyunun şekillendiği fiziksel ya da medya, internet gibi sembolik etkileşim sahalarını ifade eder (Habermas, 2013). Türkçedeki “kamusal alan” terimi de büyük ölçüde Habermasçı bu “public sphere” veya “Öffentlichkeit” anlayışının bir çevirisi ve uyarlaması olarak dilimize yerleşmiştir (Nişanyan, 2002).

Kavramın tarihsel kökleri ise Eski Yunan’daki “agora” ve Roma’daki “forum” gibi halkın toplandığı siyasi ve ticari işlerin görüldüğü antik çağlardaki ortak tartışma ve toplanma mekanlarına kadar uzanır. Kamusal alan yalnızca fiziksel mekânlarla sınırlı kalmamakta; bireylerin toplumsal, siyasal ve ekonomik pratiklerini şekillendiren daha geniş bir alanı da kapsamaktadır. Bu geniş perspektif, kamusal alan tartışmalarını demokratikleşme, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi konularla ilişkilendirir. Kavramın tarihsel kökenlerini anlamak bu bağlamda hem teorik hem de pratik bir önem taşır.

1.2.1. Kamusal alanın tanımı ve önemi

Kamusal alan, modern demokratik toplumların temel yapı taşlarından biridir. Demokratik değerlerin gelişimi, toplumsal dayanışma ve eşitlik için kritik bir zemin oluşturan kamusal alan, aynı zamanda siyasal katılımın artırılması ve kamu yararının gözetilmesi gibi işlevleriyle demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru haline gelir. Ancak kamusal alanın etkinliği toplumsal yapılar ve güç ilişkilerinden derinden etkilenir. Kapitalist sistemin ekonomik dinamikleri ve medyanın ticarileşmesi bu alanın özgür tartışma işlevini aşındırır. Büyük medya kuruluşlarının tekelleşmesi, bireylerin bağımsız düşüncelerini ifade etme imkânını kısıtlayarak kamusal alanı bir krizle karşı karşıya bırakır. Bu kriz siyasal baskılar, ekonomik eşitsizlikler ve medya manipülasyonu gibi faktörlerle beslenerek; bireylerin eşit temsili ve özgür katılımı engellenerek demokratik süreçler zayıflatılır.

Günümüzde kamusal alan, sosyal medya platformlarıyla dijital bir boyut kazanır. Dijitalleşme, bireylere fiziksel sınırları aşan bir etkileşim imkânı sunarken; toplumsal hareketlerin örgütlenmesini de kolaylaştırır. Ancak bu durum beraberinde manipülasyon, dezenformasyon ve kutuplaşma risklerini getirir (Yıldız ve Özmen, 2023). Sosyal medyanın sunduğu fırsatlar, içerik kontrolü ve güvenilirlik sorunları nedeniyle sınırlı kalır. Örneğin, algoritmik önyargılar ve sansür mekanizmaları, özgür tartışma ortamını tehdit eder. Bu bağlamda kamusal alanın demokratik işlevini koruması bireylerin eşit katılımına şeffaf bir medya düzenine ve açık tartışma kültürünün desteklenmesine bağlıdır. Toplumsal eşitlik ve özgürlükler, ancak kamusal alanın manipülasyondan arındırılmış bir şekilde işlemesiyle mümkündür. Bu noktada dijital platformların denetimi, medya okuryazarlığının yaygınlaştırılması ve siyasal katılım mekanizmalarının güçlendirilmesi gibi adımlar kritik önem taşır.

1.2.2. Kamusal alanın tarihsel gelişimi

Kamusal alanın tarihsel gelişimi, Antik Yunan'dan başlayarak modern döneme kadar uzanır. Kavramın kökenleri, Atina polisinde bireylerin bir araya gelerek toplumsal ve siyasal meseleleri tartıştığı mekanlara dayanır. Özellikle *agora*, bireylerin siyasal meseleler üzerinde tartışma yaptığı bir kamusal mekân olarak önemli bir rol oynar. Aristoteles (2013), insanı siyasal bir hayvan (*zoon politikon*) olarak tanımlar ve kamusal alanın bireylerin toplumsal kimliklerini şekillendiren bir alan olduğunu belirtir. Bu dönemde kamusal alan, özgürlüğün ve ortak iyinin tartışıldığı bir alan olarak şekillenir.

Atina'daki bu anlayış bireylerin siyasal bir varlık olarak kabul edildiği bir düzeni ifade eder. Kamusal alan siyasal katılımın ve kolektif aklın merkezi bir unsuru olur. Ancak bu dönemde kamusal alanın sınırları, toplumsal yapıdaki sınıfsal ve cinsiyetçi ayrımlar nedeniyle sınırlı kalır. Örneğin; köleler ve kadınlar bu alanın dışında tutulur. Roma döneminde kamusal alan, *res publica* kavramıyla daha geniş bir anlam kazanır. Cicero'ya göre *res publica* yalnızca bireylerin bir araya geldiği bir topluluktan öte ortak yasalar ve değerler etrafında birleşmiş bir düzeni ifade eder. Bu dönemde hukukun üstünlüğü ve ortak yarar ilkeleri kamusal alanın temel unsurları haline gelir. Roma hukukunda kamu (*publicus*) ve özel (*privatus*) ayrımı belirgin bir şekilde yapıp ve bireylerin hem toplumsal hem de özel yaşamlarına bir çerçeve

sunar. Roma döneminde Forumlar ve hamamlar, hem ticaretin yapıldığı hem de halkın siyasi tartışmalara katıldığı yerlerdi. Roma'daki forumlar, halkın karar alma süreçlerine aktif katılımını sağlarken, aynı zamanda sosyal etkileşimin ve toplumsal ilişkilerin güçlendiği alanlar olmuştur (Halifeoğlu ve Yetiş, 2013).

Orta Çağ'da kamusal alan, modern anlamda bir karşılık bulmamakla birlikte feodal düzenin temsil ettiği bir nitelik taşır. Feodal toplumda kamusal alan bireylerin özgürce tartışma yaptığı bir alan olmaktan çok toplumsal otoritelerin temsil edildiği bir alan olarak şekillenir. Bu dönemde toplumsal yapı bireylerin hak ve özgürlüklerinden ziyade otoritelerin gücünü yansıtır. Yine bu çağ'da kamusal alan, özellikle Hristiyanlık ve İslam medeniyetleriyle birlikte değişime uğrayarak dini ibadet ve toplumsal dayanışma ile özdeşleşir (Yalçınkaya, 2015). Hristiyanlık'ta kiliseler ve manastırlar, halka hizmet veren ve sosyal etkileşimi destekleyen ana kamusal alanlar olarak ortaya çıkar. Bunun yanı sıra İslam'ın kabulünden önce Arap yarım adasında kamusal alan daha çok elitlerin ve toplumun ileri gelenlerinin bir araya gelip kararlar aldığı fikir alışverişinde bulunduğu yerlerdi. Bu bağlamda Mekke'de bulunan *Darü'l-Nedve* (Türkiye Diyanet Vakfı (TDV) İslam Ansiklopedisi, 1993) gibi toplantı alanları, toplumsal meselelerin tartışıldığı ve önemli kararların alındığı mekânlar olarak işlev gördü. Ancak Roma dönemindeki gibi bu alanlardan köleler dışlanır ve bazı zengin kadınlar dışında kadınların girmesine de izin verilmezdi. İslam'ın kabulünden sonra kamusal alanın tanımı ve işleyişi önemli bir dönüşüm geçirir. İlk olarak Hz. Muhammed (s) davetlerini ve eğitimlerini yaptığı *Darü'l-Erkam evi* (TDV İslam Ansiklopedisi, 1993) gibi özel alanlar, hem dini vecibelerin yerine getirildiği hem de toplumsal ve siyasal meselelerin tartışıldığı mekânlar haline gelerek ilk yıllarda kamusal alan daha çok dini ve toplumsal işlevleriyle şekillenir. Örneğin, *Mescid-i Nebevi* ve *Mescid-i Haram* (TDV İslam Ansiklopedisi, 2004) gibi kutsal mekânlar sadece ibadet yerleri olmakla kalmayıp toplumsal yaşamın da merkezi oldular. Bu yerlerde hem eğitim verilir hem de halkın çeşitli sorunlarına çözüm bulunur, yönetimle ilgili kararlar alınırdı. Ayrıca kadın ve erkeklerin birlikte katılımına olanak tanıyan bu mekânlar, İslam medeniyetinin kamusal alan anlayışının ilk örneklerini sunar. İslam medeniyetinde kamusal alan kavramı zaman içinde değişir ve yerel yönetimlerin,

sosyal normların ve geleneklerin etkisiyle farklı biçimler alır. Fakat İslam'ın ilk yıllarında özellikle “şura” (danışma) (TDV İslam Ansiklopedisi, 2010) prensibi toplumun önemli meseleleri hakkında kolektif kararlar alma sürecini teşvik eder. Kısaca Orta Çağ'da kamusal alanın işlevi, din ve ticaretin iç içe geçtiği bir yapıyı oluşturmuştur diyebiliriz.

Aydınlanma döneminde ise Batı'da kamusal alanın en önemli dönüşümünü yaşadığı bir dönemdir. Habermas (2013), bu dönemde burjuvanın güç kazanmasıyla birlikte kamusal alanın özel alanlardan bağımsız olarak varlık kazandığını savunur. Aydınlanma düşünürleri, kamusal alanı halkın özgürce fikirlerini paylaşabileceği tartışmalara katılabileceği bir alan olarak tanımlar. Bu dönemde kahvehaneler, salonlar ve kafeler, halkın siyasi ve sosyal meseleleri tartıştığı fikir alışverişinde bulunduğu yeni kamusal alanlar olarak ortaya çıkar. Fransa'da devrim hareketleriyle birlikte bu tür mekanlar, halkın devrimci düşüncelerini paylaşabileceği ve yönetimle etkileşimde bulunabileceği merkezler haline gelir. Kamusal alanın bu dönüşümü Batı'da, demokratikleşmenin ve halkın katılımının merkezi haline gelir.

Aydınlanma döneminden günümüze kadar ki sürece baktığımızda ise 19. yüzyılda Sanayi Devrimi ile birlikte şehirleşme hızlanmış ve kamusal alanlar daha fazla görünür hale gelmiştir. Kent meydanları, parklar ve toplu taşıma sistemleri, modern kamusal alanların örnekleri arasında yer alır. Kamusal alanın bu dönemdeki gelişimi daha çok kentleşmenin getirdiği sosyal yapının bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Bu dönemde kamusal alanın işlevi çok kültürlü yapıları, sosyal sınıfların etkileşimini, politik ve sosyal hakları savunmayı içeren dinamiklerle şekillenir. Kamusal alan, sosyal adalet ve eşitlik gibi kavramlarla birlikte günümüzde daha demokratik bir işlev üstlenir (Halifeoğlu ve Yetiş, 2013).

Kamusal alanın tarih boyunca geçirdiği dönüşüm toplumsal yapıların sosyal, ekonomik ve siyasal düzenlerin değişimiyle yakından ilişkilidir. Antik Yunan'da bireylerin toplumsal meseleleri tartıştığı bir alan olarak başlayan kamusal alan, Roma döneminde hukukun ve ortak yararın bir parçası haline gelir, Orta Çağ'da feodal düzenin temsil ettiği bir nitelik kazanırken; yine bu dönemde dini ibadet ve toplumsal dayanışma ile özdeşleşir. Modern dönemde ise bireylerin demokratik süreçlere katılımını sağlayan bir alan olarak yeniden tanımlanır. Bu dönüşüm

kamusal alanın toplumsal işlevini ve bireylerin özgürlüklerini şekillendiren bir alan olduğunu göstermektedir.

1.2.3. Kamusal alanda kadının yeri

Kadının kamusal alandaki yeri tarih boyunca toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve ataerkil yapıların etkisiyle sınırlanır. Toplumlar kadınları genellikle özel alanla özdeşleştirir, erkekleri ise kamusal alanın baskın figürleri olarak görür. Bu durum kadınların kamusal alanda yer almalarını zorlaştırır, toplumsal cinsiyet rollerinin ve sosyal normların etkisiyle kadınların iş hayatındaki ve kamusal alandaki varlıklarını sınırlar. Buna rağmen kadınlar tarih boyunca bu sınırlamaları aşarak kamusal alanda varlık gösterir.

Antik Yunan’da kadının kamusal alandaki rolüne bakacak olursak oldukça kısıtlıdır. Yunan toplumunda kadınlar genellikle evin içinde erkeklerin ise kamusal yaşamda aktif oldukları bir yapı mevcuttur. Kadınlar, ev işlerinden ve çocuk bakımından sorumlu tutulmuş, kamusal hayatta yer almamışlardır. Yunan filozofları, kadının kamusal hayattaki rolünün sınırlı olmasını savunmuş ve kadının toplumsal hayatta yer alması genellikle hoş karşılanmamıştır. Ancak Roma İmparatorluğu’nda durum farklıdır. Roma’da kadınlar, mülkiyet haklarına sahip ve zengin ailelerin kadınları ticarete ve toplumda daha aktif roller üstlenebiliyorlardı. Bu dönemde kadınlar, belirli sosyal sınıflarda daha fazla fırsat bulmuş ancak genel olarak politikaya katılım konusunda sınırlandırılmışlardır (Sevinç, 2017).

Orta Çağ’da ise özellikle Hristiyanlık etkisi altında kadının kamusal alandaki rolü daha da kısıtlanır. Hristiyanlık, kadının toplumsal hayattaki yerini ev içindeki anne ve eş rolüyle sınırlar. İncil’de yer alan kadınlara dair öğretiler, kadının toplumsal ve kamusal alandaki yerinin genellikle evle sınırlı kalmasını teşvik eder. Ancak Orta Çağ’da bazı kadınlar, dini topluluklarda, manastırlarda ve hayır işlerinde aktif roller üstlenmişlerdir. Örneğin, Hildegard von Bingen, dini lider olarak önemli bir rol oynamış ve Orta Çağ’da kadınların kamusal alanda yer alabileceğine dair önemli bir örnektir (Schüssler Fiorenza, 1983; aktaran, Şahin, 2024). Bununla birlikte Orta Çağ’da kadınların kamusal alandaki yerinin genellikle dini ve ailevi sorumluluklarla sınırlı kaldığı söylenebilir.

Modern dönemde Kadının kamusal alandaki yeri, 19. yüzyıldan itibaren hızla genişlemeye başlar. Özellikle kadın hakları hareketinin etkisiyle kadınların sosyal hayatta daha fazla yer alması sağlanır ve birçok ülkede kadınlara oy kullanma hakkı verilir. Bu dönemde sanayi devrimi ve şehirleşme ile birlikte kadınların iş gücüne katılımı artmış kamusal alanda daha aktif roller üstlenmişlerdir (Scott, 1986/2007). Kadınlar, eğitim, sağlık, iş gücü ve siyaset gibi birçok alanda erkeklerle eşit haklara sahip olma mücadelesi verirler.

Kadın hakları hareketleriyle birlikte kadınların kamusal alanda yer almasını engelleyen toplumsal engellerin ortadan kalkması feminist hareketlerin başarısı ve kadınların toplumda daha fazla görünür olmaları 20. yüzyılın başlarında hız kazanır. Kadınların kamusal alandaki yerinin genişlemesi aynı zamanda toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasında da önemli bir rol oynar. İş hayatında düşük ücret politikaları, terfi kısıtlamaları ve cinsiyet ayrımcılığı gibi yapılar kadınların kamusal alandaki eşitliğini sınırlandıran temel faktörlerdir (Oğan ve Wolff, 2020). Bu ayrımcılıklar kamusal alanı erkek egemen bir yapıda tutar ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştirir. Kadınların “doğal” rolleri olarak tanımlanan anne, eş ve ev hanımı kimlikleri onların kamusal alanlarda tam anlamıyla varlık göstermesini zorlaştırır (Çakır, 2019). Kadınların kamusal alanda yer alması toplumsal refah ve demokrasinin gelişimi açısından da kritik bir öneme sahiptir. Kadınların eşit haklara sahip olduğu bir kamusal alan demokratik bir toplumun temel göstergelerindendir. Bu bağlamda kadınların iş hayatına katılımını destekleyen politikalar ve toplumsal cinsiyet eşitliğine yönelik farkındalık çalışmaları, kadınların kamusal alandaki yerini güçlendirmek için vazgeçilmezdir.

Kadınların kamusal alanda varlık göstermesi toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasına yönelik mücadelenin önemli bir parçasıdır. Kadınların iş hayatında, siyasette ve diğer kamusal alanlarda eşit fırsatlara sahip olması toplumun geneline fayda sağlayacak bir değişim yaratır. Bu nedenle kadınların kamusal alandaki görünürlüğünü artıracak politikaların ve sosyal değişim hareketlerinin desteklenmesi sürdürülebilir toplumsal gelişim için kritik bir önem taşır.

1.3. Söylem kavramı

Söylem dilin toplumsal, kültürel ve ideolojik bağlamlardaki rolünü açıklayan ve bireylerin dünya ile olan ilişkilerini anlamlandırmalarını sağlayan merkezi bir yapıdır. Modern dönemde söylem dilbilim, sosyoloji, antropoloji ve siyaset bilimi gibi çeşitli disiplinlerde ele alınan temel bir kavram haline gelir. Söylem dilin ötesinde toplumsal gerçekliklerin inşasında, kimliklerin şekillendirilmesinde ve ideolojik yapıların yeniden üretilmesinde etkin bir rol oynar (Kantar, 2018). Bu bağlamda söylem bireylerin dünyayı algılama biçimlerini yansıtan bir araç olmaktan ziyade bu biçimleri oluşturan yeniden inşa eden ve dönüştüren bir sistem olarak değerlendirilir.

Sözcük kökeni açısından söylem Batı dillerinde “*discours*” (Fransızca) ve “*discourse*” (İngilizce) gibi terimlerle ifade edilir ve Latince kökenli “*discursus*” kelimesinden türetilmiştir. Bu kelime “*tartışma*” ve “*konusma*” anlamlarına gelir ve söylemin yalnızca bireyler arasındaki iletişimi ifade etmekten öte toplumsal bağlamlardaki anlam üretim süreçlerini de ifade eder (Kocaman, 2009). Söylem yazılı ve sözlü iletişim biçimlerini kapsayarak toplumsal gerçekliklerin ve ideolojilerin temsilinde merkezi bir rol oynar. Bu anlamda bireylerin toplumsal dünyalarını algılama ve bu dünyayı ifade etme biçimlerini şekillendirirken; toplumsal normların ve değerlerin inşasında da kritik bir öneme sahiptir. Anlam üretiminde dilin ötesine geçer ve bireylerin dünyayı nasıl anlamlandırdığını belirleyen bir mekanizma olarak işlev görür. Söylemler toplumsal ilişkileri kimlikleri ve güç dinamiklerini şekillendirir. Jorgensen ve Phillips’e göre söylemler dünyayı yansıtmakla kalmaz; dünyayı yaratır, dönüştürür ve yeniden inşa eder (Kantar, 2018). Bu bakış açısına göre söylem bireylerin düşünce dünyalarını yansıtan bir araçtan çok bu dünyayı oluşturan ve dönüştüren bir sistemdir.

Michel Foucault’nun söylem teorisi söylemin bilgi ve güç ilişkileri içindeki yerini vurgular. Foucault, söylemi dilsel bir yapı olarak toplumsal normların, güç dinamiklerinin ve bilgi sistemlerinin şekillenmesinde merkezi bir araç olarak tanımlar. Foucault’ya göre söylemler toplumsal gerçekliklerin ve bilgi sistemlerinin sınırlarını belirler ve toplumsal düzenin sürekliliğini sağlar (Foucault, 1972: aktaran Kantar, 2018). Söylem kavramının tarihsel gelişimi dilbilim ve toplumbilim gibi

disiplinlerde yapılan çalışmalarla şekillenmiştir. Ferdinand de Saussure'ün yapısalcı dilbilim yaklaşımı söylemin teorik çerçevesinin oluşturulmasında önemli bir dönüm noktasıdır (Orkunoğlu, 2007). Saussure'ün dilde anlamın sosyal bağlama ve kolektif bir mutabakata dayandığını vurgulaması söylem anlayışının temelini atmıştır.

Roland Barthes, söylemi ideolojik ve kültürel yapıların bir yansıması olarak ele almış ve toplumsal bağlamlarda söylemin anlam üretimindeki rolüne dikkat çekmiştir. Barthes'a göre söylemler, ideolojik yapılar aracılığıyla bireylerin algı dünyalarını etkileyen bir mekanizma olarak işlev görür. Postyapısalcı dönemde Michel Foucault ve Jacques Derrida gibi düşünürler söylemin dilsel yapıların ötesine geçtiğini ve toplumsal gerçekliklerin şekillenmesinde belirleyici bir rol oynadığını savunmuşlardır (Kantar, 2018). Söylem günlük yaşamda bireylerin toplumsal gerçeklikleri anlamlandırma süreçlerinde de önemli bir rol oynar. Günlük etkileşimlerde bireylerin yalnızca kendilerini ifade etmelerini sağlamaz; toplumsal kimlikleri, ilişkileri ve güç dinamiklerini yeniden üretir.

Tarihsel olarak söylem kavramı yapısalcı ve postyapısalcı yaklaşımlar aracılığıyla zenginleşip ve toplumsal, ideolojik ve politik bağlamlarda merkezi bir önem kazanır. Söylem bireylerin kimliklerini, toplumsal bağlamlarını ve ilişkilerini inşa ederek modern toplumlarda anlam üretiminin temel mekanizmalarından biri haline gelir. Bu çok katmanlı yapısı nedeniyle hem bireysel hem de toplumsal düzeyde anlaşılması ve incelenmesi gereken bir kavram olarak karşımıza çıkar.

1.3.1. Kadın söylemi ve temsiliyeti

Kadın söylemi ve temsiliyeti, toplumsal cinsiyetin tarihsel, kültürel ve dilsel bağlamda inşa edilmesiyle şekillenen karmaşık bir yapıdır. Kadınların toplumsal rollerinin ve kimliklerinin evrimi, tarihsel olarak farklı toplumların ideolojik, kültürel ve dini normlarından etkilenir. Bununla birlikte dilin ve söylemin bu evrimdeki rolü kadın temsillerinin şekillenmesinde önemli bir yer tutar. Bu başlık altında kadın söylemi ve temsiliyetinin genel tanımını, tarihsel gelişimini, toplumsal cinsiyetin inşasında dilin rolünü bu söylemlerin kadınların kimliklerini nasıl dönüştürebileceğini ve kadın temsiliyetinin kültürel, politik, ekonomik, ve sosyal alanlardaki etkilerini inceleyeceğiz.

Kadın söylemi, toplumsal cinsiyetin kadınlar üzerine inşa edilen söylemlerle şekillendirilen bir dizi toplumsal, kültürel ve politik ifade biçimidir. Bu kavram, özellikle feminist teorilerde önemli bir yer tutar ve kadınların toplumdaki yerini belirleyen güç ilişkilerini ve cinsiyet normlarını yansıtır. Bu söylem genellikle erkek egemen toplumsal yapılar tarafından şekillendirilen toplumsal roller ve kadınların bu rollerdeki temsil biçimlerini ele alır. Foucault'nun (1987) gücün ve söylemin ilişkili olduğunu vurgulayan görüşleri kadın söyleminin toplumsal cinsiyetin iktidar ilişkileriyle örtüştüğünü anlamamızı sağlar.

Tarihsel süreçte kadın söyleminin; toplumsal cinsiyet normlarının, kadın hakları hareketlerinin ve feminist düşüncenin etkisiyle şekillendiğini görürüz. Antik çağlardan günümüze kadar kadınların toplumsal statüsü kültürel ve dini normlar tarafından belirlenir. Antik Yunan'da Aristoteles, kadınları duygusal ve fiziksel olarak zayıf olarak tanımlar ve bu görüş kadınların toplumdaki ikincil rollerini pekiştiren bir söylem oluşturur (Sevim, 2005).

Orta Çağ'da Hristiyanlık ve feodal yapı kadınların toplumsal rollerini daraltır ve kadınları genellikle ev içi rollerle sınırlandırır. Dini söylemler, kadınları “anne” ve “kari” olarak tanımlandırarak kamusal yaşamda görünürlüklerini engeller (Taş, 2016). Ancak Rönesans ve Aydınlanma dönemi, kadınlar için entelektüel bir uyanışı başlatarak kadınların toplumsal hakları üzerine önemli tartışmalar ortaya çıkmasını sağlar. Örneğin; Mary Wollstonecraft'ın 1792'de yayımladığı *Kadın Haklarının Gerekçelenilmesi* adlı eseri kadınların eğitim ve kamusal yaşamda erkeklerle eşit haklara sahip olmalarını savunarak modern feminist hareketin temellerini atar.

Kadın söylemini anlamak dil ve söylemin kadın kimliklerinin inşasında oynadığı rolü anlamakla da mümkündür. Dil, toplumsal kimliklerin şekillendirilmesinde ve sürdürülmesinde merkezi bir yer tutar. Robin Lakoff, dilin kadınların toplumsal eşitsizliklerinin oluşturulmasında ve devam ettirilmesinde oynadığı rolü incelemiştir. Lakoff'a (1975) göre kadınların dil kullanımı, toplumsal cinsiyet normlarıyla şekillenir ve bu dilsel farklılıklar, toplumsal yapıları yansıtır. Örneğin; kadınların daha “duygusal”, “nazik” ve “nazlı” bir dil kullanması beklenir bu da kadınlık kimliğinin toplumsal olarak inşa edilmesinde önemli bir söylemsel

mekanizmadır. Kadınlar, dilsel söylemler aracılığıyla toplumsal kimliklerini inşa eder ve bu süreçte söylemleri sorgulayıp dönüştürerek kendi kimliklerini şekillendirirler. Butler (1990/2019), cinsiyetin sosyal bağlamda ve söylemsel alanda tekrar tekrar üretilen bir pratik olduğunu vurgular. Kadınlar, bu pratiklerin sonucu olarak toplumsal konumlarını sorgulamalarına ve toplumsal eşitsizlikleri dönüştürme veya reddetme gücüne sahiptirler. Bu bağlamda kadınların söylemsel pratikleri, toplumsal kimliklerini yeniden inşa etmeleri için bir araç haline gelir.

Kadınların toplumsal kimliklerini inşa etme süreci, dilsel söylemler aracılığıyla toplumsal eşitsizlikleri sorgulamalarına olanak tanırken; bu eşitsizliklerin medyada ve diğer kültürel alanlardaki temsilleri de kadınların toplumdaki yerini ve bu yerin yeniden şekillendirilmesinin yollarını anlamamıza yardımcı olur. Kadın temsiliyetinin kültürel, politik, ekonomik, ve sosyal alanlarda incelenmesi bu temsillerin toplumsal yapılar üzerinde de etkiler yarattığını ortaya koyar. Örneğin, kadınların güç ilişkilerine dair temsilleri, feminist eleştirmenler tarafından erkek egemen normlara karşı bir karşı duruş olarak ele alınır.

Bu bağlamda kadın temsiliyeti, toplumda kadınların nasıl temsil edildiğini medyada, siyasette ve kültürel alanda nasıl yansıtıldığını ifade eder. Bu temsil biçimlerinin genellikle stereotipik, tekdüze ve bazen de olumsuz bir şekilde kurgulandığı gözlemlenir. Stuart Hall, temsiliyetin medyada kültürel anlamların üretildiği ve bireylerin bu anlamlar üzerinden kimliklerini inşa ettikleri bir süreç olduğunu belirtir. Temsil edilen kadın figürleri, cinsiyet eşitsizliğinin yanı sıra medyada ve toplumda kadınlara biçilen değerleri de gösterir (Giritli ve Yaman, 2022).

Kadınların politik ve siyasal temsilleri onların toplumdaki karar alma süreçlerinde yer alıp almadıklarını gösterir. Çoğu toplumda kadınlar politikaya katılmada toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında zorluklar yaşadığı için bu alanda ciddi bir eşitsizlikler mevcuttur. Siyasette kadınların düşük temsili, onların toplumsal ve ekonomik hayatta eşit haklara sahip olmalarını engelleyen faktörlerden biridir. Kadınların siyasette temsili arttıkça toplumsal cinsiyet eşitliği ve kadın hakları da daha fazla gündeme gelir. Bu noktada kadınların güçlendirilmesi ve politikaya daha fazla dahil edilmesi için desteklenmesi önemlidir.

Ekonomik alanda kadınların temsiline baktığımızda bu temsiliyet iş gücü piyasasına katılım, iş yerindeki eşitsizlikler ve kadınların ekonomik güçlendirilmesi ile doğrudan ilişkilidir. Ekonomik alanda kadınların temsili genellikle erkeklerle kıyaslandığında kadınların iş gücü piyasasına katılım oranları, erkeklerden daha düşüktür ve iş gücünde kadınların temsil oranları genellikle üst düzey pozisyonlarda sınırlıdır. Kadınlar, aynı işi yapan erkeklerle eşit ücret alamazlar ve çoğu zaman iş güvencesizliği, ayrımcılık gibi zorluklarla karşılaşır. Bu durum ekonomik eşitsizliğin kadınlar üzerindeki etkisini gösterir. Kadınların temsili çoğu zaman geleneksel iş gücü rollerinde, düşük ücretli ve alt düzey işlerle sınırlıdır.

Kadınların kültürel temsili ise onların toplumda kültürel normlar, değerler ve toplumsal yapılarla olan ilişkilerini yansıtır. Kadınlar, kültürel anlamda genellikle pasif, bağımlı ve geleneksel bir biçimde temsil edilirler. Bu temsil, kadınların güç ve bağımsızlık gibi temalarla ilişkilendirilmesi gerektiği düşüncesini engeller. Kadınların medya, edebiyat, sinema ve sanat gibi kültürel alanlardaki temsili, toplumdaki toplumsal cinsiyet normlarının oluşumunda belirleyici bir rol oynar (Yıldız ve Özmen, 2023). Medya, kadınların temsili için en güçlü platformlardan biridir. Medyada kadınlar genellikle pasif, güzellik ve bedenleri üzerinden rollerle temsil edilmektedirler. Bu temsiller çoğunlukla erkek egemen bakış açılarına dayanarak kadınların toplumsal gücünü ve varlıklarını sınırlayan bir etki yaratır. Medyada kadınların farklı ve güçlü temsillerinin gösterilmesi toplumdaki kadınların güçlendirilmesinde ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesine katkı sağlar.

Kadın söylemi hem tarihsel hem de dilsel açıdan toplumsal cinsiyetin inşasında önemli bir rol oynar. Kadınların toplumsal konumları geçmişten günümüze kadar kültürel, dini ve ideolojik faktörlerin etkisiyle şekillenmiştir. Ancak dil ve söylemler bu toplumsal rollerin sürekli olarak yeniden üretildiği ve aynı zamanda dönüştürülebileceği dinamik bir alanı ifade eder. Toplumdaki kadın temsillerinin toplumda oluşmuş kadın söylemlerini değiştirebilecek güçte olması kadın temsillerinin de önemini ortaya koyar. Kadınların eşit temsil edildiği bir toplum daha adil ve daha özgür olacaktır.

1.3.2. Türkiye’de kadın söyleminin tarihsel ve sosyolojik gelişimi

Türkiye’de kadın söylemi, toplumsal ve kültürel dinamiklerle şekillenen tarihsel süreç içerisinde sürekli değişim gösteren bir olgudur. Bu bölümde kadın söylemini Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyeti’ne kadar ele alacağımız tarihsel bir süreç içinde yer vereceğiz. Osmanlı İmparatorluğu dönemi boyunca kadınların toplumsal hayattaki yeri, tarihi süreçler boyunca önemli değişimlere uğramıştır. Osmanlı toplumunun büyük bir kısmı konar-göçer yaşam tarzını benimsemiş aşiretlerden oluşurken; zamanla yerleşik hayata geçiş ve devletleşme süreçleriyle birlikte yeni sosyal kurumlar ve düzenlemeler ortaya çıkar. Bu dönemde hukukî ve ahlaki kurallar, kadının toplumdaki ve kamusal alandaki rolüne dair anlayışları yeniden şekillendirir.

Toprağa dayalı yerleşik yaşam, yeni bir aile yapısı ve toplumsal düzenin oluşmasına olanak sağlar. Bu süreçle birlikte kadınların sosyal ve kamusal alandaki konumlarını belirleyen cinsiyet kültürü özellikle İslamî değerlerin etkisiyle daha belirgin hale gelir. Fatih döneminden itibaren kadınların giyimleri, sokağa çıkma hakları, erkeklerle ilişkileri gibi konuları düzenleyen çeşitli fermanlar çıkartılır (Dulum, 2006). Ancak bu yasal düzenlemelerin kadını sosyal yaşamdan tamamen dışlama ve kamusal alandan tecrit etme amacını taşıdığı ya da Osmanlı Türkleri’nin tarihsel olarak benimsedikleri aile ve toplum yapısındaki kadın figürünü tamamen ortadan kaldırdığı söylenemez. Aksine kadınlar, tarihi kayıtlara göre hem cinsiyet kimliklerinden kaynaklanan haklarını hem de mülk sahibi birey olarak toplumsal cinsiyet kimlikleriyle sosyal, idari ve hukuki düzeyde varlıklarını kabul ettirmişlerdir.

Sancar (2009), Türk kadınının Avrupa’daki evli kadına kıyasla daha avantajlı bir konumda olduğunu belirterek Osmanlı’daki kadın kimliğinin güçlü ve dinamik yapısına da dikkat çekmiştir. Gerçekten de Osmanlı’da bir kadın, bulûğ çağına ulaştığında hukuki bir kimlik kazanır ve evliliğe girdikten sonra kendi malvarlığının kontrolünü sağlama yetkisine sahip olur. Mülk sahibi olan kadın, ekonomik yaşamda aktif rol alıp ticaret yapabilmiş, mülklerini yönetip satabilmiş, mirasını istediği şekilde değerlendirebilmiş ve bu tür işlemler için vekil tayin edebilmiştir. Ayrıca eşine kefil olma, alışveriş yapma ve sosyal hayatta etkin bir şekilde yer alma gibi fırsatlara da sahip olmuştur (Dulum, 2006; Akyılmaz, 2007).

Tanzimat dönemiyle birlikte kadınlara yeni haklar tanınarak toplumsal statülerinde önemli bir değişim yaşanır. 1847 tarihli *İrade-i Seniyye* ve 1858 *Arazi Kanunnamesi* ile kız çocuklarına erkeklerle eşit miras hakkı tanınırken; 1856 yılında kadınların köle ya da cariye olarak alınıp satılmaları yasaklanır. Ayrıca kadınlara kadı önünde evlenme hakkı (1845) ve orta ile yükseköğrenim görme hakkı verilir (Dulum, 2006). Eğitim imkanlarının artırılması amacıyla kız okullarının sayısının ve kalitesinin iyileştirilmesi için dârülmuaallimâtların sayısının artırılması talebine olumlu yaklaşılır. Bu gelişmelerin bir sonucu olarak kadınlar tarafından kurulan dernekler ve açılan okullar gibi kamusal faaliyetler, yeni bir toplumsal alanın ortaya çıkmasına zemin hazırlar. Akşit (2009)'ın ifadesiyle Osmanlı'daki kamusal alan anlayışının şekillenmesinde dernekler (*Osmanlı Müdâfaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti*), dergiler (*Hanımlara Mahsus Gazete*) okullar, fabrikalar ve partiler gibi unsurlar, kadınlar aracılığıyla ev içlerine kadar sirayet etmeyi başarmıştır. Tanzimat dönemi boyunca gerçekleşen bu modernleşme çabaları geleneksel idari, hukuki ve toplumsal yapıları olduğu kadar cinsiyet kültürünü de dönüştürmüştür. Zira kızlar için kurulan Batılı tarzı okullar, Osmanlı tarihinde kadınların resmi otorite tarafından kamusal alana davet edilmesinin ilk örneği olmuş ve bu süreç kadının ev içinden kamusal alana doğru bir iş gücü transferi ile kamusal sorumluluk üstlenmesiyle sonuçlanır.

II. Meşrutiyet Dönemi'nde, *Hukuk-i Aile Kararnamesi* (1917) ile devlet evlilik akdine ilk kez müdahale etmiş evlilik için asgari yaş sınırı getirilir ve nişanlanma hukuki bir çerçeveye oturtulur. Evliliklerin şahitler huzurunda yapılması ve boşanma hakkının kadınlara tanınması gibi düzenlemeler getirilir ve kadınlara tek eşlilik şartı koyma hakkı verilir (Çakır, 2012). Bu kararname Cumhuriyet dönemi medeni kanununun temellerini atmıştır. Ayrıca bu dönemde kız çocuklarının eğitimi üzerinde daha ciddi bir şekilde durulup kız sanayi okulları, kız öğretmen okulları ve diğer eğitim kurumları açılır. Kızlar için lise seviyesinde okullar ile üniversite düzeyinde eğitim veren kurumlar kurulur ve kadınlar, eğitimde daha fazla fırsat bulurlar.

II. Meşrutiyet dönemi kadınların siyasi ve fikri özgürlükler açısından önemli bir dönüm noktası olur. Kadın dergilerinin sayısında büyük bir artış yaşanır ve

Kadınlar Dünyası adlı dergi, kadınların haklarını savunup kadınların toplumdaki yerini sorgular. Kadın dergilerinde, eğitilmiş ve siyasi koşulları anlayabilen kadın yazarların yazıları yayımlanmış, okuyazar kadınların sayısı artmıştır. Bu dönemde kadınlar, savaşlar ve toplumsal değişimler arasında çeşitli dernekler kurarak kamuya daha fazla katkı sağlayıp yükseköğrenim kurumlarının açılmasında ve diğer toplumsal kararlarda etkili olurlar (Erdem, 2006). Osmanlı toplumunda kadının, ihtiyaç duyduğunda kamusal alanda görünürlüğü idari ve hukuki kurumlara erişimi karşılaştığı haksızlıklara karşı yasalar önünde başvurabileceği imkanlar ve bu haksızlıklara karşı mücadele etme yeteneği geleneksel mahkeme sisteminin ve dönemin getirdiği reformların birleştiği bir noktada şekillenmeye başlamıştır. Şer'iyeye mahkemelerinde tutulan kayıtlar bu konularda önemli bilgiler sunarak kadının toplumsal ve hukuki alandaki rolüne dair değerli veriler sağlamaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kadınların kamusal alandaki temsili günümüz modern kamusal alan için yeterince güçlenemesede Batılı kadınlara göre Osmanlı kadınları daha avantajlı oldukları görülür. 19. yüzyılın sonlarına doğru Tanzimat ve Meşrutiyet dönemiyle birlikte toplumsal yapıda meydana gelen değişimler, kadınların kamusal alandaki temsiline dair yeni haklarla önemli bir dönüşüm sürecini başlatır (Erdem, 2006). Tanzimat dönemiyle başlayan modernleşme hareketleri özellikle Meşrutiyet sonrası kadınların hakları üzerine geliştirdikleri söylemler, kadınların toplumsal ve kamusal hayattaki rollerinin yeniden şekillenmesine olanak sağlar (Işık, 2018). Süreli yayınlar ve kadın dernekleri gibi farklı platformlar, kadınların kendilerini ifade etmeleri ve haklarını savunmaları için önemli araçlar haline gelir. Osmanlı'daki bu süreç kadınların toplumsal ve kamusal alanda daha fazla görünür olma isteği için bir temel oluşturur ve bu miras Cumhuriyet dönemiyle birlikte kadınların hakları açısından daha da güçlenir.

Cumhuriyet'in ilanından sonra kadınlara yönelik önemli yasal düzenlemeler gerçekleştirilir. 1926 yılında kabul edilen *İsviçre Medeni Kanunu*, kadınlara erkeklerle eşit miras ve mülkiyet hakları tanımış ve evlilik için asgari yaş sınırı belirlenir. Aynı zamanda çok eşlilik yasaklanıp *Medeni Kanun* ile aile üzerinde devletin kontrolü sağlanır. Kadınlar birçok Avrupalı kadından önce seçme ve seçilme hakkı elde etmiş ve dönemin Avrupa ülkelerinden daha yüksek oranda mecliste

temsil edilmiştir. Bu yasal düzenlemeler kadınların toplumsal statülerini önemli ölçüde iyileştirmiştir (Kılıç ve Yılmaz, 2019).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kadın eğitimi büyük önem kazanır. Balkan ve I. Dünya Savaşları'nın etkisiyle ülke zor bir dönemden geçmesine rağmen eğitim bütçesinin önemli bir kısmı kadın eğitimine ayrılır. Halkçılık ilkesi doğrultusunda tüm yurttaşların eğitim hakkına erişebilmesi için Köy Enstitüleri kurulur ve İstanbul'daki sanatsal faaliyetler Halkevleri aracılığıyla taşraya taşınır. Eğitimdeki bu dönüşüm kız çocuklarının eğitim olanaklarını artırarak kadınların daha fazla fırsat elde etmesini sağlamıştır. 1926 itibarıyla kadınlar, harp okulları dışında tüm eğitim kurumlarına katılma hakkına sahip olurlar. 1927'de ise Türkiye'deki tüm ortaokullarda karma eğitim uygulanmaya başlanır özellikle 1930'lar ve 40'larda kızlara yönelik teknik okulların sayısında artış görülür (Mardin, 2000). Bu dönemde eğitimde eşitlik ve fırsat eşitliği sağlamaya yönelik pek çok adım atılır.

Kadınların çalışma yaşamı, Osmanlı dönemiyle paralellik gösterse de Cumhuriyet döneminde bazı değişiklikler yaşanır. Kadın iş gücü, tarımda yoğunlaşıp aynı zamanda imalat sanayi ve hizmet sektörlerinde de kadın istihdamı artar. 1920'ler, 30'lar ve 40'lara ait istatistikler, kadınların çoğunlukla geleneksel işlerde yoğunlaştığını ve bu sektörlerin kadın işgücünün büyük kısmını oluşturduğunu göstermektedir (Ünalın Turan ve Kurt, 2023). Ancak Cumhuriyet dönemi boyunca kadınların toplumda daha fazla yer almasına rağmen kadın hakları mücadelesi Meşrutiyet dönemiyle karşılaştırıldığında daha edilgen bir biçimde sürdürüldüğü görülür.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, kadınların kamusal alanda daha fazla yer edinmeleri sağlanmaya çalışılsa da devletin belirlediği sınırlar içinde hareket etmeleri beklenir. Kadın hareketleri, Meşrutiyet dönemindeki gibi bağımsız bir söylem üretmekte zorlanmış ve Nezihe Muhiddin gibi öncü kadınların girişimleri engellenmiştir. 1935 yılında Kadınlar Birliği'nin kapatılması, kadınların özgün bir ses oluşturmalarının devlet tarafından engellendiğini göstermektedir (Durakbaşı, 1998). Bu dönemde devlet, kadına yönelik belirli bir tür "*zararsız feminizm*" uygulamıştır. Türk kadınları, Cumhuriyet döneminde eğitim, çalışma ve toplumsal alanda daha fazla fırsat elde etmiş olsalar da devletin modernleşme süreçlerinde

kadınlar genellikle aile kurumunu modernize etmekle yükümlü kılınmışlardır. Sancar'a (2009) göre modernleşme sürecinde erkekler tarih yapıcı kararlarda yer alırken; kadınlar aile içindeki dönüşümle ilgilenirler. Kadınlar en çok annelik, eşlik ve ev içindeki rollerine odaklanmış ve “*eşit ama farklı*” anlayışı benimsenmiştir. Eşler arasında daha eşitlikçi ilişkiler gelişmiş ve toplumsal cinsiyet rollerinde zamanla bir dönüşüm gözlemlenir.

Kadınların toplumsal rollerindeki bu dönüşüm aynı zamanda Türkiye’deki diğer sosyal yapıları da etkilemiştir. Unat (1998), Türk kadınlarının Cumhuriyet’teki yerinin önemli olduğunu ve Atatürkçü düşünceye göre kadınların, erkeklerden daha geride bir rol üstlenmesinin ülkenin gelişimini engelleyeceğini savunmuştur. Kaynar’ın (2013) araştırması, kadınların eşitlik haklarının verilmesinin inkılap için zorunlu olduğunu ve dünya devletlerinin de bu anlamda değişim göstermelerine öncülük ettiğini belirtmiştir. Bu değişiklikler, kadınların sosyal toplum içindeki yerlerini güçlendirmeyi hedeflemiş ve devlet yönetiminde reformları tetiklemiştir.

Kadınların toplumsal alanda güçlenmesi özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren kadın hareketlerinin etkisiyle hızlanır. 1960’lar ve 1970’lerde Türkiye’de feminist hareketler toplumda daha görünür hale gelir ve kadınlar kamusal alanda daha fazla yer almak için toplumsal eşitlik talepleri sunarlar. Bu dönemde kadına yönelik şiddet, çalışma hayatında eşit haklar ve eğitimde fırsat eşitliği gibi konularda farkındalık artmıştır. Ayrıca kadın dernekleri ve feminist organizasyonlar, kamusal alandaki eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için mücadele etmiştir (Özdemir, 2020). Kadınların kamusal alanda temsili, medyanın ve eğitim sisteminin etkisiyle şekillenmiştir. 1980’ler ve sonrasında medya, kadınları daha fazla temsil etmeye başlamış, kadın hakları, kadın temsili ve toplumsal cinsiyet eşitliği konuları daha geniş bir kesime ulaşmıştır (Ünalın Turan ve Kurt, 2023). Ancak toplumsal cinsiyet eşitsizliği hala önemli bir engel teşkil etmeye devam etmektedir. Medyanın kadınları genellikle geleneksel cinsiyet rollerine uygun olarak evin yöneticisi ya da annelikle tanımladığı bir temsilde sunduğu da gözlemlenmiştir.

Günümüzde Türkiye’de kadınların kamusal alandaki temsili, kadın hakları hareketlerinin kazandığı ivme ile giderek artmaktadır. Kadınlar politika, ekonomi, sanat ve medya gibi alanlarda daha fazla görünür hale gelmişlerdir. Ancak kadının

toplumsal alandaki temsilinin tamamen eşitlenmesi için hâlâ yapılması gereken çok iş bulunmaktadır. Özellikle politikada ve iş gücünde kadın temsili, hala erkeklere oranla çok düşüktür.

1.3.3. Kırgızistan’da kadın söyleminin tarihsel ve sosyolojik gelişimi

Kadın söylemi, kadınların belirli bir sosyo-kültürel bağlamda deneyimlerini, bakış açılarını ve düşüncelerini ifade etme biçimlerini tanımlar. Bu kavram toplumsal dinamikleri, sosyal değişimi ve cinsiyet ilişkilerini anlamak açısından büyük önem taşır. Kırgızistan, Orta Asya’nın kalbinde yer alan göçebe mirası Sovyet geçmişi ve bağımsızlık sonrası gelişmelerin benzersiz bir karışımını sunan bir ülkedir. Çeşitli kültürel ve dini etkiler, Kırgız toplumunu şekillendirir. Bu başlık altında Kırgızistan’da kadın söyleminin tarihsel ve sosyolojik gelişimini inceleyerek, Sovyet öncesi dönemden günümüze kadar kadınların rollerini ve ifade biçimlerini etkileyen temel değişimlere ve faktörlere yer verilecektir.

Kırgızistan, Orta Asya’nın dağlık bölgeleriyle çevrili bir ülkedir ve geleneksel olarak göçebe bir yaşam tarzına sahiptir. Bu coğrafi yapı, kadının toplumdaki rolünü belirlerken önemli bir etkiye sahiptir. Göçebe toplumlarda kadınlar, hem aile içindeki işlerde hem de toplumsal faaliyetlerde önemli bir yer tutar. Ancak bu roller genellikle ailenin içindeki geleneksel yapılarla sınırlı kalır (Aksakal, 2020). Bunun yanı sıra Kırgız efsanelerinde ve halk anlatılarında Kanıkey gibi efsanevi kadın figürlerinin varlığı kadınların toplumun hafızasında kahramanlık ve liderlik gibi özelliklerle anıldığını göstermektedir. Ayrıca zengin göçebe ailelerine mensup kadınların özel ve kamusal alanlarda önemli ölçüde özerklik sahibi olduklarına dair kanıtlar bulunmaktadır.

Sovyet döneminde Kırgızistan’da Sovyetler Birliği’nin 70 yıllık yönetimi, kadınların toplumsal ve kamusal alandaki rollerini değiştirir ve kadınların eğitimle iş gücüne katılımını artırır. Sovyet yönetimi, kadınların eğitimi konusunda önemli reformlar yapar ve kız çocuklarının okula gitmesini teşvik ederek teknik alanlarda bile eğitim almalarını sağlar. Kadınlar, devlet dairelerinde, eğitimde ve sağlık sektöründe önemli görevler üstlenmeye başlar (Arzymatova, 2021). Ancak Sovyet döneminde kadınların kamusal alanda tamamen eşit temsil edilmesi sağlanamaz.

Kadınlar, geleneksel toplumsal yapılar ve patriyarkal normlarla sınırlı kalır. Kadınların eğitimi ve çalışma hayatına katılımı üzerine toplumsal cinsiyet eşitliğini teşvik etmeye yönelik adımlar atılsa da bu değişiklikler genellikle kentleşmiş bölgelerde gözlemlenirken; kırsal alanlardaki kadınlar geleneksel rollerine bağlı kalır (Hoare, 2021).

Yine bu dönemde Kırgız dramaturjisinde kadınların birey olarak çoğul kimlikleri ve değişen rolleri ele alınır. Çağdaş Kırgız edebiyatı, Sovyet toplumu oluşturulma sürecinde kadın temel bir unsur olarak kabul edilir (Çelik, 2023). Sovyet dönemi, Kırgız kadınlarının toplumsal rollerinde önemli bir dönüşüm yaratır ve devlet destekli bir eşitlik ve katılım söylemi ortaya koymaya çalışılır. Ancak bu söylem yukarıdan aşağıya bir yaklaşımla benimsetilmeye çalışıldığı için ve kadınların çeşitli deneyimlerini veya önceden var olan kültürel normları tam olarak yansıtamadığı için toplum içinde benimsenememiştir. Devletin kadınları belirli rollerde (işçi, anne, vatandaş) idealize etmesi, kadınların kendi özgün söylemlerini ve endişelerini ifade etmelerini de kısıtlamıştır. Ayrıca Sovyet döneminin kadınlara yönelik tutumlarından biri olan “*çifte yük*” sorununu derinleştir (Hoare, 2021).

Sovyetler Birliği’nin dağılması ve piyasa ekonomisine geçiş süreci, Kırgızistan’da kadınların sosyo-ekonomik durumunu derinden etkiler. Kadınların işsizlik oranları artar, sosyal güvenlik ağları zayıflar ve hane halkı yoksulluğu yaygınlaşır. Piyasa ekonomisi ve yerleşik sosyo-kültürel tutumlar, kadınların ekonomik faaliyetlere aktif katılımını tam olarak desteklememektedir (Bayrak İşcanoğlu, 2018). Buna karşın bağımsızlık sonrası Kırgızistan’da kadın hakları özellikle 1990’lı yıllarda hızla gelişir ve kadınlar, siyasi partilerde ve devlet kurumlarında daha fazla yer almaya başlar. 2010 yılında Roza Otunbaeva’nın Cumhurbaşkanı olarak göreve gelmesi kadınların politik temsili açısından bir dönüm noktası olur. Bu durum kadınların devlet yönetimindeki rollerinin güçlenmesinin bir örneğidir (Arzymatova, 2021). Bağımsızlık sonrası kadın hareketleri güçlenir ve feminist perspektifler toplumda daha fazla duyulmaya başlar. Kadın söyleminde gelin kaçırma, aile içi şiddet ve siyasi katılım gibi yeni temalar ortaya çıkar.

Feminist gruplar, aile içi şiddet, erken evlilik ve cinsiyetçilik gibi konulara odaklanarak aktif bir söylem geliştirirler. Gelin kaçırma oranlarının yüksekliği,

kadınların bu konudaki endişelerini ve mücadelelerini yansıtmaktadır (Ömürbekkızı, 2021). Kadın hakları konusunda atılan adımlar, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini azaltmaya yönelik umut verici olsa da sistemik eşitsizlikler ve kültürel normlar, kadınların toplumsal alandaki yerinin güçlenmesini engeller. Bağımsızlık sonrası kadın hareketlerinin toplumsal değişime katkısı devam etmekle birlikte kadınların kamusal ve özel alandaki eşit temsili hâlâ büyük bir toplumsal mesele olarak kalır.

Kırgızistan'da kadın söyleminin sosyolojik gelişimi; toplumsal cinsiyet rolleri, milliyetçilik, din ve feminist hareketlerin etkileşimiyle şekillenir. Kadınlar, geleneksel toplumsal normlarla mücadele ederken; ulusal kimlik inşasında ve toplumsal eşitlik taleplerinde önemli bir rol oynarlar. Kırgızistan'da kadın söylemini şekillendiren temel faktörden biri toplumsal cinsiyet rolleridir. Geleneksel olarak kadınlar ailede anne, eş ve ev yöneticisi rollerini üstlenirken; erkekler daha çok toplumsal ve ekonomik alanda aktif bir yer edinir (Ergeshkyzy, 2020). Bu geleneksel cinsiyet rolleri, kadınların toplumsal yaşamda daha geniş alanlarda temsil edilmelerini engeller. Ancak son yıllarda kadınların eğitim seviyelerinin artması ve iş gücüne katılım oranlarının yükselmesi geleneksel rollerin kırılmasına yol açar.

Kırgızistan'da Kadın söylemini şekillendiren bir diğer faktör ise Kırgız milliyetçiliğidir. Kırgız milliyetçiliği kadınların ulusal kimlik inşasında önemli roller üstlenmesine zemin hazırlar. Bağımsızlık sonrası kadınlar geleneksel ve modern roller üstlenerek ulusal kimlik oluşturma sürecinde yer alırlar. Kadınlar, ulusal değerlerin korunmasında önemli simgesel figürler olarak öne çıkmalarına rağmen milliyetçi söylemlerde kadınların kamusal alanda daha aktif bir rol alması gerektiği yönünde eleştiriler de artmıştır.

Kırgızistan'da İslam'ın ve dini canlanmanın kadın söylemi ve hakları üzerindeki etkisi karmaşıktır. Cami ve İslami eğitim kurumları, ataerkillikten etkilenecek İslamda yeri olmayan söylemlerle kadınların geleneksel rollere dönmelerini teşvik eden söylemler yaygınlaştırırken; bazı Müslüman kadın grupları, İslami etik ve maneviyat temelli yeni bir kadın liderliği biçimi oluştururlar. İslam ve kadın hakları konusunda çelişkili söylemlerin varlığı bu konudaki tartışmaların devam ettiğini göstermektedir (Stephan-Emmrich ve Toktogulova, 2023). İslam'ın yeniden canlanması ve geleneksel normlara yapılan vurgu kadınların kendilerini

ifade etmeleri ve haklarını savunmaları konusunda hem kısıtlamalar hem de fırsatlar sunmaktadır. Ancak kadınlar bu etkilere karşı pasif alıcılar değildir; kimliklerini aktif olarak müzakere etmekte kültürel ve dini çerçeveleri yeniden yorumlamakta ve genellikle ataerkil normlara meydan okuyarak kamusal alanda seslerini duyurmanın yenilikçi yollarını bulmaktadırlar (Seitalieva, 2021).

Bir diğer faktör olan feminist hareketler, Kırgızistan'ın bağımsızlık sonrası dönemde daha fazla görünürlük kazanarak kadın hakları konusunda önemli adımlar atılmasına olanak sağlar. Kadınlar, başta kadına yönelik şiddet, işgücüne atılım ve eğitimde eşitlik gibi konularda toplumda farkındalık yaratmaya yönelik faaliyet gösterirler. Feminist hareketlerin özellikle kadın hakları konusunda farkındalık yaratmaya yönelik etkili kampanyaları zamanla kadınların politikaya ve toplumsal yaşama daha fazla dahil olmalarını sağlar. Ancak toplumsal eşitsizliği aşmak ve kadınların temsillerini güçlendirmek için daha fazla çaba gerekmektedir (Kuehnast, 1996). Kırgızistan'da kadın söyleminin tarihsel ve sosyolojik gelişimi, ülkenin çalkantılı geçmişi ve karmaşık sosyo-kültürel yapısı tarafından derinden şekillendirilir. Göçebe geleneklerin yankılarından Sovyet döneminin devlet destekli eşitlik söylemine ve bağımsızlık sonrası dönemin ideolojik kaymalarına kadar Kırgız kadınlarının sesleri ve rolleri sürekli olarak evrim geçirir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. HABERMAS VE KAMUSAL ALAN TEORİSİ

2.1. Jürgen Habermas'ın hayatı

Jürgen Habermas, 18 Haziran 1929'da Almanya'nın Düsseldorf kentinde Protestan bir ailede dünyaya geldi. Babası Köln Ticaret Odası başkanlığı yapıyordu. Çocukluğu ve gençliği Nazizm dönemine denk geldi ve bu deneyimler, onun daha sonraki düşünsel gelişiminde önemli bir rol oynadı. Habermas, Göttingen ve Zürih üniversitelerinde felsefe, tarih, psikoloji, Alman edebiyatı ve ekonomi eğitimi aldıktan sonra 1954'te Bonn Üniversitesi'nde Friedrich Schelling üzerine yazdığı doktora teziyle doktora derecesini kazandı. Doktora sonrası Theodor Adorno ve Max Horkheimer'in etkisiyle 1956'da Toplumsal Araştırma Enstitüsü'ne katıldı ve Frankfurt Üniversitesi'nde araştırmacı olarak çalışmaya başladı. Bu dönemde özellikle Theodor W. Adorno'nun asistanlığını yaparak önemli bir entelektüel gelişim kaydetti (Timur, 2012).

Ancak Habermas'ın kendi özgün düşünsel yörüngesi, Frankfurt Okulu'nun ilk kuşağının karamsar modernite eleştirisinden farklılık göstermeye başlaması nedeniyle doçentlik tezini Frankfurt Üniversitesi yerine Marburg Üniversitesi'nde tamamladı. 1961-1964 yılları arasında Heidelberg Üniversitesi'nde öğretim üyeliği yapan Habermas, 1964'te Adorno'nun daveti üzerine Frankfurt Üniversitesi'ne geri döndü ve sosyoloji ve felsefe alanlarında dersler verdi. Bu dönem onun en üretken olduğu zamanlardan biriydi. “Bilgi ve İnsan Çıkarları” ve “Kuram ve Pratik” gibi önemli eserlerini yayımladı. Yine bu dönemde Axel Honneth, Klaus Offe ve Thomas McCarthy gibi önemli düşünürlerin yetişmesine katkı sağladı (Specter, 2012).

Habermas'ın düşünsel evriminde Frankfurt Okulu'nun eleştirel teorisinin etkisi belirleyicidir. Frankfurt Okulu özellikle modern kapitalist toplumların yapısal eleştirisini hedefleyen Marksist ve psikanalist bir teoriyi geliştirmiştir. Habermas, bu okulun ideolojik temellerine bağlı kalarak modernitenin eleştirisine yeni bir boyut kazandırmış ve toplumsal dönüşümde iletişimin rolüne dikkat çekmiştir (Kızılçelik, 2013). Bu çerçevede rasyonalizasyon ve iletişimsel eylem kuramını geliştirerek

modern toplumların demokratik potansiyellerini araştırmış, bireyler arası iletişimi ve toplumsal katılımı güçlendirmeyi amaçlamıştır.

Habermas'ın eleştirel teorisi, onun toplumsal eleştirilerinde önemli bir yer tutar. Frankfurt Okulu'ndan beslenen Habermas, modern kapitalizmin yapısal eleştirisinin yanı sıra demokrasi ve kamusal alan kavramlarına dair önemli çalışmalar yapar. Özellikle *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* adlı eseri onun modern demokrasinin temel taşlarını sorgulayan ve bireyler arası iletişimin toplumsal dönüşümdeki rolünü irdeleyen başyapıtlarındandır (Bottomore, 1984/2013). Kamusal alan, Habermas'ın düşünsel çerçevesinde merkezi bir kavramdır ve ona göre bu alan bireylerin eşit bir şekilde katıldıkları ve rasyonel tartışmaların yapıldığı bir ortamdır. Bu görüş modern toplumlarda demokratik işleyişi anlamada ve iletişimsel eylemin toplumları nasıl dönüştürdüğünü keşfetmede kritik bir yer tutar.

İkinci Dünya Savaşı sırasında cephe gerisinde askerî destek görevlerinde bulunan Habermas, Nazi rejiminin faşist uygulamaları hakkında başlangıçta pek bilgi sahibi değildi. Ancak savaş sonrasında bu gerçekleri öğrenmesi eleştirel düşünme tarzını derinden etkilemiş ve toplumsal eleştirisinin temellerini atar (Özbank, 2013). Habermas'ın toplumsal eleştirilerinde Nazi rejiminin yarattığı travmaların ve savaş sonrası toplumsal değişimlerin etkisi onun toplumun birey üzerindeki etkilerini sorgularken; demokratik süreçlerin işleyişini ve bireylerin bu süreçlere katılımını incelemesine zemin hazırlar. Habermas, moderniteyi eleştirirken; bu sürecin aynı zamanda özgürleşimci potansiyel taşıdığına dair olumlu bir perspektif geliştirir. Bu bağlamda eleştirel teoriyi yenileyerek modern toplumların dönüşümü için öneriler sunmuş ve bu öneriler hem akademik alanda hem de toplumsal düzeyde büyük etki yaratır (Assoun, 1991/2012). 1994 yılında Frankfurt Üniversitesi'nden emekli olmasına rağmen Habermas düşünsel üretimine devam etti ve modernite, din, küreselleşme ve Avrupa'nın geleceği gibi konularda yeni eserler yayımladı. "Dini ve Siyaset Üzerine Notlar" ve "Avrupa'nın Geleceği" gibi çalışmaları, onun çağdaş sorunlara yönelik ilgisini ve entelektüel derinliğini ortaya koymaktadır.

Jürgen Habermas'ın hayatı ve akademik kariyeri onun düşünsel evrimini, kişisel deneyimlerini ve toplumsal değişimlere olan duyarlılığını şekillendirir. Nazi rejiminin ve savaşın etkisi, onun toplumsal eleştirilerinin temelinde önemli bir yer

tutarken; iletişimsel eylem ve kamusal alan kavramları da onun modern demokrasilerin işleyişine dair yaptığı katkıların merkezinde yer alır. Habermas, Frankfurt Okulu'nun önde gelen düşünürlerinden biri olarak entelektüel mirasında eleştirel teoriyi modern çağın sorunlarıyla ilişkilendirerek geliştirmesi ve kamusal alan teorisine yaptığı katkılarla önemli bir yer tutar.

2.2. Eserleri

Jürgen Habermas, 20. yüzyılın en önemli sosyolog ve felsefecilerinden biridir. Toplumsal teori, iletişim, demokrasi, modernite ve hukuk alanlarındaki katkılarıyla tanınan Habermas özellikle iletişimsel eylem teorisi ve kamu alanı anlayışıyla dikkat çekmektedir. Bu başlık altında Habermas'ın en önemli eserlerine odaklanılarak her birinin kısa içeriklerine yer verilecektir.

1. *The Structural Transformation of the Public Sphere (1962)*: Eser *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* adıyla Mithat Sancar ve Anıl Bora tarafından 2013 yılında türkçeye çevrilir. Habermas bu eserinde modern toplumlarda kamusal alanın nasıl oluştuğunu ve değiştiğini inceler. Aydınlanma dönemi ile birlikte burjuva sınıfının yükselmesiyle kamusal alanlar ortaya çıkmış ve bu alanlar, özgür tartışma ve fikir alışverişinin yapıldığı yerler haline gelmiştir. Habermas, kamusal alanın yalnızca belirli bir kesime ait olmadığını her bireyin katılım sağlayabileceği bir alan olduğunu savunur. Ancak kapitalizm ve devletin etkisiyle bu kamusal alan zamanla daralmış ve halkın karar alma süreçlerinden dışlanması sağlanmıştır. Habermas, bu dönüşümü kamusal alanın ticarileşmesi ve bürokratikleşmesi olarak tanımlar. Eser, modern demokratik toplumların nasıl şekillendiğini ve bu şekillenmenin halkın katılımı ile nasıl ilişkili olduğunu tartışır.

2. *Knowledge and Human Interests (1968)*: Eser *Bilgi ve İnsansal İlgiler* adıyla Celal Kanat tarafından 1997 yılında türkçeye çevrilir. Bu eserinde Habermas, epistemoloji (bilgi teorisi) ve toplumsal teori arasındaki ilişkiyi inceler. Habermas, bilginin sadece nesnel bir gerçeklik değil aynı zamanda toplumsal ve etik değerlerle şekillenen bir süreç olduğunu savunur. Pozitivist bilim anlayışını eleştirir ve bilginin toplumsal çıkarlar ve etik sorumluluklar tarafından yönlendirildiğini ifade eder. Habermas'a göre bilgi üretimi ve kullanımı, insanlık için toplumsal bir işlev

görmekte ve bu yüzden insan çıkarlarına hizmet etmelidir. Ayrıca insanın kendisini anlaması ve toplumla olan ilişkisini çözmesi için farklı bilgi türleri gereklidir. Bu eserde, bilimsel bilgi ile toplumsal pratik arasındaki bağa dair önemli tespitlerde bulunulmuştur.

3. *Theory of Communicative Action (1981)*: Eser *İletişimsel Eylem Teorisi* adıyla Mustafa Tüzel tarafından türkçeye çevrilmiştir. Bu eser, Habermas'ın toplumsal teoriye yaptığı en kapsamlı katkılardan biridir. İletişimsel eylem teorisinde, toplumsal düzenin bireylerin karşılıklı anlaşmalarına ve iletişimsel etkileşimlerine dayandığı savunulur. Habermas, toplumsal ilişkilerin sadece normlar ve yasal kurallarla değil bireylerin “ideal konuşma durumu”nda anlaşarak şekillendiğini ileri sürer. Bu durumu tüm tarafların eşit haklara sahip olduğu, manipülasyona yer olmayan hoşgörü ve anlayışla yapılan bir iletişim olarak tanımlar. Eserde, dilin yalnızca iletişim aracı olmanın ötesinde bireylerin dünyayı anlamlandırmaları ve toplumsal bağları inşa etmeleri için temel bir araç olduğu ifade edilir. Habermas, bu teorisini bireysel özgürlükler ve toplumun normatif yapıları arasındaki dengeyi kurmaya çalışarak geliştirir.

4. *The Philosophical Discourse of Modernity (1985)*: *Modernliğin Felsefi Söylemi* adıyla bu eser, moderniteye dair derin bir felsefi eleştiridir. Habermas, modernitenin temellerini Aydınlanma düşüncesinde bulur ancak bu düşüncenin postmodernizmin etkisiyle nasıl sorgulandığını ve eleştirildiğini tartışır. Habermas, moderniteyi, toplumsal yapılar ve bireylerin rasyonel düşünceye dayalı olarak gelişen bir süreç olarak görür. Ancak modernitenin her zaman ilerlemeyi ve toplumsal yapıları dönüştürmeyi amaçlamasına rağmen kültürel bağlamlarda özellikle sanat, estetik ve gelenek gibi alanlarda postmodernizmle çatıştığını belirtir. Eser, modernliğin toplumsal yapıların rasyonelleşmesi sürecindeki rolünü ve bunun toplumsal bağları nasıl etkilediğini ele alır.

5. *The Theory of Democracy (1996)*: Habermas, bu eserinde demokratik toplumları ve demokrasinin işleyişini ele alır. Modern demokrasilerin, halkın egemenliğine dayandığını ve bu egemenliğin kamusal alandaki eşit ve özgür tartışmalar yoluyla sağlanması gerektiğini savunur. Eserde, ideal bir demokratik

toplumda, bireylerin yalnızca devletin kararları üzerinde değil tüm toplumsal yaşamın şekillenmesinde de etkin olabilecekleri bir yapı önerilir.

6. *The Inclusion of the Other (1996)*: Bu eser, çok kültürlülük ve dışlayıcı politikaların eleştirisi üzerine odaklanır. Habermas, toplumların farklı kültürleri tanınması ve onları eşit haklarla kabul etmesi gerektiğini savunur. Habermas’a göre çok kültürlü bir toplumda, bireyler ve gruplar arasındaki etkileşim, toplumsal uyumu sağlamanın ve demokratik değerleri pekiştirmenin temel yoludur. Bu eserde kültürel kimliklerin ve azınlık haklarının korunmasının önemi tartışılmakta ve çok kültürlü toplumların demokratik yapıları nasıl yeniden şekillendirebileceği üzerine fikirler sunulmaktadır.

7. *Between Naturalism and Religion (2008)*: Habermas, bu eserinde dinin toplumdaki rolünü modern felsefi ve toplumsal teorilerle tartışır. Din ve rasyonel düşüncenin nasıl bir arada var olabileceğini sorgular. Habermas, dinin toplumsal işlevlerinin inançla sınırlı olmadığını toplumsal normlar ve etik değerlerle de bağlantılı olarak bireyler arasında etkileşimi sağladığını belirtir. Bu kitap, dinin çağdaş dünyada hala önemli bir etki kaynağı olduğuna dair önemli analizler sunar.

8. *The Postnational Constellation (2001)*: Bu eser, küreselleşmenin ve ulus-devletin modern toplumlardaki rolünü tartışır. Habermas, küreselleşmenin ulus-devletlerin geleneksel sınırlarını nasıl aşmaya başladığını ve çok uluslu yapılarla nasıl birleştirildiğini irdeler. Eser, ulusal kimlik ve küresel normların bir arada nasıl var olabileceği üzerine derinlemesine bir inceleme sunar.

9. *The Future of Human Nature (2003)*: Eser *İnsan Doğasının Geleceği* adıyla Kaan H. Ökten tarafından türkçeye çevrilmiştir. Habermas, bu eserinde biyoteknolojik ilerlemeler ve genetik mühendislik üzerine tartışmalar yapar. Genetik değişikliklerin insan doğasını nasıl değiştirebileceğini ve bunun toplumsal ve etik sonuçlarını ele alır. Habermas, biyoteknolojinin etik sınırlarını belirlerken; bireylerin kimlikleri ve özgür iradeleri üzerindeki etkilerini de inceler.

10. *Habermas on Modernity: Selected Essays (1987)*: Bu derleme, Habermas’ın moderniteye dair yazdığı önemli makaleleri içerir. Modernliğin felsefi temellerini ele alır ve Aydınlanma düşüncesinin modern toplumlarda nasıl işlediği

üzerine tartışmalar sunar. Bu eser, modernlik ile ilgili geniş bir teorik perspektif sunarak postmodernizmle karşılaştırmalar yapar.

11. *Disrespect: The Normative Foundations of Critical Theory* (2001): Habermas, bu eserinde toplumsal ilişkilerde saygının rolünü tartışır. Saygısızlığın toplumsal bağlamdaki olumsuz etkilerini ve modern toplumların saygıyı nasıl temel bir norm olarak kabul edebileceğini ele alır.

12. *The Crisis of the European Union* (2012): Habermas, Avrupa Birliği'nin iç krizlerini ele alarak birliğin demokratikleşme sürecindeki eksiklikleri ve küresel düzeydeki etkilerini tartışır. Avrupa'nın geleceği ve yeni bir siyasi yapının gerekliliği üzerine önemli analizler sunar.

13. *The Logic of the Social Sciences* (1970): Eser *Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine* adıyla Mustafa Tüzel tarafından türkçeye çevrilmiştir. Bu eserde Habermas, sosyal bilimlerin nesnellik, doğruluk ve geçerlilik gibi kavramlarla olan ilişkisini sorgular. O, toplumsal bilimlerde nesnelliğin sağlanmasının zorluğuna dikkat çeker ve toplumsal araştırmaların yalnızca gözlemlerin yanı sıra değerler ve etik sorularla da bağlantılı olduğunu vurgular. Habermas, sosyal bilimlerde kullanılan yöntemlerin bilimsel doğrulama açısından ne kadar geçerli olduğunu tartışarak toplumsal araştırmalarda ideal iletişimsel eyleme dayalı bir yaklaşım önerir. Eserin daha geniş bir perspektifte, toplumsal bilimler ile doğa bilimleri arasındaki farklar ve sosyal bilimlerin rasyonel bir temele dayandırılması gerektiği üzerine yoğunlaştığını söylemek mümkündür.

14. *Die Einbeziehung des Anderen: Studien zur politischen Theorie* (1996): Eser *Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak: Siyaset Kuramı Yazıları* adıyla İknur Aka tarafından türkçeye çevrilmiştir. Eser, günümüzün çokkültürlü toplumlarında karşılaşılan eşitsizlikler, insan hakları sorunları ve kültürel çatışmalar gibi konuları ele alır. Habermas, bu sorunlara cumhuriyetçi ilkelerin evrensel içeriğinden yola çıkarak çözüm önerileri sunar. Kitap, özellikle kültürlerarası diyalog, çokkültürlülük ve insan hakları gibi temalar üzerinde yoğunlaşır.

15. *Legitimationsprobleme im Spätkapitalismus* (1973): Eser *Meşruiyet Krizi* adıyla Sedat Erçin tarafından türkçeye çevrilmiştir. Habermas bu eserinde

modern Batı toplumlarının karşılaştığı meşruiyet sorunlarını ele alır. Devletin ekonomik ve sosyal alandaki müdahalelerinin arttığı bir dönemde devletin meşruiyetinin nasıl sorgulanabilir hale geldiğini tartışır. Habermas, devletin ekonomik krizlere müdahale etme çabalarının yeni meşruiyet krizlerine yol açtığını savunur. Bu durum devletin halkın desteğini sürdürme kapasitesini zorlayarak toplumsal yapıda derin gerilimlere neden olabilir.

16. *Diskursethik: Notizen und Vorarbeiten (1991)*: Eser *Söylem Etiği* adıyla Seyit Çoşkun tarafından türkçeye çevrilir. Söylem Etiği, Habermas'ın etik teorisinin temelini oluşturur. Eserde bireylerin ahlaki normları ve değerleri, ideal bir iletişimsel ortamda, karşılıklı anlayış ve rıza yoluyla nasıl temellendirebileceği tartışılır. Habermas, etik normların evrensel geçerliliğe sahip olabilmesi için tüm etkilenmiş bireylerin katılımıyla gerçekleştirilen bir söylemsel süreçten geçmesi gerektiğini savunur.

17. *A New Structural Transformation of the Public Sphere and Deliberative Politics (1991)*: Eser *Kamusallığın Yeni Bir Yapısal Dönüşümü ve Müzakereci Demokrasi* adıyla Tanıl Bora tarafından türkçeye çevrilir. Bu eser, Habermas'ın 1962 yılında yayımlanan *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* adlı kitabının günümüz medya ve sosyal medya koşullarında yeniden tartışmaya açıldığı bir çalışmadır. Kitap, sağ popülizme karşı müzakereci demokrasinin olanaklarını sorgulamaktadır. Bu bağlamda Habermas'ın kamusal entelektüel kimliğini vurgulayan bir olgunluk eseri olarak değerlendirilmektedir.

Bu listedeki eserler Habermas'ın en bilinen eserleri ve onun akademik mirasını oluşturacak temel çalışmalarıdır. Habermas'ın toplam kaç eseri olduğu net kaynaklarla bilinmemekle beraber 20 ila 30 tane kitap ve monologları olduğu tahmin edilmektedir. Habermas'ın çalışmaları, felsefi ve toplumsal teoriler üzerine kapsamlı bir literatür sunar ve bu eserlerin büyük bir kısmı, sosyoloji ve siyaset bilimi alanlarında önemli kaynaklar olarak kabul edilir. Jürgen Habermas, toplumsal teoriye yaptığı katkılarla modern toplumların temel sorunlarını ele almış ve özellikle iletişim, demokrasi ve kamusal alan konularında derinlemesine analizler sunmaktadır. Eserlerinde, toplumsal yapıların nasıl dönüştüğünü ve bireylerin bu yapılar içinde nasıl etkileşimde bulunduklarını keşfetmiş, toplumların gelişiminde

iletişimin ve tartışmanın önemine vurgu yapmıştır. Habermas'ın düşünceleri, toplumsal teorinin gelişiminde önemli bir yer tutmakta ve günümüzde hala toplumsal yapılar ve iletişimle ilgili tartışmalara yön vermektedir.

2.3. Habermas ve kamusal alan teorisi

2.3.1. Kamusal alan tanımı ve yapısal dönüşümü

Kamusal alanın tarihsel dönüşümünü birinci bölümde yer alan Kamusal alanın tarihsel gelişimi başlığında geniş çaplı bahsetmiştik bu başlık altında Habermas'ın *Kamusal alanın Yapısal Dönüşümü* ve *Kamusal alanın Yeni Bir Yapısal Dönüşümü* ve *Müzakereci Demokrasi* eserlerine yönelik bir değişimden bahsedilecektir. Jürgen Habermas'a göre “kamusal alan” (*Öffentlichkeit*), özel kişilerin serbestçe ve kamuoyuna açık bir şekilde genel ilgi alanına giren konuları tartıştığı bir toplumsal yaşam alanıdır. Bu alan, hem devletten hem de aile ve ekonomik faaliyetlerin özel alanından ayrıdır. Habermas'ın tanımına göre kamusal alan, “bir araya gelmiş özel kişilerden oluşan ve toplumun ihtiyaçlarını devlete ileten bir kamusal organ”dır. İdeal kamusal alanın temel özelliği “*rasyonel-kritik tartışma*”dır (*vernunftgemäße-kritische Debatte*). Katılımcılar, statülerini bir kenara bırakarak ve argümanların değerine odaklanarak akılcı bir tartışmaya girmelidir (Habermas, 1962/2013). Habermas'ın *Kamusal alanın Yapısal Dönüşümü* adlı eserinde, bu tanımı derinlemesine inceler ve kavramın tarihsel gelişimini üç ana aşamada ele alır. Antik Yunan'dan modern refah devletine kadar kamusal alanın evrimini araştırır ve farklı dönemlerde nasıl şekillendiğini açıklar.

Antik Yunan'da kamusal alan, Agora gibi yerlerde erkek vatandaşların kamusal meseleleri tartıştığı bir platform olarak ortaya çıkar. Bu dönemde kamusal alan yalnızca erkek yurttaşların katılımına açıktı; kadınlar, köleler ve yabancılar dışlanır ve özel alana itilir. Dolayısıyla kamusal alanın yalnızca belirli bir kesime ait olması toplumdaki eşitsizliklerin bu alanda da belirgin olduğunu gösterir.

Feodal dönemi Habermas (2013), “*temsili kamu modeli*” olarak adlandırır ve kamusal alanın prenslikler, kilise ve feodal zümreler üzerinden temsil edildiğini belirtir. Kamusal alan bireylerin aktif katılımından uzaklaşır ve temsili bir yapıya bürünür. Bu dönemde soylular ve varlıklı aileler şatolarında sahip oldukları güçle

toplumsal kararları etkileme yeteneğine sahip olurlar. Kamusal alan, halkın katılımına kapalı bir yer haline gelir ve sınıf farklarının belirginleşmesine neden olan bir yapı sergiler. Bu aşama halkın katılımını dışlayan ve toplumsal hiyerarşileri pekiştiren bir kamusal alanın izlerini taşır. 18. yüzyılda burjuva sınıfının yükselmesiyle kamusal alanın doğası değişir. Gazeteler, dergiler ve edebi toplantılar gibi yeni iletişim araçları, kamusal alanın şekillenmesinde önemli bir rol oynar (Kalaycı, 2013). Başlangıçta edebiyat zemini üzerine inşa edilen burjuva kamusal alanı, zamanla siyasal bir platforma dönüşür. Habermas bu dönemde kamusal alanın bireylerin eleştirel akıl yürütmelerini destekleyen bir ortam sunduğunu ve demokratik bir kamuoyunun oluşumuna katkı sağladığını belirtir. Bu dönemde rasyonel tartışmalar aracılığıyla toplumsal sorunlara çözümler geliştirilir.

Habermas, 20. yüzyılda burjuva kamusal alanının gerilemesi ve dönüşümü hakkında önemli argümanlarını *Kamusallığın Yeni Bir Yapısal Dönüşümü ve Müzakereci Demokrasi* adlı eserinde öne sürer. Kamusal alanın ekonomik çıkarlar ve medya manipülasyonlarının etkisiyle yozlaştığını vurgular. Dönüşümün de tüketim kapitalizmi ile karakterize edilen sanayileşme ve kitle toplumunun yükselişi etkili olur. Devletin ve ekonomik çıkar gruplarının özel alana genişlemesi kamusal ve özel arasındaki sınırları bulanıklaştırır. Kitle iletişim araçlarının (gazeteler, radyo, televizyon) bu dönüşümdeki rolü merkezi öneme sahiptir. Kitle iletişim araçları giderek ticarileşmiş ve eleştirel tartışmayı teşvik etmek yerine fikir birliğini yönetme ve tüketim kültürünü destekleme işlevi görmeye başlar. Kamusal alanda “yeniden feodalizasyon” (*Refeudalisierung*) kavramı (Habermas, 1991/2023) ortaya çıkar; bu durumda kamusal söylem, güçlü özel çıkarların hakimiyetine girer ve rasyonel tartışmadan ziyade bir güç gösterisine benzemeye başlar. Kamusal alanın yapısal dönüşümünde aktif ve akılcı bir kamudan, medya ve halkla ilişkiler tarafından etkilenen daha pasif ve tüketici bir kitleye doğru bir kayma yaşanır.

Habermas, eserinde dijitalleşme ve internetin kamusal alan üzerindeki etkilerinin de ele alır. Yeni medyanın kamusal söylemi demokratikleştirmek ve marjinal sesleri güçlendirmek için başlangıçtaki vaatlerini tartışır. Ancak sosyal medyanın platform yapısının yankı odalarının oluşumu, yanlış bilginin yayılması ve kamusal-özel sınırların bulanıklaşması gibi zorluklarını analiz eder (Foster,

<https://oxfordpoliticalreview.com>). Habermas, dijital kamusal alanın mevcut haliyle müzakereci demokrasiye zarar verebileceği endişesini dile getirir. Teknoloji şirketlerinin sorumluluk almadan aracı rolü ve veri çıkarımının etkisi de vurgular. Kapsayıcı bir kamusal alan ve kamuoyu oluşumunun müzakereci karakterini sağlamak için dijital medyanın düzenlenmesi çağrısında bulunur.

Habermas, kamusal alanın yeniden işlevsel hale gelmesi için iletişimsel eylem kuramını önerir. Bu kuram bireylerin eşit katılımını ve rasyonel tartışma süreçlerini destekler böylece farklılıkların bir kenara bırakılarak ortak sorunlar üzerinde uzlaşılmasına olanak tanır. Habermas'a göre kamusal alanın yeniden inşa edilmesi, toplumsal iletişimin güçlendirilmesi ve bireylerin düşüncelerini özgürce ifade edebilmeleriyle mümkün olur. İletişimsel akıl, farklı bireylerin birlikte yaşamalarını ve demokratik süreçlere katılmalarını sağlar böylece kamusal alanın demokratik potansiyelini yeniden canlandırır.

Habermas'a göre kamusal alan, bireylerin devlet otoritesini denetlediği, toplumsal mutabakata ulaştığı ve eleştirel tartışmalar yürüttüğü bir yer olmalıdır (Habermas, 1962/2013). Ancak modern toplumlarda ekonomik güçlerin bu alan üzerindeki etkisi, kamusal alanın işlevini sınırlamıştır. Bu sorunun çözümü iletişimsel akıl temelli bir kamusal alan modelinde yatar. Habermas, kamusal alanın tarihsel dönüşümünü inceleyerek; bu alanın demokratik toplumlar için taşıdığı önemi vurgular. Bu bağlamda Habermas'ın önerdiği iletişimsel eylem kuramı, modern toplumların karşılaştığı sorunlara çözüm sunabilecek güçlü bir modeldir.

Habermas'ın teorisi, günümüzdeki sosyal ve siyasi sorunları anlamak için kalıcı bir öneme sahiptir. Dijital çağdaki kamusal söylemin dinamiklerini, çevrimiçi kutuplaşma ve yanlış bilginin yayılması gibi konuları anlamak için teorinin güncel olduğu görülmüştür. Medyanın kamuoyunu ve siyasi süreçleri şekillendirmedeki rolünü analiz etmedeki rolü giderek karmaşılaşan ve medyatikleşen toplumlarda demokrasi, vatandaşlık ve kamusal alanın geleceği hakkındaki tartışmalar için çıkarımları teoride yer almaktadır.

2.3.2. Kamusal alanda rasyonel tartışma ve eleştirel kamusalılık

Kamusal alanda rasyonel tartışma ve eleştirel kamusalılık, demokratik toplumlarda bireylerin toplumsal meseleler üzerinde anlamlı fikir alışverişinde bulunmalarını ve çözümler geliştirmelerini sağlayan temel mekanizmalardır. Bu kavramlar bireylerin eşit koşullarda akılcı ve mantıklı bir biçimde tartışmalara katılmasını desteklerken; toplumsal yapıları eleştirel bir bakış açısıyla dönüştürme potansiyeli taşır. Bu başlık altında kamusal alanda rasyonel tartışma ve eleştirel kamusalılık arasındaki ilişkiyi ele alıp bu kavramların toplumda nasıl işlediğini ve karşılaşılan zorlukları belirteceğiz.

Jürgen Habermas’a göre kamusal alan bireylerin özel çıkarlarını bir kenara bırakarak toplumun genel çıkarlarını düşüncelerini ve bu doğrultuda tartışmalara katılmalarını gerektirir (Habermas, 1962/2013). Böyle bir ortam yalnızca toplumsal sorunları çözmek için değil aynı zamanda daha adil ve eşitlikçi bir toplum yaratmak için de önemlidir. Bu doğrultuda Habermas, rasyonel tartışmayı kamusal alanın temel unsuru olarak görür.

Rasyonel tartışma, bireylerin önyargısız bir şekilde fikirlerini ifade ettiği argümanlarını mantıksal bir temele dayandırdığı karşılıklı olarak birbirlerini anlamayı ve birbirlerinin görüşlerine saygı duymayı hedeflediği bir süreçtir. Bu süreç bireylerin ortak bir uzlaşmaya varmasını mümkün kılar. Katılımcıların eşit koşullarda tartışmalara katılmaları argümanlarının yalnızca mantıksal geçerliliği temelinde değerlendirilmesi ve herkesin eşit söz hakkına sahip olması bu sürecin temel ilkelerindendir (Habermas, 1991/2023). Bu tür bir tartışma ortamı demokratik bir toplumda halkın sesinin duyulmasını ve toplumsal sorunların daha geniş bir perspektiften ele alınmasını sağlar. Habermas’ın iletişimsel eylem teorisi ise rasyonel tartışmanın temelini oluşturur. Bu teori bireylerin iletişim yoluyla ortak bir anlayış geliştirdiği, toplumsal eylemlerin bu anlayışa dayandığı ortak değerleri ve normları dikkate alan bir yapıyı ifade eder. Rasyonel tartışma, iletişimsel eylemin bu idealini pratiğe döker.

Eleştirel kamusalılık ise bireylerin düşünce alışverişinde bulunmakla kalmayıp mevcut toplumsal ve politik yapıları sorgulamasını ifade eder. Bu yaklaşım

eşitsizlikleri ve adaletsizlikleri görünür hale getirerek toplumsal farkındalık yaratır ve dönüşüm için zemin hazırlar (Habermas, 1984/2001). Bu bağlamda bireylerin ifade özgürlüğü ve eleştirel düşünceye olanak sağlayan bir ortam oluşturulması demokratik süreçlerin işlerliği açısından büyük önem taşır. Aynı zamanda toplumsal yapıları daha eşitlikçi hale getirmek için eleştirel bilincin güçlendirilmesi gereklidir.

Kamusal alanda rasyonel tartışma ve eleştirel kamusalılığın varlığı teorik olarak önemli ve faydalı olmakla birlikte pratikte çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Modern toplumlarda kamusal alanın işleyişini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bunlar arasında medya, ekonomik güçler, siyasi çıkarlar ve toplumsal kutuplaşmalar gibi unsurlar yer alır (Fraser, 1990; aktaran, Özbek, 2015). Bu unsurlar kamusal alanda sağlıklı ve anlamlı tartışmaların yapılmasını engeller. Özellikle dijital çağda sosyal medya gibi platformlar, kamusal alandaki tartışmaların rasyonel ve eleştirel olma kapasitesini ciddi şekilde zedeler. Sosyal medya kutuplaşmayı derinleştiren ve insanların yalnızca benzer görüşlere sahip oldukları gruplara katılmalarını teşvik eden bir ortam yaratır. Bu durum tartışmaların yüzeysel, duygusal ve kutuplaşmış bir hal almasına neden olur. Bu tür bir ortamda rasyonel tartışmaların yerine daha çok ideolojik çatışmalar ve kişisel hakaretler öne çıkar.

Ekonomik ve politik güçler de kamusal alandaki tartışmaları etkileyen önemli faktörlerdir. Medyanın büyük şirketler ve hükümetler tarafından kontrol edilmesi bireylerin bilgiye erişimini sınırlar ve böylece kamusal alanda rasyonel tartışmaların önünü tıkar (Fraser, 1990; aktaran, Özbek, 2015). Kamusal alanda rasyonel tartışmaların sağlıklı bir şekilde yapılabilmesi için herkesin eşit koşullarda bilgiye erişebilmesi gerekmektedir. Ayrıca toplumsal normlar ve değerler eleştirel düşüncelerin kabul görmesini engeller. Eleştirel kamusalılık, mevcut normların ve değerlerin sorgulanmasını içerir. Bu tür eleştiriler toplumsal normlara ve egemen ideolojilere karşı bir tehdit olarak algılanır ve buna karşı çeşitli baskılar uygulanır. Bu durum eleştirel düşüncenin kamusal alanda etkin bir şekilde işlememesine neden olur.

Jürgen Habermas'ın rasyonel tartışma ve eleştirel kamusalılık teorisi, demokratik süreçlerin anlaşılması ve değerlendirilmesi için hayati bir çerçeve sunmaktadır. Aydınlanma döneminde ortaya çıkan burjuva kamusal alanının idealleri

ve sınırlılıkları, iletişimsel eylem kuramının rasyonel tartışmaya dayalı felsefi temelleri ve kamusal alanın geçirdiği dönüşümler Habermas'ın düşüncesinin temelini oluşturur. Dijital medyanın çağımızda kamusal alana getirdiği yeni zorluklar ve fırsatlar Habermas'ın eleştirel yaklaşımının ve kavramlarının güncelliğini koruduğunu göstermektedir. Akademik tartışmalar, teorinin idealize edilmiş yönlerini ve tarihsel bağlamını sorgulamakla birlikte Habermas'ın rasyonel tartışma ve eleştirel kamusal alanın demokratik toplumlar için vazgeçilmez olduğu yönündeki temel tezi günümüzde de geçerliliğini sürdürmektedir. Eleştirel kamusal alanın geleceği bireylerin kamusal alanı nasıl kullanacağına ve demokratik süreçlere katılım düzeyine bağlıdır. Modern toplumlarda bu teorinin sürdürülebilirliği dijitalleşmenin getirdiği fırsatların ve tehditlerin doğru bir şekilde yönetilmesiyle mümkün olacaktır. Sosyal medya platformlarının doğru yönlendirilmesi kapsayıcı bir diyalog ortamının teşvik edilmesi ve eleştirel düşünceyi destekleyen eğitim politikalarının geliştirilmesi eleştirel kamusal alanın temel taşlarını oluşturacaktır.

2.4. Habermas'ın kamusal alan teorisine yönelik eleştiriler

Jürgen Habermas, yirminci yüzyılın en etkili sosyal ve siyaset düşünürlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Kamusal alan teorisi demokrasi, kamusal söylem ve devlet-toplum ilişkileri anlayışımız üzerinde derin bir etki yaratır. Habermas'ın çalışmaları demokrasinin işleyişi, medyanın kamuoyu üzerindeki rolü ve rasyonel-eleştirel tartışmanın önemi gibi konularda önemli bir çerçeve sunmaktadır. Habermas özellikle Britanya, Fransa ve Almanya'daki özel kişilerin bir araya gelerek ortak ilgi alanlarına giren konuları tartıştıkları ve kamusal otoriteyi eleştirel bir şekilde değerlendirdikleri özgün bir alanın doğuşu olarak tanımlamaktadır.

Habermas'a göre bu ideal-tipik kamusal alanın temel özellikleri şunlardır: birincisi, iletişimin temel modu olarak rasyonel-eleştirel tartışma; ikincisi, tüm özel bireyler için kapsayıcılık ve erişilebilirlik; üçüncüsü, sosyal statü ve hiyerarşik farklılıklara önem verilmemesi; son olarak mantıklı tartışma sonucunda kamuoyunun oluşmasıdır. Habermas ayrıca modern çağda kitle iletişim araçlarının yükselişiyle birlikte kamusal alanın yapısal bir dönüşüm geçirdiğine de değinmektedir ve bu dönüşümün rasyonel-eleştirel tartışma üzerindeki etkilerini incelemektedir.

Habermas'ın temel kavramları ve tarihsel bağlamı teorisine yöneltlen eleştirileri anlamak için zemin oluşturmaktadır.

Habermas'ın teorisi geniş bir alanda kabul görse de çeşitli eleştirilere maruz kalmıştır. En önemli eleştirilerden biri kamusal alan kavramının Batı merkezli ve homojen bir toplumu varsaydığı yönündedir. Çoğulcu ve çok kültürlü toplumlar, farklı değerler, öncelikler ve ideolojilerden gelen bireylerin bir arada yaşadığı karmaşık yapılar teoride gözardı edilmiştir (Benhabib, 1992/2000). Bu çeşitlilik kamusal alanda rasyonel tartışmayı zenginleştirme potansiyeline sahip olmakla birlikte çatışmaları da beraberinde getirir. Özellikle farklı dilsel ve kültürel geçmişlere sahip bireyler arasında ortak bir dil ve norm oluşturmak zordur. Bu durum Habermas'ın kamusal alan teorisinin çoğulcu toplumlarda uygulanabilirliğini kısıtlar.

Ekonomik eşitsizlikler ve sınıfsal ayrımlar, bireylerin kamusal alanlara eşit erişimini engelleyerek rasyonel tartışma zeminini daha da zayıflatır. Ayrıca kimlik temelli politikalar ve bireylerin kendilerini ifade etme özgürlükleri bazen uzlaşmayı zorlaştırarak çatışmaları derinleştirir (Mouffe, 1999; aktaran, Çetin vd., 2019). Ancak eleştirel kamusal alan, bireylerin farklılıklarını anlamalarına ve bu farklılıklar üzerinden ortak bir tartışma zemini oluşturmaya olanak sağlar. Bu yaklaşım çoğulculuğun getirdiği zorluklara rağmen toplumdaki bireyler arasında daha kapsayıcı bir iletişim sürecinin tesis edilmesine katkıda bulunur. Bir diğer eleştiri ise Habermas'ın teorisinin tarihsel bir idealizasyon içerdiği ve çoğulcu toplumların çeşitliliğini tam anlamıyla kapsayamadığı yönünde olmuştur. Nancy Fraser, Habermas'ın burjuva kamusal alan anlayışının dışlayıcı olduğunu ve özellikle kadınlar, etnik azınlıklar ve işçi sınıfı gibi marjinalize edilmiş grupları yeterince temsil etmediğini savunur. Ayrıca rasyonel tartışmaya yapılan vurgu duygusal ve estetik iletişim biçimlerinin değerini göz ardı eder (Fraser, 1990; aktaran, Çelik, 2022).

Başka bir eleştiri ise Habermas'ın teorisinin modern medya ve dijital teknolojilerin ortaya çıkışıyla yeni bir bağlamda değerlendirilmiştir. Geleneksel kamusal alanın yerini büyük ölçüde sosyal medya platformlarının aldığı bir çağda rasyonel tartışma ve eleştirel kamusal alan kavramları yeniden düşünülmektedir (Schudson, 1997; aktaran, Mousavi, 2022). Modern medya özellikle sosyal medya,

bireyler arasında hızlı bilgi akışı ve geniş bir tartışma platformu sağlarken; aynı zamanda dezenformasyon, troller, yankı odaları ve etik olmayan manipölasyonlar gibi sorunları da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda eleştirmenler, dijital ortamların demokratik potansiyelini sorgulamakta ve Habermas'ın geleneksel kamusal alan modelinin dijitalleşme sürecine nasıl uyarlanabileceğini tartışmaktadır.

Habermas'ın kamusal alan teorisi, sosyal ve siyasal düşüncede önemli bir yere sahip olsa da tarihsel doğruluğu sosyal dışlamaları teorik sınırlamaları ve dijital çağdaki güncelliği gibi çeşitli açılardan önemli eleştirilere maruz kalmıştır. Bu eleştiriler Habermas'ın modelinin idealize edilmiş doğasını bazı grupların dışlanmasını ve rasyonel söylem vurgusunun sınırlarını vurgulamaktadır. Ancak Habermas'ın sonraki çalışmaları ve dijital çağdaki kamusal alan tartışmaları teorinin evrimini ve günümüzdeki önemini göstermektedir. Bu eleştiriler, kamusal söylem ve demokrasi anlayışımızı derinleştirmek için devam eden akademik ve siyasi analizler için önemli bir zemin sunmaktadır. Gelecekteki araştırmalar Habermas'ın teorisini farklı kültürel bağlamlarda ve yeni iletişim teknolojilerinin ortaya çıkardığı zorluklar karşısında daha da geliştirir ve alternatif teorik yaklaşımlar kamusal alanın karmaşık ve dinamik doğasını anlamak için yeni yollar sunar.

2.5. Kamusal alana dair Habermas ötesi perspektifler

Habermas'ın kamusal alan modeli, kurucu olmasına rağmen idealizmi tarihsel doğruluğu ve dışlayıcı eğilimleri nedeniyle önemli eleştirilerle karşılaşır. Burjuva kamusal alanının evrenselcilik ve dışlama paradoksu bu eleştirilerin merkezinde yer almaktadır. Habermas'ın kamusal alan idealinin "evrensel erişim" ve "tüm vatandaşlara" açıklık ilkesine dayandığı belirtilse de tarihsel gerçeklik bu alana katılımın "mükemmel eğitim ve mülkiyet sahipliği" gibi ön koşullara bağlı olduğunu göstermektedir. Bu durum "yoksullar, kadınlar, köleler, göçmenler ve suçlular" gibi belirli grupların sistematik olarak dışlanmasına yol açar. Bu çelişki burjuva kamusal alanının "evrensel" iddialarının esasen belirli "sınıf-özgü çıkarlara" hizmet eden ideolojik bir yapı olduğunu ortaya koymaktadır. "Erişilebilirlik, rasyonellik ve statü hiyerarşilerinin askıya alınmasını" savunan kamusal söyleminin bizzat bir "ayrım stratejisi" olarak kullanılması bu paradoksun derinliğini gözler önüne sermektedir. Bu durum tarihsel olarak ayrıcalıklı bir bağlamdan doğan gerçekten kapsayıcı bir

kamusal alan fikrine temelden meydan okumaktadır. Yine bu durum kamusal söylemi şekillendiren içsel güç dinamiklerini ve dışlayıcı pratikleri açıkça ele alan alternatif modelleri keşfetme zorunluluğunu vurgulamaktadır. Bu başlık altında Habermas dışında diğer teoristlerin kamusal alan hakkında yaptıkları teorilere ve eleştirilere yer vereceğiz.

Hannah Arendt'e göre kamusal alan, bireylerin bir araya gelerek eylemde bulunduğu konuştuğu ve birbirlerini gördüğü "*ortak dünya*"dır. Bu alan öznelarası etkileşimle şekillenir; insanların fikirlerini açıkça ifade ettiği çeşitliliğin tezahür ettiği ve özgürlüğün somutlaştığı bir "*görünüm alanı*"dır (Salikov ve Javoronkov 2017). Kamusal alan, otoritenin yargıların ve kolektif eylemin mümkün olduğu yerdir. Arendt, kamusal alanı özel alandan kesinlikle ayırır: Kamusal alan "*çoğul*"dur, çoklu perspektifleri barındırır ve insan özgürlüğünü siyasi katılımı (eylem ve konuşmayla) tanımlar. Özgürlük baskıdan kurtulmakla değil kamusal bir mekânda aktif rol almaktır. Başarılı bir devrim bile insanlara bu tür bir alan sağlamazsa eksik kalır.

Kamusal alanın yokluğu veya aşınması, Arendt için varoluşsal bir tehdittir. Çünkü insanın kendini gerçekleştirme bu etkileşime bağlıdır. Bu nedenle kamusal yaşam, insan onurunun temeli olarak ele alınmalıdır. Politika, uzlaşma veya rasyonel tartışmanın ötesinde gerçek görünüm için alan açmayı hedeflemelidir. Arendt'in kamusal alanı, özgürlüğün, çoğulluğun ve anlamın üretildiği vazgeçilmez bir insani mekandır ve yokluğu varoluşsal bir krizdir.

Michel Foucault'nun kamusal alan analizi ise geleneksel güç ve söylem anlayışlarını kökten dönüştürür. Ona göre güç, merkezi bir kaynaktan ziyade toplumsal dokunun her noktasına yayılmış kılcal bir ağdan beslenir. Bu perspektifte bireyler, güç ilişkilerinin ürünleri olarak şekillenir. Foucault'nun kamusal alan teorisi üç temel ilkeye dayanmaktadır. Birincisi, söylemsel iktidar kavramıdır. Buna göre kamusal alanda hakikat olarak sunulan tüm bilgiler aslında belirli güç odaklarının oluşturduğu söylemsel yapıların ürünüdür. Gerçeklik ve bilgi, nesnel veriler olmaktan çok iktidar mücadelelerinin sonucunda şekillenir. İkinci olarak dışlama mekanizmaları kavramı öne çıkar. Foucault'ya göre kamusal söylemler yüzeyde açık ve kapsayıcı görünse de aslında tabular, uzmanlık sistemleri ve söylemsel kurallar gibi içsel ve dışsal prosedürler aracılığıyla belirli sesleri sistemli olarak dışlar ve

marjinalleştirir. Üçüncü temel ilke ise geleneksel ayrımların çözülmesidir. Foucault'nun yaklaşımında kamusal ve özel alan ayrımı anlamını yitirerek yerini güç ilişkilerinin toplumsal yaşamın tüm katmanlarında iç içe geçtiği bir analiz modeline bırakır (Ahmeti, 2019). Bu perspektif iktidarın toplumsal dokunun her noktasına nüfuz ettiğini varsayar.

Bu yaklaşım, Habermas'ın ideal iletişimsel rasyonalite fikrini reddeder. Foucault için kamusal alan, uzlaşmadan çok söylemsel iktidar mücadelelerinin sahnesidir. Eleştirel analizin görevi, görünürde tarafsız kamusal söylemlerin ardındaki güç mekanizmalarını deşifre etmektir. Kamusal katılımı salt erişim meselesi olmaktan çıkarıp, hakikat rejimlerine meydan okuma kapasitesi olarak yeniden tanımlar.

Pierre Bourdieu ve çağdaş alan teorisyenlerine göre kamusal alan, tarafsız ve eşitlikçi bir tartışma zeminden ziyade çeşitli güç mücadelelerinin yaşandığı özerk alt alanlardan oluşan bir yapıdır. Bu alanlarda aktörler, ekonomik, kültürel, sosyal ve sembolik sermaye gibi farklı kaynaklar üzerinden çatışır ve konumlarını güçlendirmeye çalışırlar (Benson ve Neveu, 2005). Bourdieu'nun bu perspektifi Habermas'ın idealize edilmiş kamusal alan kavramından farklı olarak söylemin maddi koşullarını ve eşitsiz güç dağılımını merkeze alır.

Özellikle gazetecilik alanı bu mücadelenin somut bir örneğidir. Medyanın ürettiği anlatılar iletişimsel rasyonalitenin yanı sıra sermaye ilişkileri ve yapısal kısıtlamalarla şekillenir. Bu durum kamusal söylemin evrensel erişilebilirliği ve tarafsızlığı fikrini sorgulatar. Bourdieu'nun yaklaşımı, kamusal alana formel erişimin yeterli olmadığını etkili katılım için gerekli sermayeye sahip olmanın belirleyici olduğunu vurgular. Dolayısıyla kamusal alan toplumsal eşitsizliklerin yeniden üretildiği ve meşrulaştırıldığı bir mücadele sahasıdır. Bu çerçevede güç dinamiklerinin eleştirel bir analizini yapmayı ve kamusal söylemin arka planındaki hiyerarşileri görünür kılmayı gerektirir.

Carl Schmitt'in kamusal alan teorisi ise liberal yaklaşımları radikal biçimde sorgular. Ona göre siyasetin özü, "dost-düşman" ayrımında somutlaşan varoluşsal bir çatışmadır. Bu antagonizmi insan doğasının kaçınılmaz bir parçası olarak görür ve

liberal uzlaşma modellerini ütöpik bulur. Schmitt'e göre kamusal alan, rasyonel diyalogdan çok temel kimlik çatışmalarının arenasıdır. Liberal teoriler çatışmayı uzlaşmayla aşmayı hedeflerken Schmitt bunu siyasetin indirgenemez gerçeği sayar. "Dost-düşman" dinamikleri, kamusal alanın varoluşsal mücadelelerin sahnesi olduğunu gösterir (Schmitt, 1932/2006). Bu perspektif, demokrasilerin şiddete dönüşmeden bu çatışmaları nasıl yöneteceği sorusunu gündeme getirir. Schmitt'in eleştirisi, kamusal alanın tarafsız bir müzakere platformu olarak idealize edilmesine karşı radikal bir uyarı niteliğindedir.

Chantal Mouffe, kamusal alanı çatışma zemini olarak kavramsallaştırır. Ona göre siyasal alan, farklı hegemonik projelerin uzlaşmaz mücadelelerine sahne olan dinamik bir "savaş alanı"dır. Mouffe, "siyasal" (antagonistik çatışmanın kaçınılmaz olduğu varoluşsal düzlem) ile "siyaset" (bu çatışmayı kurumsal çerçevelerde yönetme pratiği) arasında keskin bir ayırım yapar. Habermas'ın rasyonel uzlaşma idealini eleştiren Mouffe, kolektif kimliklerin oluşumunun kaçınılmaz olarak "biz/onlar" ayrımı yarattığını savunur. Ancak radikal bir demokrasi için bu antagonistik enerjiyi yok saymak yerine onu "agonistik" bir mücadeleye dönüştürmeyi önerir. Bunun için "düşman" (demokratik ilkeleri reddeden) ile "rakip" (meşru muhalif) ayrımı yaparak çatışmanın demokratik kurallar içinde üretken şekilde yönetilebileceğini gösterir (Çelik, 2019). Mouffe'un teorisi, kamusal alanı uzlaşma arayışından çatışma yönetimine odaklanan radikal bir demokrasi modeli sunar. Siyasal çatışmayı patolojik görmek yerine demokrasinin canlılık kaynağı olarak görür. Demokratik sağlık, rakiplerin birbirlerini varoluşsal tehditler olarak değil meşru muhalifler olarak tanıdığı agonistik bir kültürün inşasıyla mümkündür.

Jacques Rancière'in kamusal alan teorisi ise "*dissensus*" kavramı etrafında şekillenir. Ona göre gerçek siyaset, mevcut düzenin doğal kabul ettiği duyulabilir olanın dağılımını radikal biçimde sorgulayan bu kopuş anlarında ortaya çıkar. Rancière'in teorisinde iki temel kavram öne çıkar. İlki "polis" kavramıdır. Polis, toplumsal düzeni ve hiyerarşileri meşrulaştıran belirli sesleri ve grupları sistematik olarak dışlayan sembolik bir düzeni ifade eder. Bu düzen kimlerin konuşabileceğini ve neyin duyulabileceğini belirleyen görünmez kurallar içerir. İkinci temel kavram ise "siyaset"tir. Rancière için siyaset, "payı olmayanların" yani toplumsal düzende

kendilerine yer bulamayan grupların temel eşitlik iddiasıyla bu yerleşik düzene meydan okuduğu radikal ve yıkıcı anlardır (Oliver, 2015). Bu meydan okuma, mevcut duyulabilirlik düzenini altüst ederek yeni bir siyasi öznellik alanı açar. Siyaset, Rancière'de düzeni bozan bu tür çatışma momentleriyle tanımlanır.

Kamusal alan, Rancière'de sınırları sürekli çatışmalarla yeniden çizilen dinamik bir arenadır. Gerçek siyasi dönüşüm genellikle daha önce sayılmayanların (işçiler, göçmenler, marjinaler) mevcut duyulabilirlik rejimini altüst eden eylemleriyle gerçekleşir. Bu perspektif, protestoların sanatsal müdahalelerin ve toplumsal hareketlerin yalnızca içerikleriyle değil kimin konuşabileceğine ve neyin söylenebileceğine dair yerleşik kuralları nasıl bozduklarıyla da değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Rancière için siyasetin özü, tam da bu görünmez kılınmış olanı görünür kılma mücadelesindedir.

Claude Lefort'un demokrasi teorisi, "*boş güç yeri*" kavramı etrafında şekillenir. Bu radikal fikir demokrasinin kralın bedeninde somutlaşan mutlak iktidarın ortadan kalkmasıyla doğduğunu savunur. Lefort'a göre modern demokrasinin ayırt edici özelliği iktidarın artık hiçbir kesin temele dayanmaması sürekli sorgulanmaya açık olmasıdır. Lefort'un demokrasi teorisi üç temel boyut üzerine kuruludur. Birinci boyut sembolik boşluk kavramıdır. Bu kavram iktidarın artık kral gibi somut bir figür olmak yerine hiçbir birey, grup veya kurum tarafından kalıcı olarak sahiplenilemeyen bir boş yer haline gelmesini ifade eder. Modern demokrasilerde güç, sürekli dolaşımda olan ve kimsenin mutlak sahipliğinde olmayan bir konumdur. İkinci boyut kurucu belirsizliktir. Lefort'a göre demokratik toplumlarda güç, hakikat ve hukuk gibi temel unsurlar asla kesin ve nihai değildir. Bunlar sürekli tartışmaya, sorgulanmaya ve yeniden tanımlanmaya açık kalırlar. Bu belirsizlik demokrasinin kurucu özelliğidir. Üçüncü boyut ise demokratik dinamizmdir. Lefort, çatışma ve eleştirinin demokratik sistemin sürdürülebilirliği için gerekli olduğunu savunur (Livan, 2020). Totaliter sistemlerin aksine demokrasiler, bu çatışmaları bastırmak yerine onları sistemin devamı için gerekli bir dinamik olarak kabul eder. Bu sürekli müzakere ve meydan okuma hali, demokrasinin canlılığının garantisidir.

Lefort, totaliter rejimlerin bu boşluğu doldurma çabasını demokrasinin ölümü olarak görür. Ona göre sağlıklı bir demokratik kamusal alan, kesin hakikat iddialarına direnç gösteren, belirsizliği kucaklayan ve sürekli özeleştiriyi yapabilen bir yapıdır. Bu perspektif, demokrasinin istikrarını değil sürekli kendini yeniden icat etme kapasitesinde aramamız gerektiğini gösterir.

Richard Sennett'in (1977/2023) *Kamusal İnsanın Çöküşü* adlı eseri, modern toplumlarda kamusal alanın yaşadığı dönüşümü eleştirel bir bakış açısıyla irdelemektedir. Yazar, Aydınlanma döneminden günümüze uzanan süreçte kamusal yaşamın giderek özelleştğini ve kolektif meselelerin yerini bireysel ifadelerle bıraktığını ortaya koyar. Sennett'in temel tezi "*yakınlığın tiranlığı*" olarak adlandırdığı kavram etrafında biçimlenir. Modern toplumun kişisel samimiyete yaptığı aşırı vurgunun aslında kamusal diyalogu zayıflattığını görülür. Politikacıların somut programları yerine kişiliklerinin ön plana çıkması toplumsal meselelerin yüzeysel bir şekilde ele alınmasına yol açar. Sennett, bu durumun kolektif eylem kapasitemizi aşındırdığını ve sosyal bağları zayıflattığını ileri sürer. Eser, çağdaş kamusal alandaki kişisel markalaşma ve kimlik siyaseti odaklı eğilimlere yönelik öngörülü bir eleştiri sunmaktadır. Sennett'in kuramsal çerçevesi sağlıklı bir kamusal yaşam için kişisel olmayan etkileşim biçimlerinin yeniden değer kazanması gerektiğini vurgular. Bu yaklaşım, kolektif çıkarların bireysel ifadelerin önüne geçmesini ve soyut ilkeler temelinde kurulu bir kamusal diyalogun canlanmasını zorunlu kılar.

Zygmunt Bauman'ın (2000/2019) "*akışkan modernite*" teorisi, çağdaş toplumun temel dönüşümünü açıklayan güçlü bir çerçeve sunar. Katı ve istikrarlı moderniteden akışkan ve değişken bir düzene geçişi analiz eden Bauman, bu durumun kamusal alanlar üzerinde yıkıcı etkileri olduğunu savunur. Bauman'a göre akışkan modernite, geleneksel toplumsal yapıları eriterek yerine sürekli değişen, geçici formlar getirir. Bu durum, bireysel özgürlük illüzyonu yaratırken aslında insanları desteksiz ve yönlendiricisiz bırakır. Kamusal alanlar ise bu süreçte istikrarını kaybedip "*agora ruhu*" yok olur.

Özellikle küresel güç merkezlerinin uzaklaşması ve ulaşılmaz hale gelmesi kamusal alanın denetim işlevini baltalar. Geleneksel kamusal/özel ayrımlarının

bulanıklaştığı bu ortamda kolektif eylem ve sürekli katılım giderek zorlaşır. Bauman'ın analizi, modern toplumda kamusal alanı yeniden canlandırma çabalarının bu yeni akışkan gerçekliğe uygun stratejiler geliştirmesi gerektiğini gösteriyor. Değişen toplumsal ontoloji, istikrarlı kamusal alanlar inşa etme çabalarını temelden zorlaştırır.

Habermas'ın ötesindeki perspektiflere baktığımızda kamusal alanın çok yönlü ve çoğu zaman çelişkili bir anlayışını ortaya koymaktadır. Bu başlık altında Habermas'ın rasyonel müzakere idealinden, varoluşsal bir görünüm alanına (Arendt), yaygın güç mücadelelerinin bir yerine (Foucault, Bourdieu), içsel antagonizmin bir arenasına (Schmitt, Mouffe), radikal bir dissensus ve duyulabilir olanın yeniden bölümlendirilmesi alanına (Rancière) ve akışkan modernitede (Sennett, Bauman) erozyona uğrayan bir alana doğru bir geçiş mevcuttur. Bu farklılıklara rağmen kamusal ve özel alanlar arasındaki süregelen gerilim kolektif yaşamı şekillendirmede iletişimin kritik rolü ve kapsayıcılık, temsil ve hesap verebilirlik için devam eden mücadele gibi ortak noktalar varlığını sürdürmektedir. Temel farklılıklar: uzlaşmanın doğası (ulaşılabilir mi yoksa arzu edilir mi?), çatışmanın rolü (yıkıcı mı yoksa kurucu mu?), gücün her yerde bulunması ve kamusal katılımın ideal biçimi gibi konularda temel anlaşmazlıkları vurgulamaktadır. Düşünürlerin tanımlarına baktığımızda tekil, idealize edilmiş bir Habermasçı modelden birden fazla çoğu zaman örtüşen, çekişmeli ve dinamik kamusal alanların tanınmasına doğru bir ayrılışı ezici bir şekilde desteklemektedir. Bu alanlar belirli tarihsel bağlamları, temel güç ilişkileri, süregelen toplumsal eşitsizlikler ve teknolojik ilerlemelerin dönüştürücü etkisi tarafından derinden şekillendirilmektedir.

2.6. Habermas'ın kamusal alan teorisinin toplumsal cinsiyet perspektifinde değerlendirilmesi

Toplumsal cinsiyet perspektifi, bireylerin kamusal alanda nasıl yer aldığı bu alana erişiminin nasıl şekillendiği ve bu alan içinde hangi tür sosyal normların egemen olduğu gibi soruları ele alır. Habermas'ın kamusal alan teorisi, demokratik tartışma ve eleştirel iletişim süreçlerini merkeze alsın da bu teorisinin toplumsal cinsiyet bağlamında önemli eksiklikleri bulunmaktadır. Feminist araştırmacılar,

Habermas'ın “*kamusal*” ve “*özel*” alan ayrımının tarihsel olarak kadınları dışarıda bırakan bir anlayışı yansıttığını savunur. Tarihsel olarak kadınların özel alanla erkeklerin ise kamusal alanla ilişkilendirildiği patriyarkal yapılar kamusal alanın nötr bir mekân olmadığına işaret eder.

Toplumsal cinsiyet, kamusal alanda egemen olan normların ve değerlerin sorgulanmasını gerektirir. Örneğin; patriyarkal normlar kadınların kamusal alanda varlığını sınırlandırır veya onların sesini marjinalleştirir. Bu bağlamda toplumsal cinsiyet perspektifi bireylerin kamusal alandaki eşit temsili ve bu alanın yeniden şekillendirilmesi için bir anahtar sunar. Feminist eleştirmenler Habermas'ın kamusal alan teorisinin, toplumsal cinsiyet ve güç ilişkilerini daha kapsamlı bir şekilde ele alması gerektiğini vurgular.

2.6.1. Feminist eleştiriler ve katkılar

Habermas'ın kamusal alan teorisi, modern toplumların demokratikleşme süreçlerini açıklamaya yönelik önemli bir çerçeve sunar. Ancak bu teori feminist teorisyenler ve toplumsal cinsiyet çalışmalarına odaklanan akademisyenler tarafından eksik ve problematik bulunur. Eleştirilerin temelinde teorinin tarihsel ve toplumsal bağlamda kadınların ve diğer marjinal grupların kamusal alanla olan ilişkisini yeterince analiz etmemesi yer alır. Bu durum Habermas'ın teorisinin cinsiyet körü bir perspektife sahip olduğu yönündeki eleştirilerin temelini oluşturarak kamusal alanın toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde yeniden düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Kadın hareketleri, kamusal alanın dönüşümünde önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle 20. yüzyılın feminist dalgaları kadınların kamusal alanda eşit haklara sahip olması için güçlü mücadeleler yürütmüştür. Kadınların seçme ve seçilme hakkını kazanması, işgücüne katılım oranlarının artması ve toplumsal cinsiyete dayalı ayrımcılıkla mücadele kamusal alanın patriyarkal sınırlarının sorgulanmasını sağlamıştır.

Nancy Fraser, Habermas'ın kamusal alan teorisine yönelik en önemli feminist eleştirilerden birini ortaya koyar. Fraser özellikle kamusal ve özel arasındaki katı ayrımına meydan okur. Fraser, burjuva kamusal alanının yalnızca eksik olmakla kalmadığını özellikle kadınlar ve mülksüz erkek işçi sınıfı gibi önemli dışlamalarla

inşa edildiğini savunur. Bu dışlamaları açıklamak için Fraser, "*alt-kamusal alanlar*" kavramını ortaya koyar (Fraser, 1990; aktaran, Çelik, 2022). Bunlar kavram "kadınlar, işçiler, beyaz olmayan insanlar, geyler ve lezbiyenler" gibi tabi kılınmış sosyal gruplar tarafından oluşturulan paralel söylemsel alanları ifade eder. Bu alanlar, üyelerin karşı söylemler icat etmelerine ve dolaşıma sokmalarına ve kimliklerinin, çıkarlarının ve ihtiyaçlarının muhalif yorumlarını formüle etmelerine olanak tanır. 20. yüzyılın sonlarındaki Amerika Birleşik Devleti (ABD) feminist alt-kamusal alanı, kadınların resmi kamusal alanlardaki boyun eğdirilmelerini azaltmak için 'cinsiyetçilik,' 'çifte mesai,' 'cinsel taciz' gibi yeni terimler yaratmalarını sağlayan örnek bir biçim olarak göstermektedir.

Fraser ayrıca tartışmanın gerçekleştiği "*zayıf kamusal alanlar*" ile hem tartışmanın hem de kararların alındığı "*güçlü kamusal alanlar*" arasında önemli bir ayrım yapar ve parlamento egemenliğini güçlü bir kamusal alan örneği olarak tanımlar (Fraser, 2007; aktaran, Onur ve Yıldız, 2022). Fraser, alt-kamusal alanların her zaman erdemli veya demokrasi yanlısı olmadığını hatta açıkça anti-demokratik ve anti-egaliter olabileceğini kabul eder. Siyasi aşırı sağın, sınırlı kaynaklar ve etki nedeniyle dışlanan gruplar arasında oluşan alt-kamusal alanları mobilize etmesini güncel bir örnek olarak gösterir.

Tabakalı toplumlarda çoğul kamusal alanların kaçınılmazlığı ve ikircikliliği Fraser'ın Habermas'a yönelik eleştirisinin temelini oluşturur. Habermas'ın idealinde tekil, birleşik ve rasyonel bir kamusal alan varken; Fraser'ın alt-kamusal alanlar kavramı bu görüşü doğrudan çürütür (Fraser, 1990; aktaran, Çelik, 2022). Fraser, tabakalı toplumlarda sistemik eşitsizliklerin devam ettiği yerlerde söylemsel arenaların toplumsal eşitsizliklerden yalıtılamayacağı için karşı-kamusal alanların ortaya çıkmak zorunda olduğunu gösterir. Bu birden fazla çoğu zaman çatışan kamusal alanın varlığının demokrasinin bir eksikliği değil eşitsiz toplumların içsel bir özelliği olduğu anlamına gelir. Bu alt-kamusal alanların "ikircikliliği" hem özgürleşme hem de anti-demokratik mobilizasyon potansiyelleri gücün eşit olmayan bir şekilde dağıtıldığı kamusal söylemin karmaşık ve çoğu zaman öngörülemez doğasını vurgular. Bu perspektif demokratik teorinin tekil bir idealin ötesine geçerek toplumsal çeşitliliği ve eşitsizliği gerçekten yansıtmak ve ele almak için çok sayıda

kamusal alanı kucaklaması gerektiğini düşündürür. Buradaki zorluk tekil, potansiyel olarak dışlayıcı bir uzlaşma hedeflemek yerine bu çeşitli bazen çatışan kamusal alanlar arasında üretken etkileşimi ve etkiyi nasıl teşvik edeceğimizdir.

Kamusal alan teorisine yönelik eleştirilerde bulunan bir diğer teorisyen ise Habermas ve Arendt'ten etkilenen Seyla Benhabib'tir. Benhabib, Habermas'ın iletişimsel akıl teorisini savunur ancak onu "*durumsal akıl yürütme*" yönünde genişletir. Söylemsel süreçte daha fazla çeşitliliği barındırmak için anlatisallık ve çoğulluk kavramlarını vurgular. Habermas'ın aşırı rasyonalizmine meydan okur ve genelleştirilmiş öteki (haklar ve görevlerin soyut, evrenselci bir bakış açısı) ile somut öteki (belirli ihtiyaçları ve deneyimleri olan bağlamsallaştırılmış bir bakış açısı) arasında bir ayrım yapar. Benhabib gerçek evrensel ilkelerin ancak somut ötekiyle müzakere ve söylem yoluyla ortaya çıkabileceğini savunur. Kamusal alanda genellikle duyulmayan seslerin -kadınlar, göçmenler, azınlıklar- evrensellik ve genellik adına dahil edilmesi gerektiğini açıkça belirtir. Somut evrenselliği elde etme arayışı genelleştirilmiş ve somut öteki arasında diyalektik bir gerilimi sürdürmeyi içerir (Benhabib, 1992/2000).

Benhabib ayrıca evrenselci ilkelerin bağlamsallaştırıldığı kamusal tartışma ve müzakere süreçleri olan demokratik tekrarlama ve bir demosun ilkelerini yeniden sahiplenip yorumladığı böylece yasaların yazarı haline geldiği hukuk üreticiliği gibi kavramlar geliştirir. Kamusal ve özel kavramlarını kabul etse de "özel"i bireyin kamuoyu önünden çekmeyi seçtiği şey olarak tanımlayarak katı bir toplumsal ayrımı reddeder. Demokratik bir toplumdaki kamusal alanın doğası gereği heterojen olduğunu farklı sosyal bakış açılarına deneyimlere ve bağlılıklara sahip olanlarla karşılaşmayı beklemeyi gerektirdiğini savunur.

Evrenselciliği farklılıkla uzlaştırma Benhabib'in yaklaşımının temel bir özelliğidir. Habermas'ın modeli evrensel uzlaşmayı hedeflese de soyutluğu ve farklı deneyimleri istemeden dışlama potansiyeli nedeniyle eleştirilmiştir. Benhabib'in "somut öteki" kavramını ortaya koyması evrensel ilkelerin nasıl kavranıp elde edildiğine dair temel bir yeniden yönlendirmedir. Benhabib (1992/2000), evrensel ilkelerin *a priori* olarak varsayıp sonra uygulanması yerine bu ilkelerin karmaşık, durumsal ve çoğu zaman çatışmalı "somut ötekiyle müzakere ve söylem" yoluyla

ortaya çıktığını öne sürer. Demokratik tekrarlama, evrensel normların sürekli olarak yeniden yorumlandığı ve çeşitli marjinalize edilmiş seslerle sürekli kamusal etkileşim yoluyla yeniden güncellendiği dinamik bir mekanizmadır. Bu kamusal akıl için yalnızca rasyonel bir idealin ötesine geçerek; yaşanmış deneyimleri ve güç farklılıklarını birleştiren daha dinamik ve kapsayıcı bir model sunar. Bu şekilde farklılıkları soyutlamak yerine onları müzakere sürecine aktif olarak dahil ederek gerçek evrenselliğe ulaşılır. Böylece daha sağlam ve meşru bir kamusal alanı teşvik edilir.

Carole Pateman'da Benhabib gibi kamusal/özel ayırımına yönelik eleştirilerde bulunur. Bu ayırımın liberal teori ve toplumsal pratikler içindeki anlamını sorgular. Pateman kamusal alanın, liberalizmin teşvik ettiği fırsat eşitliği yoluyla veya tüm vatandaşları içeren katılımcı vatandaşlık yoluyla demokratikleştirilmesinin özel alandaki erkekler ve kadınlar arasındaki bağların radikal bir dönüşümü olmadan imkansız olduğunu savunur. Ona göre "*demokratik idealler ve siyaset mutfakta, çocuk odasında ve yatak odasında pratiğe dökülmelidir*" (Acar-Savran, 2002).

Pateman, liberal teorinin sivil toplumu ev içi yaşamdan soyutlamasını ve her iki alanın birbirini karşılıklı olarak nasıl şekillendirdiğini ve etkilediğini göz ardı etmesini eleştirir. Tarihsel olarak teorik çerçevelerin ev içi yaşamı kadınların doğal varoluş alanı olarak tasvir ederken; onlara kamusal alanda bireysel bir statü tanımadığını belirtir. Bu felsefi duruş, kadınların rollerine ilişkin belirli bir anlatıyı kurumsallaştırır ve genellikle kadınların doğal boyun eğdirilmesi inancını pekiştirerek kamusal vatandaşlık ile özel bağımlılık arasında yanlış bir ikilik sunar. Pateman, biyolojik farklılıklara odaklanmanın toplumsal cinsiyet adaletsizliklerini sürdüren sosyo-politik dinamikleri gizlediğini vurgular. Pateman'ın feminist teori içindeki kamusal/özel ikiliğine ilişkin incelemesi, liberalizmin ataerkil temellerinin incelenmesini zorunlu kılar ve bireylerin yaşamlarını şekillendirmede kişisel ve politik alanların iç içe geçmiş doğasını tanıma ve miras alınan bu yapıları ortadan kaldırma ihtiyacını ortaya koyar.

Habermas'ın teorisi, bireylerin eşit koşullarda iletişim kurduğu idealize bir model sunarken, tarihsel gerçeklikler bu eşitliğin genellikle sağlanamadığını göstermektedir. Kadın hareketleri kamusal alandaki mücadeleleri, bu alanın yalnızca bir tartışma mekânı değil aynı zamanda sosyal adaletin arandığı bir dönüşüm alanı olduğunu kanıtlamıştır. Feminist kamusal alan kavramı, toplumsal cinsiyet eşitliği temelinde demokratikleşmeyi ve katılımı artırmayı hedefleyen bir araç olarak öne çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyetin kamusal alan üzerindeki dönüştürücü etkisi gelecekte daha fazla akademik çalışma ve sosyal hareketin odağında yer almalıdır. Bu bağlamda feminist hareketler ve diğer toplumsal adalet girişimlerinin katkıları, kamusal alanın hem teorik hem de pratik düzeyde yeniden yapılandırılmasında hayati bir rol oynamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KAMUSAL ALANDA KADIN SÖYLEMİNİN; TÜRKİYE VE KIRGIZISTAN ÖRNEĞİ

3.1. Araştırmanın konusu

Bu çalışma Kırgızistan ve Türkiye’de kadınların kamusal alandaki söylemlerini toplumsal cinsiyet perspektifinden analiz etmeyi amaçlamaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği kadınların kamusal alana katılımını ve kendilerini ifade etme biçimlerini derinden etkilemektedir. Her iki ülkede de kadınlar, kamusal alanda yer alırken geleneksel toplumsal normlar, kültürel yapılar ve devlet politikaları tarafından şekillendirilen çeşitli engellerle karşılaşmaktadır.

Araştırma, kadınların kamusal alandaki söylemlerinin nasıl oluştuğunu ve bu söylemlerin toplumsal cinsiyet eşitsizliğiyle olan ilişkisini incelemektedir. Kırgızistan ve Türkiye’nin farklı coğrafi ve kültürel yapılarına rağmen kadınların kamusal alanda benzer zorluklarla karşılaştığı görülmektedir. Bu bağlamda çalışma, iki ülke arasında karşılaştırmalı bir analiz yaparak; toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kamusal alandaki yansımalarını ortaya koymayı hedeflemektedir. Çalışmanın temel odak noktası kadınların kamusal alandaki söylemlerinin teorik ve sözlü analizini yapmaktır. Bu analiz toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin nasıl sürdürüldüğünü ve kadınların bu eşitsizlikle nasıl mücadele ettiğini anlamamıza yardımcı olacaktır.

3.2. Araştırmanın amacı ve önemi

Bu araştırma, Türkiye ve Kırgızistan’da yaşayan kadınların kamusal alandaki söylemlerini toplumsal cinsiyet perspektifinden inceleyerek; eşitsizliği besleyen dinamikleri ortaya çıkarmayı hedefliyor. Kadınların kamusal alandaki temsil biçimleri, toplumsal normların ve cinsiyetçi yapıların oluşumunda belirleyici bir rol oynuyor. Farklı coğrafi ve kültürel geçmişe sahip bu iki ülkenin karşılaştırmalı analizi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin kökenlerini ve görünüm biçimlerini anlamamıza önemli katkılar sağlayacaktır.

Araştırmanın temel amaçları şunlardır: Kamusal alandaki kadın söyleminin teorik ve sözlü analizini yapmak, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini besleyen yapısal ve

kültürel dinamikleri ortaya çıkarmak, kadınların kamusal alanda karşılaştıkları engelleri belgelemek ve kültürlerarası benzerlik ve farklılıkları tespit etmek. Çalışmanın akademik ve pratik katkıları üç ana başlıkta toplanabilir: Toplumsal cinsiyet çalışmaları literatürüne nitel verilerle katkı sunmak, demokratikleşme ve toplumsal eşitlik süreçlerine ışık tutmak ve kamusal alanda kadın temsiliğini artırmaya yönelik politika önerileri geliştirmek. Nitel yöntemlerle toplanan saha verileri ışığında yürütülecek bu araştırmada, kamusal alanda kadın söyleminin sosyolojik analizini yapılacaktır. Böylece toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin işleyiş mekanizmalarını anlamak ve alternatif söylemler oluşturmak için hem teorik hem de uygulamalı bir çerçeve sunulacaktır.

3.3. Araştırmanın yöntemi

Nitel araştırma yöntemi bireylerin deneyimlerini ve bunlara yükledikleri anlamları anlamaya yönelik güçlü bir yaklaşımdır. Nitel araştırmalar genellikle fenomenleri ve olguları daha derinlemesine anlamaya dayalı bir bakış açısıyla incelemeyi hedefler (Kümbetlioğlu, 2017). “Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Kamusal Alandaki Kadın Söyleminin Sözlü ve Teorik Analizi: Türkiye ve Kırgızistan Örneği” başlığıyla yürütülen bu çalışma da kamusal alanda kadın söylemleri ile ilgili algıları ve deneyimleri anlamayı amaçladığı için nitel bir yaklaşım benimsenmiştir.

Çalışmada, kadınların kamusal alandaki deneyimlerine dair öznel anlamları keşfetmek amacıyla fenomenolojik yaklaşım benimsenmiştir. Bu yöntem, katılımcıların gündelik yaşam pratiklerini ve bu pratiklere yükledikleri anlamları derinlemesine analiz etme olanağı sunar (Soyluğan, 2023). Toplumsal cinsiyet temelinde şekillenen kamusal alan deneyimlerinin incelenmesinde bu yaklaşım özellikle uygundur. Bu çalışmada katılımcılarla gerçekleştirilen yüz yüze ve çevrimiçi yarı yapılandırılmış görüşmeler, kadınların kamusal alandaki deneyimlerini ortaya çıkarmayı hedeflemektedir. Etik kurallar çerçevesinde katılımcıların onayı alınarak yapılan görüşmeler kaydedilmiş ve anonimleştirilmiştir. Bu yöntem, derinlemesine veri toplamayı ve niteliksel analizi mümkün kılmaktadır. Araştırmaya katılan gönüllü kadınlara kamusal alanda kadın olmanın ne anlama geldiği sorulmuştur. Katılımcıların, kamusal alandaki kadınlık deneyimlerini nasıl algıladıkları ve bu deneyimlere nasıl anlam verdikleri gözlemlenmiştir. Ardından

Kadınların kamusal alandaki temsili ile ilgili sorular sorulmuş ve kadınların bu temsili nasıl değerlendirdikleri, toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair nasıl bir tutum sergiledikleri ortaya konulmuştur. Kamusal alandaki zorluklar ve toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların söylemlerini nasıl etkilediği sorgulanmıştır. Katılımcıların, kamusal alanda liderlik ve medyanın rolü ile ilgili düşünceleri alınarak bu faktörlerin toplumsal cinsiyet eşitliği üzerindeki etkileri detaylandırılmıştır. Kadına yönelik şiddet ve taciz olayları ile ilgili görüşleri de incelenmiştir. Aynı zamanda kadınların kamusal alandaki söylemlerinin güçlenmesi için atılacak adımlar da tartışılmıştır. Katılımcılara, kamusal alanda kadınların yer almasının aile ve annelik üzerindeki etkileri ve çalışan kadınlara yönelik destekleyici politikalar ile ilgili önerileri sorulmuştur. Görüşmelerden elde edilen veriler ışığında kadınların kamusal alanda daha rahat ve daha fazla yer alabilmeleri ve üretime katılabilmeleri üzerine analizler yapılmıştır.

3.4. Araştırmanın evreni ve örnekleme

Bu çalışma, Kırgızistan'dan 9, Türkiye'den 9 olmak üzere toplamda 18 kadın katılımcıyla yürütülmüştür. Kamusal alanda aktif olarak yer alan katılımcılardan oluşan örneklem, kartopu (snowball sampling) yöntemiyle belirlenmiştir. Bu yöntem bir kişinin diğerini tavsiye etmesiyle örneklem grubunun genişlemesine olanak sağlar. Araştırma sürecinde katılımcılara araştırmanın amacı ve içeriği hakkında gerekli açıklamalar yapılmıştır.

3.5. Araştırmanın sınırlılıkları

Bu araştırma, toplumsal cinsiyet perspektifinde Türkiye ve Kırgızistan'daki kadınların kamusal alandaki söylemlerini karşılaştırmalı olarak analiz etmeyi amaçlamakla birlikte çeşitli sınırlılıklar içermektedir. İlk olarak örneklem yapısında planlanan değişiklikler bu sınırlılıklardan biridir. Araştırma başında Türkiye ve Kırgızistan'dan 10'ar katılımcı olmak üzere toplam 20 kadınla görüşme yapılması hedeflenmiştir. Ancak Kırgızistan'daki katılımcılara erişimde yaşanan zorluklar ve tezin son bölümünün kapsamının genişlemesi nedeniyle her ülkeden 9'ar kadın katılımcı ile görüşülmüş ve örneklem sayısı toplam 18 kişiyle sınırlı kalmıştır.

İkinci olarak katılımcıların seçiminde belirli özelliklerin ön planda tutulması, araştırmanın farklı kadın gruplarını kapsama yeterliliğini kısıtlamıştır. Görüşme yapılan kadınların büyük çoğunluğu kamusal alanda aktif olan belirli bir eğitim seviyesine sahip, meslek sahibi veya üniversite eğitimi görmüş bireylerdir. Bu bağlamda ev içi alanda daha fazla vakit geçiren ya da sosyoekonomik olarak dezavantajlı gruplara mensup kadınların deneyim ve söylemleri kapsam dışı kalmıştır. Son olarak görüşme sorularının kamusal alanda aktif biçimde bulunan kadınlara yönelik olarak hazırlanmış olması kamusal alanda daha az temsil edilen örneğin engelli kadınlar veya göçmen kadınların söylemleri araştırmaya yeterince yansıtılamamıştır. Bu sınırlılıklar göz önünde bulundurularak araştırma bulgularının bağlamı içinde değerlendirilmesi ve ileri araştırmaların daha geniş, çeşitlendirilmiş örneklemlemlerle gerçekleştirilmesi önerilmektedir.

3.6. Veri toplama araçları

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemleri kapsamında derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Derinlemesine görüşmelerde katılımcılara yarı yapılandırılmış sorular sorulmuş ve yanıtlar detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir (Kümbetlioğlu, 2017). Araştırmada uygulanan derinlemesine görüşme tekniği ile katılımcıların kamusal alanda yaşadıkları deneyimlere dair daha fazla ayrıntı edinmek için en uygun tekniktir.

Araştırma yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan bir soru formu aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Soru formunda 3 demografik soru ve 10 görüşme sorusu yer almaktadır. Görüşmelerin yapılabilmesi için katılımcılara yaklaşık 10-20 dakika süreyle sohbet edilip, görüşme konusu hakkında bilgilendirme yapılmıştır. Daha sonra görüşmelerin süresi en az 10 dakika en fazla 48 dakika arasında değişmiştir. Görüşmeler, yüz yüze veya online yapılmış ve katılımcılardan onay alınarak ses kayıt cihazı kullanılmıştır. Böylece araştırma sürecinde bilgi kaybı yaşanmaması sağlanmış ve güvenilirlik en üst düzeye çıkarılmıştır. Araştırma sürecine başlamadan önce Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi'nden etik kurul izni alınmış ve bu süreçte etik kurallarına tamamen uyulmuştur.

3.7. Araştırmanın güvenilirliği ve geçerliliği

Nitel araştırmalarda güvenilirlik ve geçerliliğin sağlanabilmesi için tutarlılık, tespit edilebilirlik ve kesinlik gibi unsurların göz önünde bulundurulması önemlidir. Geçerlilik bağlamında elde edilen bulguların doğru bir şekilde ifade edilmesi gerekmektedir. Nitel çalışmalarda geçerlilik doğru sorular sorulması ve verilen cevapların araştırmanın amacına uygun verilerle sonuçlanmasıyla sağlanır (Soyluğan, 2023). Araştırma sürecinde soruların hazırlanması aşaması tez danışmanının gözetiminde gerçekleştirilmiştir. Saha araştırmasında katılımcıların verdikleri bilgilerin özgünlüğünün korunmasına özen gösterilmiştir. Güvenilirlik ve geçerliliğin sağlanması için görüşmelerden elde edilen veriler ayrıntılı bir şekilde analiz edilmiştir. Bu süreçle birlikte araştırmanın güvenilirlik ve geçerliliği en yüksek seviyeye çıkartılmaya çalışılmıştır.

3.8. Verilerin analizi

Çalışmamızda elde edilen nitel veriler, Braun ve Clarke'ın (2006) geliştirdiği tematik analiz yöntemi kullanılarak çözümlenmiştir. Tematik analiz, katılımcıların deneyimlerinden ortak temalar çıkarmak amacıyla kullanılan sistematik bir nitel analiz yöntemidir. Bu yöntem sayesinde kadınların kamusal alandaki söylemleri arasında benzerlikler, farklılıklar ve tekrar eden örüntüler belirlenerek derinlemesine bir çözümleme yapılmıştır. Çalışmada her bir katılımcının gizliliği korunması için özgün kodlar verilmiştir. Kırgızistan'daki kadın katılımcılar için KK kodu kullanılmış olup Türkiye'deki kadın katılımcılar için de TK kodu kullanılmıştır. Ayrıca bu kodlar sayılarla belirtilerek 9 katılımcıyı belirtmek için her biri numaralandırılmıştır. Türkiye ve Kırgızistan'daki katılımcılar ayrı ayrı analiz edilmiş, ardından kültürel ve yapısal bağlamlar gözetilerek karşılaştırmalı değerlendirmeler yapılmıştır.

3.9. Kamusal alanda kadın olmanın anlamı ve temsili

Kamusal alan, bireylerin sosyal ilişkiler kurduğu ifade özgürlüğünü kullandığı ve toplumsal varlıklarını görünür kıldığı bir zemindir. Ancak bu alanın kadınlar açısından deneyimlenişi toplumsal cinsiyet normlarıyla iç içe geçmiş bir biçimde farklılaşmaktadır. Görüşme yapılan kadınlara “Kamusal alanda kadın

olmanın sizin için ne anlama geldiğini açıklayabilir misiniz?” sorusu ve “Kırgızistan/Türkiye’de kadınların kamusal alanda nasıl temsil edildiğini düşünüyorsunuz?” sorusu yöneltilmiş; alınan yanıtlar üzerinden kadınların bu alandaki öznel anlam üretim süreçleri ve temsil düşünceleri analiz edilmiştir.

Türkiye’deki Görüşmelerden Bulgular

Türkiye’deki kadın katılımcıların “kamusal alanda kadın olmanın anlamı” konusundaki görüşlerinden elde edilen veriler doğrultusunda üç ana tema belirlenmiştir: eşit hak ve temsiliyet arayışı, toplumsal engeller ve cinsiyet rolleriyle mücadele, güçlenme ve alan yaratma deneyimidir. Katılımcıların önemli bir kısmı, kamusal alanda kadın olmayı bir hak ve temsiliyet meselesi olarak tanımlamaktadır. Geleneksel olarak erkeklerin egemen olduğu alanlarda artık kadınların da aktif biçimde yer aldığı ilk kadın vurgusunun aşılmış olduğu ifade edilmektedir: “Eskiden hep ‘ilk kadın’ diye vurgulanırdı ama şimdi buna gerek yok. Kadınlar da kendi alanlarında söz sahibi.” (TK1) Bu görüş toplumsal cinsiyet eşitliğinin kamusal alandaki görünürlüğe yansıdığını göstermektedir.

Katılımcıların bazıları kamusal alanda kadın olmanın toplumsal cinsiyet temelli engellerle dolu olduğunu ifade etmektedir. Özellikle ataerkil kültür, cinsiyete dayalı önyargılar ve normatif beklentiler bu deneyimi şekillendirmektedir: “Kadın olmanın her alanda zor olduğunu düşünüyorum çünkü toplumsal baskılar var.” (TK3) bir başka katılımcı ise “Kadının kamusal alanda var olması zor çünkü gelenek ve görenekler kadının yerini sınırlıyor.” (TK7) şeklinde ifade etmiştir. Bu kadınların sadece toplumsal değil kurumsal ve yapısal eşitsizliklerle de mücadele ettikleri gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılar ise kamusal alanda kadın olmayı bir güçlenme ve katkı sunma fırsatı olarak değerlendirmiştir. Özellikle mesleki alanda edindikleri roller, kadın kimliğini güçlendirme ve farkındalık yaratma açısından önemli görülmektedir: “Kadın olarak söz sahibi olmak, eğitmenlik yapmak bana güç verdi. Hâlâ kadının toplumdaki yeri zayıf ama biz bu algıyı değiştirmeye çalışıyoruz.” (TK5) Bu kadının bireysel başarıları ve katkılarının genel kadın söyleminin gelişimine destek verdiği anlaşılmaktadır.

Katılımcıların “Türkiye’de kadınların kamusal alanda nasıl temsil edildiğini düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri yanıtlar çerçevesinde dört ana tema öne çıkmıştır: ataerkil kalıpların sürdürülmesi, temsiliyetin alan bazlı değişimi, toplumsal önyargılar ve olumsuz stereotipler ile güçlenen kadın temsili ve fırsat eşitsizliği.

Katılımcıların çoğu Türkiye’de kadınların kamusal alanda halen geleneksel ve ataerkil kalıplar içinde temsil edildiğini belirtmiştir. Kadınların “ev kadını” ya da “anne” kimlikleri üzerinden değerlendirildiği meslek seçimlerinde bile ev içi sorumluluklara göre yönlendirildiği ifade edilmiştir. Bu durum bireylerin zihinsel temsillerine de yansımaktadır: “...kadın evdedir, kadın çocuklarının annesidir imajıyla bakılıyor. Hatta bir kız çocuğu okumak istediğinde en rahat meslek öğretmenlik olsun ki evine de baksın o kafayla yine izin verilebiliyor.” (TK1). Bazı katılımcılar da kadınların temsiliyetinin meslek gruplarına göre farklılık gösterdiğini belirtmiştir. Kadınların çoğunlukta olduğu alanlarda temsiliyetin daha güçlü olduğu ancak erkek egemen mesleklerde hâlâ görünmezleştirildikleri ifade edilmiştir: “...mühendislik alanında çalışan arkadaşlarımın ciddiye alınmadığını görüyorum. Bizim alan (psikoloji) kadınların yoğunlukla çalıştığı bir alan olduğu için biz daha sözü geçen taraftayız.” (TK2)

Verilerde dikkat çeken bir diğer tema ise kadınlara yönelik süregelen toplumsal önyargıların temsiliyeti olumsuz yönde etkilediğidir. Cinsiyetçi söylemler, kadınların kamuya açık ortamlarda eşit bireyler olarak algılanmasının önünde engel oluşturmaktadır: “...kadın sürücü zaten bir olumsuz bir temsil var. Erkek aynı şeyi yapsa sorun olmuyor ama kadın yapınca olumsuz algılanıyor.” (TK3). Bazı katılımcılar son yıllarda kadınların görünürlüğünün arttığını ve bunun olumlu bir gelişme olduğunu belirtmiştir. Ancak bu temsiliyetin hem niceliksel hem niteliksel olarak yeterli düzeyde olmadığı da vurgulanmıştır: “...bakanlıklarda, özel sektörlerde kadın temsilciler görüyoruz. Ama aynı zamanda kadınlara karşı ön yargılar hâlâ devam ediyor.” (TK4) yine bir başka kadın katılımcı “...fotoğraflarda bir bakıyoruz sadece bir kadın bakan var. Görünmüyorlar. Çok yolun başındayız.” (TK6) şeklinde ifade etmiştir. Türkiye’deki kadın katılımcıların deneyimleri, kamusal alanın hem fırsatlar hem de mücadele alanı olduğunu ortaya koymaktadır. Kadınlar bir yandan kamusal alanda daha görünür ve etkili hale gelirken diğer yandan geleneksel cinsiyet

rolleri ve önyargılarla mücadele etmektedir. Bu durum kadınların kamusal söylemlerini hem şekillendirmekte hem de dönüştürmektedir.

Kırgızistan'daki Görüşmelerden Bulgular

Kırgız kadın katılımcıların kamusal alanda kadın olmaya dair algıları konusundaki görüşlerinden elde edilen veriler doğrultusunda dört ana tema belirlenmiştir: özgürlük ve rahatlık hissi, dindar kadınların ayrımcılık deneyimi, güçlü kadın imgesi ve sorumluluk bilinci, gündelik yaşantıda sorunsuz temasdır. Birçok katılımcı kamusal alanlarda kadın olmanın kendileri için herhangi bir engel ya da baskı unsuru oluşturmadığını erkeklerle eşit hissettiklerini belirtmiştir. Kamusal alanda bulunmanın olağan ve doğal bir durum olduğu vurgulanmaktadır: *“Orda özgürüm. Yani kendimi anormal bir durumda olduğumu hissetmiyorum. Fark etmez. Hani bir erkekle aynı gibi.”* (KK1) yine bir başka kadın katılımcı da *“Gayet rahat, özgür hissedebiliyorum.”* (KK5) şeklinde ifade etmiştir.

Bazı katılımcılar Kırgızistan'da kadınların genel olarak özgür hissettiğini dile getirirken başörtülü kadınların kamusal alanda hâlâ görünür ayrımcılıklara maruz kaldığını belirtmiştir. Özellikle kamusal bir tartışma ya da çatışma yaşandığında başörtülü kadınların toplum tarafından daha kolay hedef gösterildiği ifade edilmiştir: *“Başörtülü olduğum için biraz problem var halen... Herhangi bir şey olduğu zaman hemen başörtülülere dikkat çekiliyor... Yani başörtülü olanı suçlama şeyleri var.”* (KK2) Bir katılımcı kamusal alanda kadın olmayı tarihî bir kadın figür üzerinden tanımlayarak bu konumu toplumsal bir sorumluluk alanı olarak da görmektedir. Kadının bilgili, faydalı ve çok rollü bir birey olarak kamusal alanda varlık göstermesi gerektiği vurgulanmaktadır: *“Kadın akıllı, saygın, bilgili ve toplum için faydalı olabilen güçlü bir birey olmak... Toplumu, ailesini, kendisini ve ahiretini düşünerek sorumluluk hissedem...”* (KK3). Bir diğer katılımcı ise kamusal alanda kadın olmanın zorluklarına hiç rastlamadığını kendi deneyiminde herhangi bir ayrımcılık ya da dışlama yaşamadığını ifade etmiştir: *“Kamusal alanda kadın olmanın hiçbir zorluğunu görmedim. O yüzden hiçbir sıkıntı yaşamadım o yönden.”* (KK4)

Kırgız kadın katılımcıların “Kırgızistan’da kadınların kamusal alanda nasıl temsil edildiğini düşünüyorsunuz?” sorusuna verdikleri bulgular incelenmiştir. Katılımcıların verdikleri yanıtlar doğrultusunda beş ana tema öne çıkmıştır: eşit temsil ve fırsat vurgusu, kadınlara yönelik sosyal değer ve saygı, siyasal ve tarihsel başarı göstergeleri, sosyo-kültürel geçiş süreci ve kuşak farklılığı, ailede ve toplumda roller arasında eşitlik arayışıdır. Bazı katılımcılar Kırgızistan’da kadınların kamusal alanda erkeklerle eşit şekilde temsil edildiğini ifade etmektedir. Eğitim ve özgürlük alanında bir ayrımın olmadığını kadınların kamusal alanlarda rahatça yer alabildiğini vurgulamışlardır: “Kadın ve erkek bu durumda ikisi de aynı şekilde temsil ediliyor özgürce.” (KK1) yine bir başka kadın katılımcı “Kadın erkek ailede öyle ayrımcılık yapılmadan büyütülüyor... ikisi de eşit temsil ediliyorlar.” (KK2) şeklinde ifade etmiştir.

Bir katılımcı, toplumun kadınlara karşı saygılı bir tavır içerisinde olduğunu ve kadınların kıymet gördüğünü belirtmektedir. Temsil yalnızca görünürlükle değil değer verme biçimleriyle ilişkilendirilmektedir: “Temsil edildiği iyi, daha çok sanki şey kıymet veriyorlar gibi eşlerine, kadınlara, Kırgızistan’da.” (KK6). Bir katılımcı, kadınların kamusal alanda güçlü temsiline örnek olarak Kırgızistan’da bir kadın cumhurbaşkanının bulunmuş olmasını göstermiştir. Bu durum ülkenin kadın hakları konusunda ilerici bir görünüm sergilediğini desteklemektedir: “Kadınların kamusal alanda yeri vardır. Ülkemizde kadın cumhurbaşkanı da olmuştur... kadınlar özgürce fikirlerini söyleme, çalışma, okuma imkânına sahiptir.” (KK8)

Beşinci katılımcı, Sovyet geçmişinden günümüze kadın temsiliyetinin dönüşümünü ayrıntılı bir şekilde analiz etmiştir. Kadın haklarının zamanla geliştiğini geçmişte meşru görülen uygulamaların günümüzde problemli hale geldiğini belirtmiştir. Bu dönüşüm hem kültürel hem de ailevi düzeyde örneklendirilmiştir: “Eskiden... erkek kadını kaçırırsa bu bir gelenektir. Şimdi olağanüstü bir suç olarak görülüyor... Artık küçük küçük böyle bir ahlaki yardımcılarla eşitliğe gidiyoruz.” (KK5) Aynı katılımcı aile içi görev paylaşımında da toplumsal cinsiyet rollerinin dönüşüme uğradığını ifade etmiş bu dönüşümün gelecekte toplumsal eşitliği daha görünür kılacağına dair umutlarını dile getirmiştir: “Bizim ailede erkek ya da kadın

işi diye bir şey yok... kim müsaitse yemek yapıyor; soba da yakıyor... Bu çok güzel.”
(KK5)

Kırgız kadın katılımcıların ifadeleri, kamusal alanda kadın olmanın genellikle özgür ve eşit bir biçimde deneyimlendiğini ortaya koymaktadır. Katılımcılar, kadınların eğitim, çalışma ve fikir beyanı gibi alanlarda erkeklerle benzer haklara sahip olduğunu vurgulamış; Sovyet geçmişinin ve toplumsal dönüşümün bu eşitliği desteklediğini belirtmişlerdir. Ancak bazı katılımcılar, başörtüsü gibi belirli kimliklere yönelik ayrımcılığa ya da ataerkil geleneklerin geçmişten gelen etkilerine de dikkat çekmiş bu durumun bireysel deneyimlere ve aile yapısına göre değişiklik gösterdiğini ifade etmişlerdir. Genel olarak kadınların kamusal alanda görünürlüğü ve temsili olumlu bir seyir izlese de toplumsal değişimin hala tamamlanmamış yönleri olduğu anlaşılmaktadır.

3.10. Kamusal alanda kadın söylemleri ve medyanın etkisi

Toplumsal cinsiyet rolleri, bireylerin toplum içerisindeki konumlarını, sorumluluklarını ve ifade alanlarını belirleyen kültürel normlara dayalı yapılanmalardır. Bu bağlamda Türkiye ve Kırgızistan’da görüşme yapılan kadınlara “Toplumsal cinsiyet rollerinin kamusal alandaki kadınların söylemlerini nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?” sorusu ve “Sizce, kadınların kamusal alandaki söylemlerinin güçlenmesi için hangi adımlar atılmalıdır?” sorusu yöneltilmiş daha sonrada “Medyanın kamusal alandaki kadın söylemlerine etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz? Medyanın bu alandaki rolü yeterince olumlu mu?” sorusu yöneltilmiştir; alınan yanıtlar üzerinden kadınların bu alandaki öznel anlam üretim süreçleri ve temsil düşünceleri analiz edilmiştir.

Türkiye’deki Görüşmelerden Bulgular

Toplumsal cinsiyet rollerinin kadın söylemlerine etkisi üzerine katılımcılarımızın verdiği cevaplar doğrultusunda dört ana tema elde edilmiştir: erkek egemen algı ve kadının yetersiz görülmesi, cinsiyet temelli müdahale ve değersizleştirme, kadınlar arası kutuplaşma, cinsiyet rolleriyle gelişen mücadele ruhudur. Katılımcılar, kamusal alanda kadınların söylemlerinin hala erkek egemen bir anlayışın filtresinden geçtiğini vurgulamaktadır. Örneğin: “*Sen kadınsın,*

yapamazsın gibi...”(TK1) veya bir başka katılımcısının ifadesi “*Akla mühendis dendiğinde erkek geliyor.*”(TK5). “*Kadınların başarıları değersizleştiriliyor.*”(TK2) Bu ifadeler hem iş yaşamında hem de sosyal çevrede kadınların söylemlerine yönelik sistematik küçümseme ve şüpheciliği gösteriyor. Kadınlar mesleki başarıları ve özel hayatlarıyla da değerlendirmeye tabi tutuluyor: “*Evde nasıl giyindiğinizden, eşinize nasıl baktığınıza kadar her şey sorgulanıyor.*”(TK2) Bu durum kadınların kamusal söylemlerinin özgürleşmesini sınırlayan kültürel denetim mekanizmalarına işaret ediyor.

Toplumsal cinsiyet rollerine yönelik algı farklılıkları kadınlar arasında da birlikteliği zorlaştırıyor: “*Bir kesim kadın geleneksel rolleri benimsiyor, bir kesimse tüm toplumsal normları reddediyor.*”(TK4) Bu gözlem feminist söylemin kamusal alanda hem içeriden (kadınlar arası çatışma) hem de dışarıdan (erkek egemen yapılar) kuşatıldığını ortaya koyuyor. Bazı katılımcılar, toplumsal cinsiyetin itici bir güç haline geldiğini vurguluyor: “*Bu roller mücadele ruhunu da doğuruyor, kadınlar daha çok istemeye başlıyor.*”(TK7) Bu ifade cinsiyet eşitsizliğinin pasif mağduriyetinin zamanla dönüşüm için motivasyon yarattığını göstermektedir.

Kadınların söylemlerinin güçlenmesi için önerilen adımlar hususunda katılımcılarımızın cevaplarına bakarak beş ana tema belirkenmiştir: hukuki ve politik reformlar, stk ve medya temsili, rol model kadınların duyurulması, sosyal medyanın alternatif alan olarak kullanılması, liyakat ve fırsat eşitliğidir. Katılımcılar, kadınların kamusal görünürlüğünün hukuki dayanaklarla da desteklenmesi gerektiğini belirtmektedir: “*Caydırıcı cezalar verilsin... Adam cinayet işliyor, çıkıyor, tekrar öldürüyor.*”(TK3) Bu vurgu söylem üretiminin güvenlik ve adaletle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. STK’ların görünürlüğünün artırılması gerektiği ifade edilmektedir: “*Kadın STK’ları diziler kadar gündeme gelemiyor.*”(TK1) “*Toplumsal izlediği kanallarda kadın sesi daha görünür olmalı.*”(TK5) Medya gücünün kadınların kamusal söylemlerini yaygınlaştırmak için stratejik bir alan olduğu vurgulanıyor.

Başarılı kadınların hikâyeleri görünür kılınmalı: “*Kadınların başarılarının daha çok duyurulması lazım.*”(TK8), “*Genç kadınlara örnek olmalı.*”(TK9) Bu çözüm kamusal söylemlerin hem nicelik hem de nitelik olarak artmasını

destekleyecektir. Kadınlar için sosyal medya, alternatif bir görünürlük alanı haline gelmiş: *“YouTube, TikTok gibi platformlar sayesinde artık herkes bir ses olabilir.”*(TK5) Bu ifade geleneksel medyaya alternatif olarak dijital mecraların kadın söylemleri için bir fırsat alanı sunduğunu göstermektedir. Kadınların özellikle yönetici pozisyonlarında daha fazla yer alması gerektiği vurgulanmaktadır: *“Kadınlara liderlik alanları açılmalı.”*(TK7) ve yine aynı katılımcı *“Cam tavanlar var, ama yılmadan devam edilmeli.”* şeklinde ifade etmiştir. Kamusal söylemin gücü kadının pozisyonu ve görünürlüğü ile doğru orantılıdır.

Araştırma kapsamında katılımcılara yöneltilen “Medyanın kamusal alandaki kadın söylemlerine etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz? Medyanın bu alandaki rolü yeterince olumlu mu?” sorusu kadınların medya temsilleri konusundaki çok boyutlu algılarını ortaya koymuştur. Katılımcıların yanıtları medyanın kadınlara dair söylem üretiminde hem güçlendirici hem de ayrımcı temsilleri aynı anda üretebildiğini göstermektedir. Bazı katılımcılar, sosyal medyanın kadınların kamusal alandaki görünürlüğünü artırdığını ve ifade özgürlüğü açısından önemli bir alan açtığını belirtmiştir. Bir katılımcı bu durumu şöyle dile getirmiştir: *“Her fikir çok rahat bir şekilde paylaşılmıyor ama insanlar etrafındaki kişilere söylemektense sosyal medyaya yazmayı daha rahat buluyor. Kadınlar da erkekler de hangi konularda çekiniyor olsalar, sosyal medyada yazıyorlar.”*(TK1) Bu ifadeler özellikle sosyal medya platformlarının kadınlar için alternatif bir kamusal alan işlevi gördüğüne işaret etmektedir.

Katılımcılar aynı zamanda medyanın başarı hikâyelerini görünür kılması sayesinde kadın girişimciliğine de katkı sağladığını vurgulamıştır: *“Bir kadın vardı, bir AVM açtı, büyüdü... O mağazanın içinde bir sürü kadın istihdam edildi. Hepsinin yaşam standardı inanılmaz yükseldi. Bunu da ben medyanın etkisiyle çok net görebiliyorum.”*(TK2). Bu örnek medyanın kadınları güçlendiren rolünü destekleyen somut bir deneyim aktarımıdır. Ancak katılımcıların çoğunluğu geleneksel medya araçlarında hâkim olan söylemsel kalıpların kadınları ya idealize eden ya da suçlayan çerçevelerle sınırlı tuttuğu yönünde eleştiriler getirmiştir. Bir katılımcı, bu ikilemi şu sözlerle ifade etmiştir: *“Dizilerdeki kadın rolleri ya ahlaksız oluyor ya aşırı bağınaz ya da para avcısı gibi... Kadınlara yakıştırılan kalıplar var ve bunların denetlenmesi*

lazım.”(TK4). Kadına yönelik şiddet haberlerinin sunumu birçok katılımcı tarafından ayrımcı ve mağdur suçlayıcı olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda bir katılımcının ifadesi oldukça dikkat çekicidir: “Mesela bir kadın tacize uğruyor. Medyanın dili ‘o saatte orada ne işi varmış?’ diyor. Bu ayrıştırıcı bir dil. Toplumsal normları daha da körüklüyor.”(TK8). Bu eleştiriler medyanın haber sunum biçimlerinin toplumsal cinsiyet eşitsizliğini yeniden ürettiğini göstermektedir.

Bazı katılımcılar kadınları güçlü göstermek adına oluşturulan temsillerin de eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutulması gerektiğini belirtmiştir. Bir görüşte bu durum şöyle dile getirilmiştir: *“Kadın çalışıyor, kendi ayakları üzerinde duruyor ama hep bir erkeğe ihtiyaç duyularak yaptırılıyor. Güçlü kadın gösterilirken erkeğin çaresizleştirildiği bir algı da oluşturuluyor.”(TK9). Bu ifade güçlenme söyleminin bile zaman zaman cinsiyet rollerini yeniden üretebildiğini göstermektedir. Medyanın kadın cinayetlerini görünür kılma çabası ise hem olumlu hem de riskli bir yönüyle ele alınmıştır. Bir katılımcı bu ikili durumu şu şekilde açıklamıştır: “Farkındalık yaratırken arka planda kadını yeniden susturuyoruz. Söylemler, haber dili, başlıklar... Şiddet haberleri arttıkça şiddet de artıyor.”(TK8). Bu yaklaşım medyada yer alan şiddet temsillerinin hem bilinçlendirme hem de normalleştirme etkisi yaratabileceğini göstermektedir.*

Katılımcılar, Türkiye’de toplumsal cinsiyet rollerinin kadının kamusal alandaki söylemlerini önemli ölçüde şekillendirdiği ve çoğunlukla baskıladığı konusunda hemfikirdir. Ancak aynı roller, bazı kadınlarda direnç ve dönüşüm motivasyonu da doğurabilmektedir. Katılımcıların büyük bir bölümü medyanın kadın temsilleri üzerindeki etkisinin farkındadır. Ancak bu etki çoğunlukla çelişkili bir yapı sergilemektedir. Sosyal medya ifade alanı açıcı ve güçlendirici bir araç olarak görülürken; geleneksel medya yapıları, kadını ya idealize eden ya da ötekileştiren kalıplarla sunmaya devam etmektedir. Katılımcı ifadeleri medyanın kadın temsillerinde daha kapsayıcı, eşitlikçi ve ayrımcı dilden uzak bir yaklaşım benimsemesi gerektiğine işaret etmektedir.

Kırgızistan’daki Görüşmelerden Bulgular

Kırgızistan'daki kadın katılımcıların ifadeleri, toplumsal cinsiyet rollerinin kamusal alandaki kadın söylemlerini hem sınırlandırıcı hem de motive edici bir şekilde etkilediğini göstermektedir. Geleneksel rollerin içselleştirildiği ancak aynı zamanda bu rollerin sorgulandığı ve dönüştürülmesi gerektiği yönünde güçlü farkındalıklar da olduğu görülmektedir. Katılımcılardan biri geleneksel kadın rolünün kamusal alandaki duruşa etkisini şu sözlerle dile getirmiştir: *“Kadın bir kavmi, topluluğu ya da ülkeyi büyütüyor... Hem erkeği hem kadını kim terbiye ediyor? Annesi. Demek ki kadınlar daha çok terbiyeli, ahlaklı, edepli olması lazım.”*(KK9). Bu ifade kadına yüklenen “ahlak bekçisi” rolünün kamusal alandaki kadın söylemlerini sınırlayıcı bir ahlaki çerçeveye mahkûm ettiğini göstermektedir. Kadının eğitici ve temsil ettiği değerlerle “örnek” olma zorunluluğu söylem üretimini belirli kalıplara hapseder.

Bir başka katılımcı toplumsal beklentilerin kadını sürekli olarak denetim altında tuttuğunu şu ifadeyle açıklamıştır: *“Kızları 40 evden bakmak gibi bir atasözü vardır yani bir kızı kırk evden gözetlemek... daha iyi terbiye vermek amacıyla.”*(KK1). Bu geleneksel atasözü kamusal alandaki kadın davranışlarının ne ölçüde gözetim altında olduğunu ve bu gözetimin kadınların fikirlerini açıkça beyan etmelerini zorlaştırabileceğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte bazı katılımcılar kadınların bu geleneksel rolleri aşabilmesinin yollarını da işaret etmiş özellikle eğitimin gücüne vurgu yapmıştır: *“Bir insanın yönetici olması için çok kitaplar okumalı, çok tecrübeli olmalı... Kadın da kendini yetiştirirse her yerde bulunabilir.”*(KK7). Bu yorum söylemin güçlenmesi için bireysel gelişim, eğitim ve özgüvenin kilit önemde olduğunu ortaya koyar. Ancak bu çözümün bireysel çabaya dayanması yapısal değişim ihtiyacını gölgede bırakabilir.

Öte yandan kadınların görünürlüğünün bazı önyargılarla baltalandığına dair doğrudan deneyimler de aktarılmıştır: *“Başörtüsü taktığım için benimle konuşmayan insanlar var... Ama fikirlerini gösterince saygı göstermek zorunda kalıyorlar.”*(KK4). Bu örnek kadının kamusal söylemini geliştirebilmesi için sadece fikrini değil kendi meşruiyetini de sürekli savunmak zorunda kaldığını ortaya koyar. Kadın söylemlerinin kabul görmesi için kadınların hem bilgiyle donanması hem de toplumsal önyargıları aşması beklenmektedir. Söylemin gelişmesinde erkeklerin

eğitimi de bir ihtiyaç olarak vurgulanmıştır: *“Kadınlar eğitim alıyor ama erkekler hiçbir şey yapmıyor... Erkeklerin de biraz eğitim alması gerekiyor.”*(KK2). Bu ifade sadece kadınların yanı sıra erkeklerin de toplumsal cinsiyet rolleri konusunda bilinçlendirilmesinin, kamusal alandaki kadın söyleminin önünü açacağı yönünde önemli bir öneridir. Katılımcılar kadınlara yüklenen ağır sorumlulukların erkek çocuklara ise neredeyse hiç sorumluluk verilmemesinin toplumda dengesiz güç ilişkileri doğurduğunu ifade etmiştir: *“Kızlara küçük yaşta birçok sorumluluk yükleniyor, ama erkek hiçbir şey yapmıyor... Sorumluluğu doğduğunda başlatırsak, erkek kadına saygılı olur.”*(KK5). Bu sözler cinsiyet eşitliğine dayalı erken yaş eğitiminin önemini ve söylemlerin kültürel değişimle güçlenebileceğini gösterir.

Kırgızistan’daki kadın katılımcıların medya ve kamusal alandaki kadın söylemleri etkisi üzerine verdikleri yanıtlar, medyanın kadın imajı üzerindeki çelişkili etkilerine işaret etmektedir. Yanıtlar hem medyanın kadınları görünür kılmadaki potansiyelini kabul etmekte hem de bu görünürlüğün kimi zaman baskılayıcı bir niteliğe büründüğünü ifade etmektedir. Bir katılımcı kadınların medyada erkeklere kıyasla daha görünür olduğunu şu sözlerle belirtmiştir: *“Kadınlar bayağı iyi bakıyorlar. Yani olumlu bakıyorlar... daha çok kadınlar böyle poz veriyoruz, fotoğraflar paylaşıyoruz... biz hep yani olur olmaz şeylerin hepsini paylaşıyoruz ve daha çok medyada aktifiz.”*(KK8). Bu ifade kadınların medya alanında aktif bir varlık gösterdiğini ve kendilerini ifade etme fırsatına sahip olduklarını düşündüklerini göstermektedir.

Ancak başka bir katılımcı, medyada kadın imajının oldukça “kusursuz” bir şekilde sunulmasının gerçek kadınları zorladığını şöyle ifade etmiştir: *“Her yere böyle yetişebilen, çalışan, çocuğuna bakan, evi temizleyen bir kadın olarak gösteriyorlar. Bunu yapamayan anneler ya da çalışan kadınlar kendilerini eksik hissediyor, depresyona girebiliyor.”*(KK2). Bu söylem medyada idealize edilen kadın temsillerinin kadınlar üzerinde psikolojik bir baskı kurduğunu ve ulaşılması güç standartlar oluşturduğunu göstermektedir. Benzer şekilde bir başka katılımcı da medyada yalnızca başarıların gösterilmesini eleştirerek bu durumun gerçek hayatla örtüşmediğini belirtmiştir: *“Hayat sadece başarılarından oluşmuyor ama televizyonda sadece başarıları gösteriyor... bu da doğum sonrası çocuk bakan evde oturan*

kadınlara çok büyük bir stres olarak yansıyor.”(KK5). Bu görüş medyanın kadınlara dair çizdiği tek boyutlu olumlu imajların özellikle evde olan kadınları yetersizlik duygusuna sürükleyebileceğine işaret etmektedir.

Öte yandan bazı katılımcılar medyayı daha olumlu bir araç olarak değerlendirmiştir. Bir katılımcı: *“Olumlu buluyorum, medyada insanlar bir şey paylaşıyor ve destek görüyor; bir yanlış varsa ona müdahale edilebiliyor,”* diyerek medyanın etkileşimli yapısının toplumsal farkındalık yaratma potansiyelini vurgulamıştır. Bu bağlamda medya, kadınların kendi seslerini duyurabildiği ve kamusal söyleme müdahil olabildiği bir mecra olarak da değerlendirilmektedir.

Katılımcıların görüşleri doğrultusunda Kırgızistan’da kamusal alandaki kadın söylemlerinin güçlenmesi için şu adımlar öne çıkmaktadır: Toplumsal eğitim seferberliği yapılmalıdır. Hem kadınlara hem erkeklere yönelik cinsiyet eşitliği temelli eğitim programları yaygınlaştırılmalıdır. Erken yaşta eşit sorumluluk bilinci verilmelidir. Sosyal önyargılarla mücadele edilmelidir. Başörtüsü gibi dışsal sembollerle ilişkili ayrımcılığa karşı farkındalık artırılmalıdır. Kırgız kadınların medya değerlendirmeleri bu alanın çift yönlü etkisini açıkça ortaya koymaktadır. Medya bir yandan kadınların seslerini görünür kılmakta onları kamusal söylemin parçası haline getirebilmekte öte yandan yarattığı idealize edilmiş kadın imgeleriyle birçok kadın için baskılayıcı bir mecra haline de gelebilmektedir. Bu nedenle medyada kadın temsiline dair daha gerçekçi, çeşitliliği gözeten ve kadınların farklı yaşam koşullarını dikkate alan içeriklerin geliştirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

3.11.Kamusal alanda kadınların karşılaştığı zorluklar, şiddet ve taciz

Türkiye ve Kırgızistan’da görüşme yapılan kadınlara “Kamusal alanda karşılaştığınız en büyük zorluklar nelerdir?” sorusu ve “Kamusal alanda kadınlara yönelik şiddet ve taciz olayları hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu konuda neler yapılabilir?” sorusu yöneltilmiş; alınan yanıtlar üzerinden kadınların bu alandaki öznel anlam üretim süreçleri ve temsil düşünceleri analiz edilmiştir.

Türkiye’deki Görüşmelerden Bulgular

Türkiye’deki kadın katılımcıların “kamusal alanda karşılaştığınız en büyük zorluklar” konusundaki görüşlerinden elde edilen veriler doğrultusunda katılımcıların

deneyimleri, Türkiye’de kadınların kamusal alanda karşılaştıkları zorlukların yalnızca fiziksel değil sosyal, kültürel ve duygusal katmanları da içerdiğini göstermektedir. Kadınlar, bedenleri, inançları, giyim tarzları ve özel hayatları üzerinden çeşitli önyargılarla karşılaşmaktadır. Katılımcılar, kamusal alanda sık sık toplumun yerleşik normlarına göre değerlendirildiklerini belirtmişlerdir. Özellikle kıyafet seçimleri medeni durumları ve yaşam tarzları üzerinden çeşitli önyargılara maruz kaldıkları görülmektedir. Bir katılımcı, bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir: *“Bir kıyafet etiket oluyor... Mesela mini giyse ‘yollu’, kapalıysa bu kesin ‘AK Partili’. Hep bir kalıba sokma çabası var”*(TK3). Bu tür genellemeler kadınların bireysel kimliklerinin görmezden gelinmesine ve toplumsal kalıplarla sınırlandırılmasına yol açmaktadır.

Kamusal alanların fiziksel yapısı da kadınların deneyimlerini etkilemektedir. Bir kadın öğretmen, okulundaki tuvalet düzenlemesinden kaynaklanan rahatsızlığını şöyle dile getirmiştir: *“Personel lavabosu yapıyorlar ama kadın personel, erkek personel diye ayırmıyorlar. Daha rahat olabileceğim bir yer olsa daha iyi olurdu”* (TK1). Bu ifade kadınların sosyal alanda mekânsal mahremiyet arayışı içinde olduklarını da göstermektedir. Bazı katılımcılar yaşadıkları yerin küçük olması nedeniyle daha fazla göz önünde olduklarını ve bu durumun normatif kadınlık rollerine uyum baskısı yarattığını dile getirmiştir: *“Belli bir yaşa gelip evlenmeyen bir kadın daha çok dışlanabiliyor ya da çalışan bir kadına farklı bakılabiliyor”*(TK8). Bu durum küçük yerleşim birimlerinde toplumsal denetimin daha yoğun hissedildiğini ve kadınların bu alanlarda daha fazla baskı altında kaldığını göstermektedir.

Bazı katılımcılar geçmişte yaşadıkları başörtüsü yasağı nedeniyle eğitim ve sosyal hayatta çeşitli dışlayıcı uygulamalara maruz kaldıklarını aktarmıştır. Bir katılımcı deneyimini şu cümleyle özetlemiştir: *“Liseye imam hatip dışında başörtülü gidemiyorduk... Taksim gibi yerlerde laf atılırdı, özellikle başörtülü olduğumuz için”*(TK4). Bu tür uygulamaların etkisi toplumsal hafızada yer edinmiş kadınların kamusal alandaki varlığına dair kalıcı izler bırakmıştır. Yine Türk kadın katılımcı 4, kadın olmalarından dolayı iş hayatında yeterince ciddiye alınmadıklarını evlilik ya da çocuk planları gibi kişisel tercihlerinin mesleki kapasiteleriyle ilişkilendirildiğini

belirtmiştir: *“Kadın olduğunuz için bazen yaptığınız şeyler çok kale alınmayabiliyor... Yüksek lisans mülakatında ‘çocuk düşünüyor musunuz’ diye soruluyor.”* şeklinde sorularla karşılaştığını belirtmiştir. Bu söylemler, cinsiyet temelli ayrımcılığın sadece kamusal alanda sınırlı olmadığını akademik ve mesleki hayatta da sürdüğünü göstermektedir.

Katılımcılar, kadınlara yönelik kalıp yargıların günlük yaşamın sıradan anlarında dahi karşılarna çıktığını belirtmişlerdir. Bir katılımcı, yaşadığı deneyimi şu şekilde aktarmıştır: *“Bugün araba kullanıyordum, biri dedi ki ‘ablamız kullanamıyor herhalde, yardımcı olun.’ Halbuki sadece başkasını bekliyordum. Kadın sürücü olunca hemen etiketleniyoruz”* (TK9). Aynı katılımcı, kadınların “duygusal” olduğu yönündeki önyargılara karşı şunları söylemiştir: *“Duygusallık, kırılganlık... öğrencilerim ‘hocam siz şimdi kadınsınız ya kırılırsınız’ gibi söylemlerde bulunuyorlar. Sadece kadının diye öyle sanılıyor.”*(TK9) Bu tür mikro müdahaleler, kadınların sürekli olarak kendilerini kanıtlama baskısıyla karşı karşıya olduklarını göstermektedir. Tüm bu zorluklara rağmen kadınların kamusal alandaki varlıklarını sürdürmeye yönelik iradeleri ve dirençleri dikkat çekicidir. Vardiyalı çalışan bir kadın, işin zorluğunu şu sözlerle tanımlamıştır: *“Gece gündüz çalışıyorum... Gittiğimiz yerlerdeki olumsuz olaylara karşı kayıtsız kalmaya çalışmak bile başlı başına zor”* (TK5).

Katılımcıların “Kamusal alanda kadınlara yönelik şiddet ve taciz olayları hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu konuda neler yapılabilir?” sorusuna verdikleri yanıtlar çerçevesinde Türkiye örneğinde kadınların kamusal alanda şiddet ve tacize dair görüşleri bireysel deneyimlerin ötesinde toplumsal yapıya ve devlet politikalarına uzanan çok katmanlı bir farkındalık içeriyor. Katılımcılar yaşamışlıklarının yanı sıra bu olayların sebepleri ve çözüm önerilerine ilişkin güçlü analizler de sunmuşlardır. Şiddet ve tacize karşı en sık vurgulanan kavramlar “eğitim”, “caydırıcılık”, “toplumsal bilinç”, “psikolojik destek” ve “medya sorumluluğu” olmuştur.

Katılımcılar şiddetin bireysellikten ziyade toplumsal bir sorun olduğuna vurgu yapmıştır. Şiddetin yalnızca belirli sosyoekonomik sınıflara özgü olmadığını her düzeyde yaşanabildiğini ifade etmişlerdir. Bir katılımcı şöyle demiştir: *“Bu*

toplumun ahlakıyla ilgili... Kadının birey olduğunun fark edilmesi gerek. Onu sahiplenmek değil, onun bir hak sahibi olduğunu kabul etmek gerek.”(TK1) Bazı katılımcılar şiddet ve tacizin yalnızca cezalarla değil aynı zamanda bireylerin psikolojik olarak desteklenmesiyle de önlenebileceğini vurgulamıştır. Özellikle saldırgan eğilimli bireylerin psikolojik gözetim altında tutulması gerektiği belirtilmiştir: *“Bağımlıların gittiği gibi belli dönemlerde şiddete eğilimli kişiler de destek almalı. Duygusal patlamaları olanların denetlenmesi lazım.”*(TK2)

Kadınlar, mevcut yasal uygulamaların yetersizliğine dikkat çekmiştir. Özellikle uzaklaştırma kararlarının etkisiz kaldığını belirten katılımcılar, cezaların caydırıcı olmaktan uzak olduğunu savunmuştur: *“23 kez uzaklaştırma almış ama yine de öldürülmüş kadın. Demek ki bu sistem işlemiyor.”*(TK3) Bir diğer katılımcı da öfkesini şöyle dile getirmiştir: *“Yaptırım olmalı. Birileri birine bir şey yapıyorsa bu bir işarettir. Ama biz ders almıyoruz, sürekli tekrar ediyor.”*(TK9) Katılımcılar, medyanın şiddeti romantize eden bir dil kullanmasının büyük zarar verdiğini vurgulamıştır. Özellikle psikolojik tacizin sıradanlaştırıldığına dikkat çekilmiştir: *“Kız ayrılıyor, erkek aşağıdan bağılıyor, zorla arabasına atıyor. Millet bunu ‘ne kadar güzel bir aşk’ diyor. Hayır, bu bir taciz!”*(TK5) Medya üzerinden yayılan bu tür romantikleştirilmiş şiddet anlatıları kadınların sınırlarının ihlal edilmesini meşrulaştırmaktadır. Katılımcılar özellikle medyada ve kamusal alandaki söylemde yer alan kadın suçlayıcı dilin şiddeti meşrulaştırdığına dikkat çekmiştir: *“Kadın gece dışarı çıkmış, ne işi varmış diyorlar. Yani bu baştan suçu kadına yıkıyorlar. Bu dil çok canlı ve erkek merkezli.”*(TK8)

Bazı katılımcılar, kalıcı çözümün zihinsel dönüşüm ve erken yaşta eğitim olduğunu savunmuştur. Liselerde zorunlu psikoloji eğitiminin verilmesi gerektiğini savunan bir katılımcı şöyle demiştir: *“Matematik dersi, din dersi gibi psikoloji dersi de zorunlu olmalı. İnsanlar duygularını tanımıyor, medyadaki toksik ilişkilere özeniyor.”*(TK5) Bazı katılımcıları ise sadece kadınların değil çocukların da giderek daha fazla şiddete maruz kaldığını belirtmiştir: *“Artık sadece kadınlar değil, çocuklar da hedefte. Ciddi suçlara ciddi cezalar verilmeli, başka çözüm yok.”*(TK4) Şiddete uğrayan kadınların bazen hukuken haklarını kullanabildiğini ancak sistemin her zaman koruyucu işlemediğini vurgulayan katılımcılar, hukuki süreçlerin daha

güvenilir ve uygulanabilir hale getirilmesi gerektiğini ifade etmiştir: “*Taciz dendiğinde bazen ‘sen de bir şey yapmışsındır’ deniyor. Oysa artık bu anlayıştan çıkmalıyız. Devletin caydırıcılığı net olmalı.*”(TK2) Bu bulgular Türkiye’de kadınların kamusal alanda hem bedenleriyle hem de kimlikleriyle sürekli bir mücadelenin içinde olduklarını; ancak bu mücadeleyi yalnızca edilgen bir şekilde değil aktif bir direnç ve farkındalıkla sürdürdüklerini ortaya koymaktadır.

Kırgızistan’daki Görüşmelerden Bulgular

Kırgız kadın katılımcıların kamusal alanda kadın olmanın zorluklarına dair verdikleri yanıtlar, çoğunlukla bireysel deneyimlerin ekseninde şekillenmiş ve toplumsal cinsiyet temelli bir ayrımcılığa maruz kalmadıklarını ifade eden söylemler ön plana çıkmıştır. Bir katılımcı bu zamana kadar kamusal alanda cinsiyet temelli olumsuz bir durumla karşılaşmadığını belirterek, “*Ben bu zamana kadar yani böyle bir şeyle karşılaşmadım ve zorlukla karşılaşmadım.*”(KK9) diyerek kişisel düzlemde bir sorun yaşamadığını vurgulamıştır. Yine benzer şekilde başka bir kadın, “*Kamusal alanda bu zamana kadar karşılaşmadım. Kadın olarak tek başıma çıktığım zamanlarda... Çoğu zaman da eşimle çıktığım için öyle bir şey yaşamadım.*”(KK4) diyerek yalnız dolaşma deneyiminin sınırlılığına da dikkat çekmiştir.

Bazı katılımcılar, Kırgızistan’da kadın ve erkek rolleri arasında büyük farklar olmadığını savunmuştur. Nitekim biri, kadınların evlendikten sonra da ekonomik olarak aktif olabildiklerini belirterek “*Kadın böyle evlendikten sonra o da çalışabiliyor. Erkek gibi o da para kazanıyor.*”(KK2) şeklinde konuşmuştur. Ancak aynı katılımcı bu durumun her aile için geçerli olmadığını da vurgulamış ve “*Bazıları mesela çalıştırmıyor, sadece evde çocuk bakacaksın, ev işlerini yapacaksın diyorlar. Ama onlar çok az sayıda.*”(KK2) ifadesiyle aile içi rollerin hâlâ toplumsal cinsiyet kalıplarıyla şekillendiğini ortaya koymuştur.

Bir diğer önemli vurgu kırsal bölgelerde kadınların yaşadığı ekonomik zorluklara yöneliktir. Bir katılımcı “*Başlıca zorluklardan biri işsizliktir. Özellikle kırsal kesimde kadınlar eğitilmiş olsalar da iş bulmak zor oluyor.*”(KK3) sözleriyle eğitimin tek başına yeterli olmadığını ve yapısal işsizlik sorununun kadınların toplumsal hayatta görünürlüklerini sınırlandırdığını dile getirmiştir. Modern çağda

kadınların üzerindeki çok yönlü baskılara dikkat çeken bir katılımcı ise şöyle demiştir: *“Kadın eskiden daha da zor hayat geçiriyor. Çünkü hem kariyer hem aile hem sosyal hayat sürdürmek zorunda kaldı. Hem çalışması lazım hem aileyi geçindirmek hem kendini geliştirmek için çaba göstermesi lazım.”*(KK5). Bu çerçevede kadınların çoklu sorumluluklarının kamu desteği olmadan yürütülemez hale geldiğini belirterek *“Çalışan kadına, çocuğunu kreşe sırasız verebilme imkânı tanınmalı.”* (KK5) (Kırgızistan da bölgeden bölgeye değişmek kaydıyla kreş sayısı az olduğundan dolayı ebeveynler çocukları kreşe vermek için kreşlere gidip bir ila iki sene önceden adlarını yazdırmaları gerekmektedir.) önerisinde bulunmuştur.

Kadına yönelik şiddet konusu Kırgız kadın katılımcıların ifadelerinde hem bireysel hem toplumsal düzeyde ciddi bir problem olarak ele alınmıştır. Katılımcılar, bu sorunun bireysel sapkınlık ya da ahlaki zafiyetin yanında eğitimsizlik, yetersiz yasal düzenlemeler ve toplumsal duyarsızlıkla bağlantılı olduğunu vurgulamışlardır.

Bir katılımcı, şiddetin kaynağını eğitimsizlik ve ahlaki yozlaşma olarak görerek, *“Bir insan kamusal alanda başka birine şiddet uyguluyorsa, demek ki bunun ahlakında bir sıkıntı vardır ya da kendisini yetiştirememiş bir insandır.”*(KK1) diyerek meseleyi bireysel sorumlulukla ilişkilendirmiştir. Bu sorunların önüne geçebilmek için devletin *“eğitime ve dini bilgilere daha çok önem vermesi”* gerektiğini savunmuş ve *“büyük binalar değil, eğitimli bireyler inşa edilmelidir”* mesajını vermiştir. Kadına yönelik cinayetlerin son yıllarda ciddi biçimde arttığını ifade eden bir katılımcı ise *“Kadın cinayetleri çok çoğaldı... Kocasını mesela kadını çok acımasız öldürüyor. 18 kere bıçaklama, kulağını boğazını kesme gibi şeyler çok çoğalmaya başladı”*(KK2) diyerek bu olayların dehşet verici boyutlarına dikkat çekmiştir. Mevcut cezaların yetersiz olduğunu belirterek, *“15 sene, 10 sene ceza veriyorlar ama çok az... idam edilmesi gerekiyor”*(KK2) şeklindeki ifadesiyle cezaların caydırıcılığına dair ciddi bir eleştiri getirmiştir.

Taciz ve şiddetin çalışma hayatında da yaygın olduğunu belirten başka bir katılımcı, *“Çalışan kadın taciz görüyor, tabii ki de görüyor... Büyük şirketlerde çoğu insan birbirini tanımıyor. Bu yüzden kadınlar kendilerini koruyabilecek durumda olmalı”*(KK4) diyerek, kamusal alanda kadının kendini koruma yükümlülüğüne işaret etmiştir. Aynı zamanda devlete çağrıda bulunarak, *“Daha ağır para cezaları ve*

hapis cezaları uygulanmalı” önerisinde bulunmuştur. Toplumun kadına yönelik şiddete karşı duyarsızlığı da eleştirilmiştir. Bir katılımcı, “Dayak yiyenler var; erkekler tarafından tacize uğrayanlar var... Ama insanlar hâlâ ‘ailem ne der?’ diye düşünüyor ve susuyor”(KK5) demiştir. Sorunun yalnızca şiddeti yaşayan kadınla sınırlı olmadığını tüm toplumun sorumluluk alması gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir: “Bütün millet, bütün insanlık ‘Hayır!’ demeli buna. Çünkü bir insan hemen taciz yapmıyor, önce küçükten başlıyor... Kimse ‘Neden bu yapıldı?’ diye sormadığı için büyük tacizler başımıza geliyor.”(KK5)

Bu bulgular Kırgız kadın katılımcıların kamusal alandaki deneyimlerine dair algılarının büyük ölçüde bireysel tecrübeler üzerinden şekillendiğini ancak sosyoekonomik koşulların özellikle kırsal bölgelerde kadınların toplumsal eşitliğe erişimini zorlaştırdığını ortaya koymaktadır. Kırgız kadınlarının şiddet konusundaki farkındalıklarının yüksek olduğunu ancak çözüm konusunda hem bireysel direnişin hem de kurumsal destek mekanizmalarının yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır.

3.12.Kadınların kamusal alana katılımının aileye etkisi ve destekleyici politikalar

Kadınların kamusal alana katılımı, toplumsal cinsiyet eşitliği hedefleri doğrultusunda önemli bir gelişme olarak değerlendirilmekle birlikte bu dönüşümün aile yapısı üzerindeki etkileri de dikkatle incelenmesi gereken bir konudur. Eğitim, istihdam, siyaset ve sivil toplum gibi alanlarda kadınların artan görünürlüğü geleneksel aile rollerinin yeniden tanımlanmasını beraberinde getirmektedir. Bu süreçte kadınların hem kamusal alanda aktif bireyler olarak varlık göstermeleri hem de aile içindeki rollerini sürdürebilmeleri ancak kapsamlı ve duyarlı sosyal politikalarla desteklenerek mümkün hale gelmektedir. Bu bağlamda kadınların kamusal alana katılımının aile üzerindeki etkilerini değerlendirmek ve bu katılımı teşvik ederken aile kurumunu da gözeten destekleyici politikaları incelemek büyük önem taşımaktadır.

Bu başlık altında Türkiye’de ve Kırgızistan’da yaşayan kadın katılımcıların “Kadının kamusal alanda yer almasının annelik ve aile üzerindeki etkileri nelerdir? Bu bağlamda çalışan kadınlar ve anneler için ne gibi destekler sağlanabilir?”

sorusuna ve Kamusal alanda kadınlara yönelik destekleyici politikalar hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce yeterli mi? sorusuna verdikleri yanıtlar çerçevesinde yer verilmiştir.

Türkiye’deki Görüşmelerden Bulgular

Türkiye’de yaşayan kadın katılımcıların “Kadının kamusal alanda yer almasının annelik ve aile üzerindeki etkileri nelerdir? Bu bağlamda çalışan kadınlar ve anneler için ne gibi destekler sağlanabilir?” sorusuna verdikleri yanıtlar çerçevesinde yer verilmiştir. Bazı katılımcılar toplumda hakim olan “çalışan anneler çocuklarını ihmal eder” yargısının gerçekliği yansıtmadığını vurgulamıştır. Katılımcılardan biri bu durumu şöyle dile getirmiştir: “*Çalışıyor ve çocuğunu ihmal ediyor demek yanlış bir cümle...*”(TK1) diyerek çalışan annelerin çocuklarıyla kurduğu bağın niteliğinin çalışmayan annelerin kurduğu bağdan daha düşük olmadığını belirtmiştir. Hatta annenin çalışmasının çocuğa da yansıyan bir güven duygusunu beraberinde getirdiğini söylemiştir: “*Çalışan anneler biraz daha kendine güvenleri olduğu için o güveni çocuklarına aktarabiliyor.*”(TK1) Diğer yandan evde kalan annelerin çocuklarıyla güvenli bağ geliştirmekte zorlanabildiklerini savunan katılımcı: “*Çalışmayan anneler olduğunda zaten babaya bağlılar. O yüzden güvensiz bağlanma, korkulu bir bağlanma kurdukları için çocuklarına güvenle iletişim kuramıyorlar.*”(TK1) diyerek evde olan annelerin bazen çocuklarına karşı bağımlı ve güvensiz bağlar geliştirebildiğine değinmiştir.

Bir başka katılımcı kadınların hem ev, hem çocuk hem de iş sorumluluğunu aynı anda yürütmesinin zorluklarına dikkat çekmiştir: “*Hem çocuk hem ev hem iş sorumluluğunu almak çok zor. Zaten bence %50 insan çalışacaksa bu yüzden çalışmıyor olabilir.*”(TK2). Katılımcı, çalışmayı ekonomik anlamın yanı sıra dini ve toplumsal bir norm olarak da sorgulamak gerektiğini belirtmiş ve “*kadının evi işte kendi yaşam alanı*” gibi geleneksel yaklaşımların çalışmayı engelleyici etkisine değinmiştir. Ancak kendi deneyimi üzerinden online çalışmanın aile sorumluluklarına zarar vermediğini de ifade etmiştir.

Katılımcılar, güvenilir çocuk bakım hizmetlerinin eksikliğini vurgulamış ve belediyeler eliyle güvenli bakıcı sistemleri oluşturulmasını önermiştir: “*Psikolojik*

testlerden geçirilmiş, belediyeye bağlı bir yapılanma olsa... Gerekirse ücretli gerekirse ücretsiz destek olunabilir.”(TK5). Güvensizlik duygusu annelerin çalışma hayatına katılımını doğrudan etkileyen bir faktör olarak öne çıkmıştır. Katılımcı, “İki gün önce bir dadının çocuğa yaptığı işkenceleri gördüm,”(TK2). diyerek annelerin çocuklarını emanet edecek güvenli kişiler ya da kurumlar bulamamasının endişe verici boyutunu gözler önüne sermiştir. Bir katılımcı, kadınların iş hayatına girmesinin yeni bir olgu olmadığına dikkat çekmiştir: “Kırsal bölgede de kadınlar çalışıyordu; bağda, bahçede, tarlada.”(TK9). Ancak kırsalda geniş aile yapısı içinde çocuk bakımının desteklendiğini şehirleşmeyle birlikte çekirdek aile yapısına geçildiğini ve bu geçişin sancılı bir süreç yarattığını belirtmiştir: “Çekirdek ailelere geçildi, çocukların eğitimi, annelik yeniden inşa ediliyor.” Ayrıca kadının hem ev hem iş yükünü tek başına taşımak zorunda kalmasının da altı çizilmiştir: “Hiç kimse böyle bir yükün altından kalkamaz.”(TK9).

Bir diğer katılımcı, çocukluğunda annesinin başka bir çocuğa bakmak için çalışmasını kısıkandığını ancak büyüdükçe annesinin neden çalıştığını anladığını şu şekilde belirtmiştir: “Kıskanıyordum çünkü bana ayırmadığı vakti başkasına ayırıyordu... Ama büyüyünce anladım. Bizi daha iyi koşullarda okutabilmek içinmiş.”(TK3). Bu deneyimin kendi annelik planlamasında etkili olduğunu da vurgulamıştır: “Benim hissettiğim şeyleri çocuğumun da hissetmesini istemiyorum.” Bu nedenle esnek çalışma saatlerinin anneler için önemli olduğunu söylemiştir: “Mesela çocuğun bir toplantısı vardır, 2 saat izin verilip başka güne eklenebilir.”(TK3). Bu da annelerin hem çocuklarıyla vakit geçirmesi hem de iş yaşamını sürdürebilmesi açısından önemli bir öneridir.

Katılımcılar, doğum ve süt izinlerinin süresinin yetersiz olduğunu ve kadınların iş yerinde kalabilmesi için kurumsal desteklere ihtiyaç duyduğunu belirtmişlerdir. Bir katılımcı, “Tanıdığım iki aylık bebeğini şu an bırakmak zorunda... eğer bırakabileceği bir yer olmasaydı ne yapacaktı? Çalışmayı bırakacaktı,”(TK7) diyerek kreş ve bakım desteğinin kadın istihdamındaki kritik önemine işaret etmiştir. Aynı zamanda kadınların çocuklarına rol model olması açısından da çalışmanın kıymetine dikkat çekmiştir: “Çocuk annesini örnek alır. Hem çalışıyor hem anne. Bu çok kıymetli bir mesaj.”(TK5).

Bir katılımcı, kadın çalışanların nöbetli sistemde çalışmasının çocuk bakımını ve aile ilişkilerini olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Kendisi gibi kamu personeli olarak çalışan kadınların özellikle nöbetli görevlerde annelik rollerinin zayıfladığını ve bu durumun boşanma oranlarını artırdığını gözlemlemiştir: “44 güvenlikten 39’u boşanmış. Nedeni aile içi görevlerin yerine getirilememesi.”(TK7). Bu durumun önüne geçmek için personel sayısının artırılması ve kadınlara özel çalışma koşulları sunulması gerektiğini vurgulamıştır. Pek çok katılımcı mevcut aile ve kadın politikalarının yetersiz olduğunu kadınların iş-yaşam dengesini kurmakta zorlandıklarını ifade etmiştir. Özellikle doğum ve süt izinlerinin kısa olduğunu kadınların çocukları küçükken çalışmaya zorlandığı vurgulanmıştır: “Süt izni olan bir kadın çocuğu daha ağzı süt kokuyorken çalışma hayatına atılmak zorunda bırakılıyor....Bir bebeğin 2 yaşına kadar annesiyle birlikte zaman geçirmesi lazım. Ama böyle bir şey söz konusu değil.”(TK7). Katılımcılar, kadınların iş hayatına katılımını teşvik eden politikaların yalnızca isimde kaldığını uygulamada yeterli destek sunulmadığını belirtmiştir. Bir katılımcı şu sözlerle politikaların yapısal eksikliğine dikkat çekmiştir: “Bu politikalar ismen güzel davranışlar ama destekleme yönünden, aranan şartlarda problem olduğunu düşünüyorum.”(TK9).

Katılımcılar, mevcut teşviklerin (ilk çocukta 5.000 TL, ikinci çocukta 1.500 TL gibi) Türkiye şartlarında çok yetersiz olduğunu belirtmiş bu miktarlarla bir bebeğin yalnızca birkaç ihtiyacının bile karşılanamayacağını vurgulamıştır: “5.000 TL nasıl bir teşvik olabiliyor, çocuğa sadece bez alınabilir onunla.” “Bu meblağlar uygun değil yani. Devlet bizi geçindirsin demiyorum ama gerçekçi olsun.”(TK3). Bazı katılımcılar, çocuk bakım desteği gibi konuların yalnızca belediyelere bırakılmasını eleştirerek bu hizmetlerin ulusal düzeyde kurumsallaşması gerektiğini vurgulamıştır: “Bunlar belediyelere değil de büyük oranlı yapılması gerekir....Bebek doğmadan önce hazırlıklar başlar ama destekler hep sonra geliyor, işler bu yüzden zorlaşıyor.”(TK1). Katılımcılar, belediyelerin imkânlarının sınırlı olduğunu ve bakım desteklerinin yaygınlaştırılması gerektiğini ifade etmiştir.

Özellikle doğum sonrası part-time çalışma hakkı, kadın girişimcilere verilen destekler, sigorta teşvikleri gibi politikalar olumlu örnekler arasında gösterilmiştir: “Kadın hizmetçilere yapılan kolaylıklar var, kadın girişimciler de destekleniyor....40

yaş üstü teyzelerim bu desteklerle iş hayatına atıldı.”(TK8). Bu tür desteklerin artırılması gerektiği ifade edilse de olumlu adımların varlığı da temsil edilmiştir. Ancak katılımcılar bu olumlu gelişmelerin etkilerini henüz gözlemleyemediklerini de belirtmiştir. Bazı katılımcılar, çalışan kadınların sadece işyerinde değil evde de ciddi sorumluluklar üstlendiklerini vurgulamıştır: “Sofra kurma işi sizde, bulaşık sizde, makine sizde... Bu kadar çok şey sizdeyken bu bile tek başına çok büyük bir şey.”(TK4). Bu yoğun iş yükünün ruhsal sağlık üzerinde de etkili olduğunu belirten katılımcılar, psikososyal desteklerin önemine dikkat çekmiştir. Özellikle sağlık veya güvenlik alanında nöbetli çalışan kadınlar, çocuklarıyla yeterince vakit geçiremediklerini ve bunun aile içi ilişkilerde zorluk yarattığını belirtmiştir: “İki günde bir nöbet demek, iki gecede bir evde olmamak demek. Bu da çocuk için hem duygusal hem fiziksel eksiklik yaratıyor....Personel sayısı artırılmalı, izin hakları iyileştirilmeli.”(TK7). Bu bağlamda kadınlar için pozitif ayrımcılık uygulanması gerektiği vurgulanmıştır.

Bazı katılımcılar ise 2024 yılının “Aile Yılı” ilan edilmesini olumlu bir adım olarak değerlendirmiştir. Sembolik olsa da bu tür açıklamaların farkındalık yaratabileceğini belirtmişlerdir: “Devletin başındaki insanların bunu önemseydiğini söylemesi bile bir gelişme....Önceki zamanlara göre çok daha iyi olduğumuzu düşünüyorum.”(TK2). Ancak bu iyimserlik, politikaların yeterli olduğu anlamına gelmemekte daha çok yönetsel ilgiyi olumlama biçiminde ortaya çıkmaktadır. Kadın katılımcılar, Türkiye’deki kamusal destek politikalarının son yıllarda çeşitlendiğini ancak uygulamada yetersiz ve gerçeklikten uzak olduğunu belirtmiştir. Doğum ve süt izinlerinin yetersizliği çocuk bakım desteğinin eksikliği teşviklerin düşük meblağlarla sınırlı kalması nöbet sisteminin annelikle çelişmesi gibi sorunlar kadınların istihdamını ve aile içi rollerini zorlaştırmaktadır.

Kırgızistan’daki Görüşmelerden Bulgular

Kırgızistan’daki kadınların hem kamusal alandaki varlıkları hem de aile içindeki rollerine dair deneyimleri, toplumsal cinsiyet eşitliği bağlamında önemli veriler sunmaktadır. Bu bölümde Kırgız kadın katılımcıların çalışan anne, devlet desteği ve aile içi dayanışma gibi konulara ilişkin görüşleri tematik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Katılımcıların yanıtları, kadınların iş hayatına katılımının toplumsal

kabul ve saygınlık açısından belirleyici olduğunu ortaya koymakta; çocuk bakımında babaların sorumluluk üstlenmesi gerektiği yönündeki beklentiler, toplumsal cinsiyet rollerinde bir dönüşüm arzusunu yansıtmaktadır. Elde edilen bulgular, Kırgızistan’da kadınların karşılaştığı çok yönlü zorluklara rağmen kamusal alanda daha görünür hale gelme çabalarını ve bu yönde atılması gereken yapısal adımları ortaya koymaktadır.

Katılımcılar, çocuk bakımının yalnızca annenin görevi olmadığı babaların da bu sürece eşit şekilde katılması gerektiğini vurgulamaktadır. *“Çocuk ikimizin... biri çalışırsa ikincisi bakar. Yani baba da bu durumda çocuğuna bakacak.”*(KK1). Bu görüş toplumsal cinsiyet rollerine eleştirel bir yaklaşımı ve ebeveynlik sorumluluğunun eşit paylaşımı gerekliliğini ortaya koymaktadır. Aynı katılımcı evlenmeden önce kadının çalışmasının ekonominin yanı sıra toplumsal kabul ve saygınlık açısından da önemli olduğunu belirtmektedir. *“Erkeklerle denkliliği olmak için... kamusal hayatta seni kabul etmeleri için kadın da çalışmalı, onun parası olmalı diye düşünüyorum....Çalışan kadına saygı gösterilir gibi.”* Bu ifadeler Kırgız toplumunda ekonomik bağımsızlığın kadınlar için toplumsal görünürlük ve statü kazandırdığına işaret etmektedir. Kadınların hem ev hem iş yükünü aynı anda taşımaya alışık olduğu ve bunun normalleştirildiği ifade edilmektedir. *“Bu kadın Kırgızistan’da bu duruma alışık yani... hem annelik yapar hem de çalışır.”*(KK2). Bu görüş çifte yükün kadın yaşamındaki sürekliliğine ve toplumsal norm olarak içselleştirildiğine işaret etmektedir.

Devlet politikalarının yetersiz kaldığı özellikle kamu sektöründe kadın çalışanların maaşlarının çok düşük olduğu vurgulanmaktadır. *“Devletten çok fazla destek gelmiyor bence...Öğretmenler, doktorlar –çoğunluğu kadın– çok az maaş alıyor.”*(KK7). *“Devlette çalışıyorum dediğinde Kırgızistan’da çok az paraya çalıştığın anlamına geliyor.”*(KK9). Özellikle kadınların yoğun çalıştığı öğretmenlik ve sağlık gibi mesleklerdeki düşük ücretler devletin kadın emeğini yeterince takdir etmediğini göstermektedir. Kadının kamusal alanda aktif olabilmesi için çalışma koşullarının yeniden düzenlenmesi gerektiği savunulmaktadır. *“Kadının kamusal alanda aktif olması, çocuk eğitimi ve aileye olumsuz yansımaması için özel şartlar oluşturulmalı.”*(KK5). Bu ifade kadınların yalnızca işgücüne katılmasının yeterli

olmadığını bu katılımın sürdürülebilir ve aile yaşamıyla uyumlu hale getirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Kadının çalışmasının aile içi bir sorumluluk paylaşımını da gerektirdiği bu bilincin tüm aile bireylerinde gelişmesi gerektiği ifade edilmiştir. *“Kadın çalışmaya başladıysa ailedeki bütün üyeler destek olmalı. Bu bir iyilik değil, sorumluluk.”* (KK3). Bu yaklaşım kadının toplumsal üretime katılımının kolektif bir mesele olduğunu vurgular. Katılımcılar, son yıllarda politika alanında kısmi ilerlemeler sağlandığını belirtmiştir. *“Kadınlar artık ailede yaşanan sorunları açıklıyor, yardım isteyebiliyor.”*(KK2), *“Politikada %3 kadın milletvekili zorunluluğu getirildi. Çok az ama bu daha da gelişecek.”*(KK6). Bu ifadeler kadınların politik ve sosyal alanlarda görünürlük kazanmaya başladığını göstermektedir. Kırgızistan’daki kadın katılımcıların ifadeleri ülkedeki kadın politikalarının yetersizliğini ekonomik desteğin düşüklüğünü ve toplumsal dönüşüm ihtiyacını açıkça ortaya koymaktadır. Kadının hem iş hem de ev sorumluluğunu taşıması norm haline gelmişken bu yükün hafifletilmesi için devlet politikalarının güçlendirilmesi ve toplumsal zihniyet dönüşümünün hızlandırılması gerekmektedir.

3.13. Araştırma bulgularının karşılaştırmalı analizi

Türkiye ve Kırgızistan’dan seçilen kadın katılımcıların kamusal alandaki deneyimleri toplumsal cinsiyet perspektifiyle incelenmiş; söylemler aracılığıyla bu deneyimlerin anlamlandırılış biçimleri analiz edilmiştir. Farklı tarihsel, kültürel ve sosyo-politik yapılara sahip iki ülkede kadınların kamusal alandaki varlığı hem benzerlikler hem de çarpıcı farklılıklar barındırmaktadır. Bu bağlamda kadın söylemlerinin kamusal alandaki karşılıkları dört ana tema üzerinden karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir: kamusal alanda görünürlük ve temsil, şiddet, taciz ve güvenlik algısı, medya temsilleri ve aile-iş yaşamı dengesi.

3.13.1. Kamusal alanda görünürlük ve temsil

Türkiye’deki kadın katılımcılar kamusal alandaki varlıklarını büyük ölçüde bireysel çaba ve direnişle kurduklarını belirtmiş bu varoluşun sıklıkla ataerkil normlarla çatışma içinde olduğunu vurgulamışlardır. Kamusal görünürlüğün halen birçok toplumsal önyargıyla kuşatıldığı meslek seçimlerinden sosyal etkileşimlere

kadar birçok alanda “uygun kadınlık” sınırlarının belirleyici olduğu ifade edilmiştir. Kırgızistan’daki katılımcılar ise daha özgüvenli bir temsile sahip olduklarını belirtmiş kamusal alanı eşitliğin deneyimlenebildiği bir zemin olarak tanımlamışlardır. Bu olumlu algının arka planında Sovyet döneminden miras kalan kadın emeğine dayalı kamusal katılım kültürünün etkili olduğu değerlendirilmektedir. Türkiye’de görünürlük çoğu zaman mücadele ve direnç üzerinden inşa edilirken; Kırgızistan’da bu görünürlük daha içselleşmiş ve normatifleşmiş bir yapı sergilemektedir.

3.13.2. Medya temsilleri ve kadın söylemi

Türkiye’deki kadın katılımcılar medya temsillerinin kadınları çoğunlukla mağdur, namus bekçisi ya da fedakâr anne olarak sunduğunu ve bu tekil temsillerin toplumsal cinsiyet kalıplarını pekiştirdiğini ifade etmişlerdir. Televizyon dizileri, haber metinleri ve sosyal medya içerikleri kadınların kamusal temsiline zarar veren enformasyon üretim mekanizmaları olarak değerlendirilmiştir. Sosyal medyanın ise kadınların kendilerini ifade edebildikleri alternatif bir kamusal alan sunduğu yönünde ortak bir görüş bulunmaktadır. Kırgızistan’da medya temsillerine yönelik eleştiriler, başarıya, fiziksel görünüme ve “mükemmel kadın” idealine odaklanan içeriklere yönelmiştir. Katılımcılar, medyada sunulan bu rol modellerin gerçek dışı ve ulaşılması zor standartlar yarattığını özellikle norm dışı kadınlar için dışlanma ve değersizlik duygularını pekiştirdiğini dile getirmiştir. Türkiye’de medya daha çok geleneksel rollerle sınırlama yaratırken; Kırgızistan’da idealize edilmiş başarı imgesi üzerinden dolaylı bir baskı oluşturduğu görülmektedir.

3.13.3. Şiddet, taciz ve güvenlik algısı

Her iki ülkede de kadınların kamusal alanla kurdukları ilişki, ciddi güvenlik sorunlarını gündeme getirmektedir. Türkiye’de kadınlar taciz, yargılanma, yalnızlaştırılma ve toplumsal normlara göre biçimlendirilme gibi tehditlerle karşılaştıklarını açıkça belirtmişlerdir. Şiddet olgusu yalnızca bireysel bir sorun değil hukuki, kültürel ve medya söylemleriyle pekiştirilen yapısal bir mesele olarak değerlendirilmiştir. Katılımcılar, caydırıcı cezaların yetersizliğini ve hukuki sistemin etkinliğini sorgularken erken yaşta toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimlerinin verilmesi

gerektiğini vurgulamışlardır. Kırgızistan'daki kadın katılımcılar ise daha çok kırsal bölgelerde yaygınlaşan kadın cinayetleri, yetersiz devlet desteği ve artan güvensizlik gibi sorunlara dikkat çekmiştir. Anlatımlar daha doğrudan, içsel ve deneyim odaklıdır. Şiddetin nedenleri arasında eğitimsizlik, ahlaki erozyon ve cezasızlık öne çıkmaktadır. Türkiye'de sistemsal dönüşüm talebi ön planda iken; Kırgızistan'da ahlaki düzenin yeniden tesis edilmesi gerektiği yönündeki vurgu daha baskındır.

3.13.4. Aile ve iş yaşamı arasındaki denge

Her iki ülkenin kadınları da annelikle iş yaşamı arasında kurdukları dengeyi zorlayıcı ve destek gerektiren bir süreç olarak tanımlamışlardır. Türkiye'deki katılımcılar, esnek çalışma saatleri, doğum izinleri ve kreş desteği gibi uygulamaların yetersizliğini belirtmiş; uygulamada karşılaşılan sorunlara dikkat çekmişlerdir. Kırgız kadınlar ise kamu sektöründeki düşük maaşlar ve yetersiz bakım hizmetleri nedeniyle iş yaşamında istikrar sağlamanın güç olduğunu ifade etmişlerdir. Ortak olarak dile getirilen bir diğer önemli konu ise babaların çocuk bakımındaki sorumluluğudur. Her iki ülkenin katılımcıları da bakım emeğinin yalnızca kadınlara yüklenmesinin kadınların kamusal alandaki varlığını sınırladığını ifade etmiş aile içi iş bölümünün yeniden düzenlenmesi gerektiği yönünde görüş bildirmişlerdir.

Türkiye ve Kırgızistan'daki kadınların kamusal alandaki deneyimleri, toplumsal cinsiyet eşitliği mücadelesinin iki ülkede de derinlemesine ve çok boyutlu bir süreç olduğunu göstermektedir. Her iki toplumda da kadınların kamusal alandaki görünürlüğü artmakta, ancak bu görünürlük hâlâ çeşitli toplumsal normlar, medya temsilleri ve güvenlik sorunlarıyla kuşatılmaktadır. Kadınların kendi anlatımları, kamusal alanın özgür ve güçlendirici bir yer hâline gelmesi için toplumsal cinsiyet eşitliği bilincinin yaygınlaştırılması, devlet politikalarının etkinleştirilmesi ve kadınların karar alma mekanizmalarında daha fazla yer almasının sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, kadınların kamusal alanda daha eşit, özgür ve güvenli bir şekilde var olabilmesi için sosyal destek sistemlerinin güçlendirilmesi ve sürdürülebilir politikaların geliştirilmesi önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Toplumsal cinsiyet, bireylerin biyolojik cinsiyetlerinden ziyade toplum tarafından kendilerine atfedilen roller, normlar ve beklentiler bütünü olarak tanımlanmakta; bu yönüyle bireylerin toplumsal yapılarla kurduğu ilişki biçimlerini doğrudan etkilemektedir. Erkekliğin kamusal alanla kadınlığın ise özel alanla özdeşleştirilmesi tarihsel süreçte kamusal alanın erkek egemen yapısını pekiştirmiş ve kadınların bu alandaki varlığını sınırlamıştır. Bu bağlamda kamusal alan, yalnızca fiziksel bir mekân değil aynı zamanda bireylerin siyasal, sosyal ve kültürel olarak görünürlük kazandığı bir tartışma ve temsil sahasıdır.

Habermas'ın kamusal alan teorisi, çalışmanın teorik çerçevesini oluşturmuş ve kamusal alanı bireylerin eşit koşullarda akılcı tartışmalarla ortak yararı inşa ettikleri bir alan olarak tanımlamıştır. Ancak bu idealize edilmiş kamusal alan anlayışı feminist kuramcılar tarafından eleştirilmiş; kadınların bu alanın kurucu öznesi olarak değil dışlayıcı mekanizmalarla sınırlandırılmış bireyler olarak konumlandırıldığı savunulmuştur. Bu nedenle çalışma Habermas'ın teorik çerçevesini temel almakla birlikte bu alanın toplumsal cinsiyet ilişkileriyle örülü ve nötr olmayan bir yapıya sahip olduğunu kabul eden eleştirel bir bakışla değerlendirmelerini sürdürmüştür.

Türkiye ve Kırgızistan'da yürütülen saha çalışması kapsamında nitel araştırma yöntemi kullanılarak toplam 18 kadın katılımcıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş ve bu görüşmeler aracılığıyla kadınların kamusal alan deneyimlerine dair söylemleri analiz edilmiştir. Bulgular göstermiştir ki her iki ülkede kadınlar, kamusal alanla kurdukları ilişkiyi hem bireysel hem de toplumsal düzeyde deneyimlemekte; ancak bu deneyim ülkelerin tarihsel arka planları, kültürel yapıları, siyasal sistemleri ve toplumsal normları doğrultusunda farklılık arz etmektedir.

Türkiye'deki kadın katılımcılar, kamusal alanda var olmayı çoğunlukla bireysel mücadele, ataerkil normlarla yüzleşme ve toplumsal ön yargılarla baş etme biçiminde tanımlamışlardır. Bu deneyim kamusal görünürlüğün artmasına rağmen hâlen “kadın sürücü”, “kız gibi yapma” gibi söylemlerle küçümsenme, cinsiyet

temelli ayrımcılığa maruz kalma ve sembolik katılımıla sınırlanma gibi sorunlarla gölgelenmektedir. Kadınlar meslek tercihlerinden siyasi temsiliyete kadar birçok alanda toplumsal cinsiyet kalıplarına göre yönlendirildiklerini ifade etmiş; şiddet, taciz, dışlanma gibi risklerin de kamusal alanın bir parçası haline geldiğini vurgulamışlardır. Bunun yanında devletin kadın istihdamına yönelik politikalarının uygulamada yeterince etkili olmadığı esnek çalışma modelleri, kreş desteği, doğum izni gibi sosyal hakların yaygınlaştırılması gerektiği sıklıkla dile getirilmiştir.

Kırgızistan'daki kadın katılımcılar ise kamusal alandaki deneyimlerini daha özgüvenli ve olumlu bir çerçevede aktarmışlardır. Sovyet geçmişinin sağladığı kurumsal destekler, kadınların eğitim ve çalışma yaşamına daha önceki dönemlerde dâhil olmasını kolaylaştırmış ve bu durum kadınların kamusal görünürlüğüne içselleştirmelerine imkan tanımıştır. Katılımcılar, kamusal alanı eşitlikçi ve katılımcı bir zemin olarak değerlendirmiş; ancak ekonomik zorluklar, düşük maaşlar, sosyal güvence eksikliği ve geleneksel aile yapısının devam eden etkisi gibi sorunların kadınların bu alandaki varlığını sınırladığını da belirtmişlerdir. Kırgızistan'da kadınların siyasal temsiliyeti için getirilen yasal zorunluluklar (örneğin %3'lük kota) yapısal anlamda umut verici olarak görülmekle birlikte bu tür politikaların yeterliliği tartışmalıdır.

Her iki ülkenin kadınları da kamusal alanı hem fırsat hem de risk alanı olarak tanımlamış; şiddet, medya temsilleri, toplumsal normlar ve aile içi rollerin bu alandaki varlığı belirlediğini ifade etmişlerdir. Türkiye'de kadınlar daha çok sistemsel ve zihinsel dönüşüm talep eden hak temelli bir dil geliştirirken; Kırgızistan'daki katılımcılar sorunu ahlaki çöküş, cezasızlık ve güvenlik eksikliği üzerinden tanımlamışlardır. Her iki bağlamda da kadınların söylemleri, kamusal alanın hala toplumsal cinsiyetle şekillendiğini ve kadınların bu alanda görünür ve etkin olabilmeleri için yapısal dönüşümlere ihtiyaç duyulduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışma kadınların kamusal alandaki söylemlerinin yalnızca mekansal bir katılım değil aynı zamanda tarihsel, kültürel, ekonomik ve siyasal bağlamlarda inşa edilen bir temsil biçimi olduğunu göstermektedir. Toplumsal cinsiyetin bu temsili şekillendiren başlıca unsur olduğu açıktır. Kadınların kamusal alandaki temsiliyetlerinin artırılması niceliksellığın yanında niteliksel bir katılımı da zorunlu

kılmaktadır. Bu doğrultuda Türkiye ve Kırgızistan bağlamında önerilen politika düzeyinde değişikliklerin yanı sıra aile yapısında, eğitimde, medyada ve toplumsal bilinç düzeyinde gerçekleştirilecek dönüşümlerle ancak eşit, adil ve özgür bir kamusal alan mümkün olabilir. Kadınların sadece kamusal alanda yer alabilmeleri değil bu alanda kendilerini ifade edebilmeleri, görünürlüklerinin tanınması ve söylemlerinin dikkate alınması da bir o kadar önem arz etmektedir. Türkiye ve Kırgızistan örneği, benzer sorunlara farklı bağlamlardan yaklaşmanın önemini ortaya koymakta; daha adil ve kapsayıcı bir toplumsal düzen için toplumsal cinsiyetin kamusal alandaki etkilerinin bütüncül biçimde anlaşılması ve dönüştürülmesi gerektiğini göstermektedir.

Tez kapsamında elde edilen bulgular, Türkiye ve Kırgızistan’da kadınların kamusal alandaki deneyimlerinin ve söylemlerinin toplumsal cinsiyet normları ile medya temsilleri tarafından güçlü biçimde şekillendirildiğini ortaya koymaktadır. Kadınların kamusal alanda daha görünür, eşitlikçi ve özgür bir biçimde var olabilmeleri için yapısal dönüşümlerin gerekliliği açıktır. Bu doğrultuda aşağıda kapsamlı politika önerileri ve gelecek araştırmalar için yol haritaları sunulmaktadır.

Politika Önerileri

- **Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Eğitimlerinin Yaygınlaştırılması ve İçeriklerinin Zenginleştirilmesi:** Toplumsal cinsiyet eşitliği bilincinin erken yaşlarda kazandırılması, ataerkil kalıp yargıların kırılması için temel koşuldur. Okullarda verilen eğitim programları bilgi aktarımının yanı sıra eleştirel düşünce, empati ve eşitlikçi davranışların geliştirilmesini içermelidir. Türkiye ve Kırgızistan’da müfredatların, toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifiyle revize edilmesi ve öğretmenlerin bu alanda eğitilmesi gerekmektedir. Ayrıca yetişkinlere yönelik toplumsal cinsiyet farkındalığını artırıcı kamu kampanyaları düzenlenmeli özellikle aile ve yerel topluluk düzeyinde bilinçlendirme faaliyetleri artırılmalıdır.
- **Medya Kurumları ve Yayın Politikalarının Dönüştürülmesi:** Medya, kadınların kamusal söylemdeki yerini belirleyen en etkili kurumlar arasında yer almaktadır. Kadınların sadece mağdur, fedakâr anne veya ahlaksız gibi sınırlayıcı rollerle değil çok yönlü, güçlü, çeşitli ve gerçekçi biçimlerde temsil edilmesi için medya

kuruluşlarının etik yayıncılık ilkeleri ve toplumsal cinsiyet duyarlılığı politikaları geliştirilmelidir. Devlet ve sivil toplum işbirliği ile medya çalışanlarına yönelik toplumsal cinsiyet eşitliği eğitimi zorunlu hale getirilmeli kadınların sesini duyurabileceği bağımsız medya platformları desteklenmelidir. Ayrıca sosyal medyanın sunduğu fırsatların yanında kadınlara yönelik çevrimiçi şiddetin önlenmesi için de etkin yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

- Kadınların Kamusal Alandaki Güvenliği ve Hukuki Koruma Mekanizmalarının Güçlendirilmesi: Kadınlara yönelik şiddet ve taciz olaylarının önlenmesi için yasalar caydırıcı ve kapsamlı biçimde uygulanmalı; kolluk kuvvetleri, yargı ve sosyal hizmet kurumları arasında koordinasyon artırılmalıdır. Kadınların şiddet mağduru olarak korunması, psikolojik destek almaları ve adalet mekanizmalarına etkin erişim sağlamaları için özel merkezler yaygınlaştırılmalıdır. Türkiye ve Kırgızistan'da kadına yönelik şiddetle mücadele politikaları, toplumsal cinsiyet perspektifi temelinde yeniden yapılandırılmalı ve bu alanda sivil toplumla ortak projeler geliştirilmeli, kaynaklar artırılmalıdır.
- Sosyal Destek ve Ekonomik Katılımın Artırılması: Kadınların kamusal alandaki yerini sağlamlaştırmak için sosyal destek sistemleri güçlendirilmelidir. Kreş ve bakım hizmetleri yaygınlaştırılmalı, esnek ve kadın dostu çalışma modelleri teşvik edilmelidir. Kadınların ekonomik bağımsızlıklarını artırmaya yönelik mesleki eğitim ve girişimcilik destek programları özellikle kırsal ve dezavantajlı bölgelerde öncelikli olmalıdır.
- Kadınların Siyasal ve Kamusal Karar Alma Mekanizmalarına Katılımının Desteklenmesi: Kadınların karar alma süreçlerine etkin katılımı için kota uygulamaları yaygınlaştırılmalı, kadın liderlik ve siyasi katılımı destekleyici eğitim programları geliştirilmelidir. Kamu kurumları, özel sektör ve sivil toplum kuruluşlarında kadın temsiliyi artıracak teşvik mekanizmaları uygulanmalıdır.

Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler

- Karşılaştırmalı ve Uzun Dönemli Araştırmaların Artırılması: Türkiye ve Kırgızistan gibi farklı sosyo-kültürel bağlamlarda kadınların kamusal alandaki söylem ve deneyimlerinin geniş örneklemelerle nicel ve nitel yöntemlerin birlikte

kullanıldığı uzun dönemli araştırmalarla incelenmesi gerekmektedir. Bu tür çalışmalar, zaman içinde değişimlerin izlenmesine ve politikaların etkilerinin değerlendirilmesine olanak sağlayacaktır.

- Medya İçerik ve Söylem Analizlerinin Derinleştirilmesi: Kadınların medyadaki temsillerine ilişkin sistematik ve derinlemesine içerik analizleri yapılmalı, medya söylemlerinin kadınların kamusal söylemine etkisi kapsamlı biçimde araştırılmalıdır. Ayrıca sosyal medya ve dijital platformlarda kadın söyleminin dinamikleri, maruz kalınan şiddet ve cinsiyetçi saldırılar üzerine çalışmalar yaygınlaştırılmalıdır.
- Çok Sesli ve Çok Boyutlu Söylem Çalışmaları: Kadınların kamusal alandaki deneyimlerine ilişkin farklı sosyo-ekonomik, etnik, yaş grubu ve coğrafi bölgelerden katılımcılarla yürütülecek söylem analizleri, kadınların kamusal söyleminin çeşitliliğini ve farklılıklarını ortaya koyacaktır. Bu yaklaşım kadınların özgün deneyimlerine uygun politika ve müdahalelerin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.
- Politika Uygulamalarının Etkililik Değerlendirmeleri: Toplumsal cinsiyet eşitliği alanında uygulanan politikaların, programların ve kampanyaların kadınların kamusal alandaki deneyimlerine olan somut etkileri düzenli olarak değerlendirilmelidir. Bu değerlendirmeler, iyileştirme ve yenilik süreçlerine rehberlik edecektir.
- Dijital Ortamlarda Kadınların Kamusal Söylemi: Dijital medya, kadınların kamusal söylemde güçlenmesi açısından büyük potansiyel taşımaktadır. Gelecekte sosyal medya platformlarında kadınların deneyimleri, mücadeleleri ve karşılaştıkları zorluklar üzerine detaylı araştırmalar yapılmalı; dijital ortamların kadınlar için daha güvenli ve kapsayıcı hale gelmesi için öneriler geliştirilmelidir.

Bu politika önerileri ve araştırma yönlendirmeleri Türkiye ve Kırgızistan'daki kadınların kamusal alanda karşılaştıkları yapısal engellerin aşılması toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması ve kadın söyleminin güçlendirilmesi için kadınların kamusal görünürlükleri ve hak temelli talepleri doğrultusunda

sürdürülebilir ve kapsayıcı toplumsal dönüşümler gerçekleştirilmesi her iki ülkenin demokratikleşme ve sosyal adalet hedefleri için de kritik öneme sahiptir.

KAYNAKÇA

- Acar-Savran, G. (2002). Özel/Kamusal, Yerel/Evrensel: İkilikleri Aşan Bir Feminizme Doğru. *Praksis: Üç Aylık Sosyal Bilimler Dergisi*, 8, 255-306.
- Ahmeti, K. (2019). Power And Its Relationship With The Individual In Foucault's Political Philosophy. *European Journal of Research in Social Sciences*, 7(5), 1-7.
- Akşit, E. E. (2009). Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye’de Kamusal Kavramının Dönüşümü ve Dışladıkları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 64(1), 1-21.
- Akyılmaz, S. G. (2007). Osmanlı Miras Hukukunda Kadının Statüsü. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 11(1-2), 471-502.
- Altıntaş, B. (2001). *İslam dünyasında kadının yeri ve toplumsal statüsü*. İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Antonio, R. J., ve Kellner, D. (1992). Communication, Democratization, and Modernity: Critical Reflections on Habermas and Dewey. *Symbolic Interaction*, 15(3), 277-298.
- Aristoteles. (2013). *Politika* (F. Akderin, Çev.). Say Yayınları.
- Arzymatova, A. Z. (2021). Kırgız Respublikasında sot biyliğinin tüzülüğü cana kalıptanışı (1991-2005-Cıldar) (1).
- Assoun, P.-L. (2012). *Frankfurt okulu* (I. Ergüden, Çev.). Dost Kitabevi.
- Banguoğlu, T. (1990). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- Barthes, R. (2006). The death of the author (S. Heath, Trans.). In *Image, Music, Text* (142-148). Hill and Wang.
- Bauman, Z. (2019). *Akışkan Modernite* (S. O. Çavuş, Çev.). Can Yayınları.
- Beauvoir, S. de. (2020). *İkinci cinsiyet* (G. Savran, Çev.). Koç Üniversitesi Yayınları.
- Benhabib, S. (1992). *Situating the Self: Gender, Community, and Postmodernism in Contemporary Ethics*. Routledge.
- Benhabib, S. (2000). *Modernizm, evrensellik ve birey* (M. Küçük, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Benhabib, S. (2002). *The Claims of Culture: Equality and Diversity in the Global Era*. Princeton University Press.

- Benson, R., ve Neveu, E. (2005). Introduction: Field Theory as a Work in Progress. In R. Benson ve E. Neveu (Eds.), *Bourdieu and the journalistic field* (s. 1-28). Polity.
- Bohman, J. (2004). Expanding Dialogue: The Internet, the Public Sphere and Prospects for Transnational Democracy. *The Sociological Review*, 52(1), 131-155.
- Bottomore, T. (2013). *Frankfurt Okulu ve Eleştirisi* (Ü. H. Yolsal, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Butler, J. (1990). *Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. Routledge.
- Butler, J. (2019). *Cinsiyet belası: Feminizm ve kimliğin altüst edilmesi* (B. Ertür, Çev.). Metis Yayınları.
- Callinicious, A. (2007). *Toplum Kuramı, Tarihsel Bir Bakış* (Y. Tezgiden, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çağlar, F. İ. (2003). *Hukuk felsefesi ve sosyolojisi arşivi* (Sayı 7, ss. 73-98). İstanbul: HFSA.
- Çakır, H. (2019). İstihdamda Yer Almayan Kadının Kamusal Alandaki Görünmezliği. *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 24, 557-572.
- Çakır, Z. (2012). Osmanlı İmparatorluğu'nda kadın ve toplumsal roller. *Osmanlı Araştırmaları*, 35(2), 73-87.
- Çelik, A. (2019). Chantal Mouffe'un Agonistik Demokrasi Kuramına Eleştirel Bir Bakış. *Kafkas Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(20), 1062-1085.
- Çelik, G. (2023). The existence of women in the Kyrgyz dramaturgy (1920-1990). *Humanitas – International Journal of Social Sciences*, 11 (INCSOS VIII Özel Sayısı), 72-86.
- Çelik, H. (2022). Kamusal Deneyimi Bağlamında Oskar Negt - Alexander Kluge ve Jürgen Habermas. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 6(1), 358-369.
- Çetin, S., Hamşioğlu, O., Çetin, R.A., ve Turan, E. (2019). Pluralism And Democratic Theory: Foundations And Challenges. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(1), 191-205.

- Crenshaw, K. (1989). Irk ve Cinsiyetin Kesişiminin Sınırlandırılması: Ayrımcılık Karşıtı Doktrin, Feminist Teori ve Irkçılık Karşıtı Politikaya Yönelik Siyah Feminist Bir Eleştiri. *Chicago Üniversitesi Hukuk Forumu*, 1989(1), Madde 8. <https://chicagounbound.uchicago.edu/uclf/vol1989/iss1/8>
- Darü'l-Erkam. (1993). *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 8, ss. 520-521). İstanbul. Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/darulerkam> (Erişim tarihi: 05.12.2024)
- Dârünnedve. (1993). *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 8, ss. 555-556). İstanbul. Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/darunnedve> (Erişim tarihi: 05.12.2024)
- Demir, Ş., ve Sesli, M. (2007). Kamusal alan (Türkiye’de kamusal alan kavramlaştırılmasının muhtevası: Tektiplilik mi, çoğulculuk mu?). *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*.
- Dulum, S. (2006). Osmanlı Devleti’nde Kadının Statüsü, Eğitim Ve Çalışma Hayatı (1839-1918) (Yüksek Lisans Tezi). Eskişehir: Osmangazi Üniversitesi.
- Dumlu, H. (2022). Jürgen Habermas’ın Müzakereci Demokrasi Teorisi ve Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Talepleri. *Kaygı: Bursa Uludağ Üniversitesi Felsefe Dergisi*, 21(1), 201-231.
- Durakbaşı, A. (1998). Cumhuriyet döneminde modern kadın ve erkek kimliklerinin oluşumu: Kemalist kadın kimliği ve münevver erkekler. In A. B. Hacımırzaoğlu (Ed.), *75 Yılda Kadınlar ve Erkekler* (pp. 1-20). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Dursun, O., Yıldız, F. (2022). Yeni medya ve kamusal alan: İletişim akademisyenlerinin perspektifi. *Connectist: Istanbul University Journal of Communication Sciences*, 62, 1-32.
- Ecevit, Y. (2021). *Toplumsal cinsiyet eşitliğinin temel kavramları*. CEİD Yayınları.
- Erdem, H. (2006). *Son Devir Osmanlı Düşüncesinde Ahlak*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Erdem, Y. T. (2013). *II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Kızların Eğitimi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ergeshkyzy, A. (2020). *Kırgız toplumunda aile ve ailenin değişen yaşam döngüsü* (Doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Ersoy, A. (2015). Özel Alan / Kamusal Alan Dikotomisi: Kadınlığın "Doğası" ve Kamusal Alandan Dışlanmışlığı. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 18(1), 80-102.
- Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge* (A. M. Sheridan Smith, Trans.). Pantheon Books.
- Foucault, M. (1987). *Söylemin düzeni* (T. Ilgaz, Çev.). İstanbul: Hil Yayınları.
- Fraser, N. (1990). Rethinking the Public Sphere: A Contribution to the Critique of Actually Existing Democracy. **Social Text*, 25/26*, 56-80.
- Fraser, N. (2007). Transnationalizing the public sphere: On the legitimacy and efficacy of public opinion in a post-Westphalian world. *Theory, Culture & Society*, 24(4), 7-30.
- Giddens, A. (2011). *Sosyoloji* (İ. Yılmaz, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Habermas, J. (2001). *İletişimsel eylem kuramı* (M. Tüzel, Çev.). Kabalcı Yayınları.
- Habermas, J. (2013). *Kamusal alanın yapısal dönüşümü* (T. Bora & M. Sancar, Çev.). İletişim Yayınları.
- Habermas, J. (2023). *Kamusallığın yeni bir yapısal dönüşümü ve müzakereci demokrasi* (T. Bora, Çev.). İletişim Yayınları.
- Halifeoğlu, M., ve Yetiş, M. (2013). Gramsci, Sivil Toplum-Devlet İkiliği ve Kuramsal Kökenler. *Mülkiye Dergisi*, 37(1), 163-188.
- Hoare, J. P. (2021). *Gender and development in Soviet Kyrgyzstan*. Brill.
- Hooks, b. (2017). *Feminizm herkes içindir: Tutkulu politika*. Bgst Yayınları.
- Işık, F. (2018). Osmanlı'da Kadınların Şer'iyye Mahkemeleri Üzerinden Kamusal Alandaki Varlıkları.
- İşcanoğlu Bayrak, İ. (2018). Kırgız aile ve sosyal - kültürel hayatında kadın. *Uluslararası Türk Lehçelerini Araştırma Dergisi (TÜRK LAD)*, 1(2), 358-399.
- Kalaycı, N. (2007). *Kamusal Alan Kavramı Üzerine Bir Çalışma: "Aristoteles", "Marx", "Habermas"*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Kalaycı, N. (2013). Farklılıkların Temsili ve Kamusal Alan. *TODAİE Amme İdaresi Dergisi*, 46, 1-25.
- Kantar, G. (2018). *Söylem Üzerine Notlar*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Kara, Y., ve Serpen, A. S. (2023). Sosyal Hizmette Queer Bakış Açısı: Toplumsal Cinsiyet Rollerinden Bağımsız Bir Yaklaşım Doğru. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 33(2), 925-937.
- Kaynar, H. (2013). "Yeni Rejimin Gündelik Hayatı". In *Cumhuriyet: Yeni İnsan Yeni Hayat* (pp. 105-124). İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.
- Kılıç, S. M., Yılmaz, D. V. (2019). Cumhuriyet dönemi kadın dergileri (1923-1992). *OPUS International Journal of Society Researches*, 10(17), 2139-2156.
- Kızılcıkel, S. (2013). *Frankfurt Okulu* (3. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kocaman, İ. (2009). Dil, söylem ve kültür: Kültürel analizde söylem kullanımı. *Journal of Cultural Studies*, 12(3), 35-40.
- Kuehnast, K. (1996). Canaries in a coal mine?: Women and nation-building in the Kyrgyz Republic. *Anthropology of East Europe Review*, 14(2), 31-52.
- Kukathas, C., ve Erdoğan, M. (2009). Ahlâkî Evrenselcilik ve Kültürel Farklılık. *Liberal Düşünce Dergisi*, 55, 7-22.
- Kümbetlioğlu, B. (2017). *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Lakoff, R. (1975). *Language and Woman's Place*. Harper and Row.
- Livan, H. F. (2020). Temelcilik-sonrası demokrasi teorisi üzerine notlar: Birlikte-varoluş ve antagonizma. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi KAÜİİBFD*, 11(Ek Sayı 1).
- Mardin, Ş. (2000). *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Meehan, J. (1995). *Feminists Read Habermas: Gendering the Subject of Discourse*. Routledge.
- Mitchell, J., ve Oakley, A. (1992). *Kadın ve Eşitlik*. İstanbul: Pencere.
- Mouffe, C. (1999). Deliberative Democracy or Agonistic Pluralism?. *Social Research*, 66(3), 745-758.
- Mousavi, S. (2022). Yeni-sosyal medyanın sosyo-siyasi boyutu. *Nosyon: Uluslararası Toplum ve Kültür Çalışmaları Dergisi*, 10, 146-168.
- Nalbant, F., ve Korkmaz, T. (2019). Feminist teori temelinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin Türkiye bağlamında değerlendirilmesi. *Artvin Çoruh Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(2), 165-186.

- Nişanyan, S. (2002). *Sözlerin soyağacı*. Kalkedon Yayınları.
- Oğan, E., ve Wolff, R. A. (2020). Kamusal Alanda Kadın Ayrımcılığı. *Social Sciences Research Journal*, 9(4), 218-235.
- Olivier, B. (2015). Rancière and the recuperation of politics. *Phronimon*, 16(1).
Erişim
adresini:<http://www.scielo.org.za/scieloOrg/php/articleXML.php?pid=S1561-40182015000100001&lang=en> (Erişim tarihi: 10.06.2025)
- Orkunoglu, Y. (2007). *Nietzsche ve postmodernizmin gerçek yüzü*. Ceylan Yayınları.
- Ömürbekkızı, A. (2021). Kırgızistan tarihindeki kız kaçırma. *Sosyal Araştırmalar ve Davranış Bilimleri Dergisi*, 7(14).
- Özbek, M. (2015). *Kamusal alan* (3. basım). Hil Yayın.
- Özbank, M. (2013). The Problem of Normative Justification and Political Stability in Contemporary Democratic Theory: Kant, Rawls, and Habermas. *Boğaziçi Journal*, 20(1-2), 51-75.
- Pateman, C. (2017). *Cinsel Sözleşme* (Z. Alpar, Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi.
- Peker-Dural, H. (2019). *Erkekliğin mekânsallığı: Ev içleri ve kamusal alanda erkekler* [Yayınlanmamış doktora tezi]. İzmir Demokrasi Üniversitesi.
- Salikov, A., & Javoronkov, A. (2017). The public realm and revolution: Hannah Arendt between theory and praxis. *Estudos Ibero-Americanos*, 43(3), 513-523.
- Sancar, S. (2009). Türkiye’de Feminizm ve Kadın Hareketi. *Cogito: Feminizm özel sayısı*, 58, 245-258.
- Saussure, F. de. (1998). *Course in general linguistics* (R. Harris, Trans.). Duckworth. (Original work published 1916)
- Schudson, M. (1997). Why Conversation Is Not the Soul of Democracy. *Critical Studies in Mass Communication*, 14(4), 297-309.
- Scott, J. W. (2007). *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi* (A. Tunç Kılıç, Çev.). İstanbul: Agora Kitaplığı.
- Seitalieva, G. (2021). Transforming understanding of women’s rights in Kyrgyz madrassas. *Acta Via Serica*, 6(1), 1-30.

- Sevim, N. (2005). *Antik Yunan'da Kadın ve Toplumsal Cinsiyet*. Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Sevinç, N. (2017). *Türklerde Kadın ve Aile*. Bilgeoğuz Yayınları.
- Schmitt, C. (2006). *Siyasal Kavramı* (E. Göztepe, Çev.). Metis Yayıncılık.
- Soyluğan, B. (2023). *Kadına Yönelik Şiddet Konusundaki Görüşlerin ve Şiddet Türlerine İlişkin Farkındalığın Sosyolojik Analizi: Niğde ili Örneği* (Yüksek Lisans Tezi). Niğde.
- Specter, M. G. (2012). *Habermas: Entelektüel Bir Biyografi* (İ. Ilgar, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Stephan-Emmrich, M., ve Toktogulova, M. (2023). Female, Veiled, Active: Muslim Professionals in Self-development Training in Today's Kyrgyzstan. *International Quarterly for Asian Studies (IQAS)*, 54(4), 363-388.
- Stoller, R. J. (1964). Cinsiyet Kimliği Çalışmasına Bir Katkı. *Uluslararası Psikanaliz Dergisi*, 45, 220-226.
- Şûra. (2010). *TDV İslâm Ansiklopedisi* (Cilt 39, ss. 230-235). İstanbul. Erişim adresi: <https://islamansiklopedisi.org.tr/sura> (Erişim tarihi: 05.12.2024)
- Taş, F. (2016). Orta Çağ'da kadın ve toplum. *Toplum ve İnsan Dergisi*, 8(2), 122-136.
- Timur, T. (2012). *Habermas'ı Okumak*. İstanbul: Yordam Kitap.
- Türk Dil Kurumu (TDK). (t.y.). *Güncel Türkçe Sözlük*. <https://sozluk.gov.tr/>
- Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2022). *Türkiye Aile Yapısı Araştırması, 2021*.
- Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO). (2008). *Toplumsal cinsiyete dayalı iş bölümü (GLOPP/ILO)*. ILO Uluslararası.
- Unat, N. A. (1998). *Kum saatini izlerken*. İletişim Yayınları.
- United Nations. (2022). *Progress on the sustainable development goals: The gender snapshot 2022*.
- Ünalan Turan, S., ve Kurt, A. (2023). Tanzimat'tan Erken Cumhuriyet'e Değişim İçerisinde Kadın ve "Yeni Kadın" Söylemi. *Uludağ İlahiyat Dergisi*, 32(1), 25-54.
- Vatandaş, C. (2011). Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet rollerinin algılanışı. *Istanbul Journal of Sociological Studies*, 35, 29-56.

- Wollstonecraft, M. (2007). *Kadın Haklarının Gerekçelendirilmesi* (D. Hakyemez, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür.
- Yalçinkaya, A. (2015). Yunan uygarlığı içinde polis ve siyaset. In M. A. Ağaoğulları (Ed.), *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler* (pp. 19-90). İletişim Yayınları.
- Yıldız, E., ve Özmen, Ş. Y. (2023). Sosyal Medya Platformlarıyla Birlikte Habercilik Pratiklerinin Dönüşümü. *Düşünce ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 1-30.
- Yılmaz, E. (2020). *Toplumsal cinsiyete mekân üzerinden bir bakış: Kent mekânında kadın olmak*. Koç Üniversitesi UNESCO Kürsüsü.
- Yeşilöz, T. (2022). Türkiye Türkçesinde {+sAl} biçim birimi ve "sal" adı / {+SAL} form unit and "sal" word in Turkish. *USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi - International Journal of Social Sciences Academy*, 4(8), 1-15.

EKLER

EK 1: Görüşme Formunun Türkçesi

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi Namık Kemal üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü tarafından yürütülen “Toplumsal Cinsiyet Perspektifinde Kamusal Alanda Kadın Söyleminin Sözlü ve Teorik Analizine: Türkiye ve Kırgızistan Örneği” başlıklı **araştırmaya** davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkında sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacaktır.

Katılımcının:

Adı ve Soyadı:

Yaşı:

Mesleği:

Kamusal Alan Tanımı: Kamusal alan, bireylerin özgürce bir araya gelip toplumsal ve politik meseleleri tartışabildiği, fikirlerini ifade edebildiği ve kamuoyunu şekillendirebildiği bir sosyal alandır. Bu alan devletin ve özel çıkarların etkisinden bağımsız olup eşit koşullarda tüm bireylerin katılımını teşvik eder. Örnek olarak medya organları (gazeteler, televizyonlar), sosyal medya platformları (Facebook, Twitter), protestolar ve kamuya açık toplantılar (seçim mitingleri, halk forumları, parklar, otobüs durakları, hastaneler) kamusal alanın işlevsel örnekleridir. Bu platformlar insanların toplumsal sorunlara dair fikir alışverişinde bulunmalarını eleştirilerde bulunmalarını ve çözüm önerileri geliştirmelerini mümkün kılar.

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Soruları

1. Kamusal alanda kadın olmanın sizin için ne anlama geldiğini açıklayabilir misiniz?

- Bu soruyla katılımcının kişisel deneyimlerini ve kamusal alanda kadın olmanın onun için ne ifade ettiğini anlamaya çalışıyoruz.

2.Kırgızistan/Türkiye’de kadınların kamusal alanda nasıl temsil edildiğini düşünüyorsunuz?

- Bu soruyla katılımcının genel algısını ve gözlemlerini öğrenmek amaçlanıyor.

3.Kamusal alanda karşılaştığınız en büyük zorluklar nelerdir?

- Bu soruyla, katılımcının kamusal alanda yaşadığı zorlukları ve engelleri belirlemek hedefleniyor.

4.Toplumsal cinsiyet rollerinin kamusal alandaki kadınların söylemlerini nasıl etkilediğini düşünüyorsunuz?

- Bu soru, toplumsal cinsiyet rollerinin kadınların kamusal alandaki konuşmalarını ve davranışlarını nasıl şekillendirdiğini anlamaya yönelik.

5.Kamusal alanda kadın liderlerin varlığı hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu durumun toplumsal cinsiyet eşitliğine katkıları nelerdir?

- Bu soruyla, kadın liderlerin rolü ve etkileri hakkında katılımcının görüşlerini öğrenmek amaçlanıyor.

6.Medyanın kamusal alandaki kadın söylemlerine etkisi hakkında ne düşünüyorsunuz? Medyanın bu alandaki rolü yeterince olumlu mu?

- Bu soruyla, medyanın kadınların kamusal alandaki temsili üzerindeki etkisini değerlendirmek hedefleniyor.

7.Kamusal alanda kadınlara yönelik şiddet ve taciz olayları hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu konuda neler yapılabilir?

- Bu soruyla, kadına yönelik şiddet ve tacizin boyutlarını ve bu sorunların çözümüne yönelik önerileri öğrenmek hedefleniyor.

8.Sizce, kadınların kamusal alandaki söylemlerinin güçlenmesi için hangi adımlar atılmalıdır?

- Bu soru, kadınların kamusal alandaki varlığını ve etkisini artırmak için gerekli adımlar hakkında katılımcının düşüncelerini öğrenmeye yönelik.

9. Kadının kamusal alanda yer almasının annelik ve aile üzerindeki etkileri nelerdir? Bu bağlamda, çalışan kadınlar ve anneler için ne gibi destekler sağlanabilir?

10.Kamusal alanda kadınlara yönelik destekleyici politikalar hakkında ne düşünüyorsunuz? Sizce yeterli mi?

- Bu soruyla, mevcut destekleyici politikaların yeterliliği ve etkinliği hakkında katılımcının görüşlerini almak hedefleniyor.

EK 2: Görüşme Formunun Kırgızcası

БУ ДӨКҮМӨНҮ ӨТКӨНДӨЙ БАЙКАП ОҚУУ ҮЧҮН УАҚЫТ БӨЛҮНҮЗ

Сизди Намык Кемал университетинин Социалдык илимдер институту тарабынан жүргүзүлүүчү "Женская Речь в Общественном Пространстве с Перспективы Гендерных Исследований: Пример Турции и Кыргызстана" аттуу изилдөөгө чакырабыз. Бул изилдөөгө катышуу же катышпоо чечимин кабыл алууда, изилдөөнүн максаты жана кантип жүргүзүлө турганы жөнүндө маалыматыңыз болушу керек. Ошондуктан, бул форманы окуп, түшүнүү өтө маанилүү. Эгер түшүнбөгөн жана сиз үчүн ачык болбогон нерселер болсо же көбүрөөк маалымат алгыңыз келсе, бизге суроолорду берүүңүздү суранабыз.

Бул изилдөөгө катышуу толугу менен ыктыярдуулук негизинде. Изилдөөдөн баш тартууга же катышкан соң каалаган убакта чыгууга укугуңуз бар. Сиз берген жооптор изилдөөгө катышуу боюнча макулдугуңуз катары кабыл алынат. Бул формалардагы суроолорго жооп берүүдө эч кандай басым же таасирге алынбаңыз. Бул формалардан алынган маалыматтар толугу менен изилдөө максатында колдонулат.

Катышуучунун:

Аты-жөнү:

Жашы:

Кесиби:

Коомдук Аймактын Түшүнүгү: Коомдук аймак - бул адамдардын эркин чогулуп, коомдук жана саясий маселелерди талкуулап, өз ойлорун билдирип, коомчулукту калыптандырууга мүмкүнчүлүк алган социалдык аймак. Бул аймак мамлекеттин жана жеке кызыкчылыктардын таасиринен көз каранды болбойт жана бардыгынын тең шарттарда катышуусун колдойт. Мисалы, медиа каражаттары (газеталар, телевизорлор), социалдык медиа платформалары (Facebook, Twitter), нааразылык акциялары жана коомдук ачык чогулуштар (шайлоо митингдери, элдик форумдар, парктар, автобустардын токтоочу жайлары, ооруканалар) коомдук аймактын иштөөчү мисалдары болуп эсептелет. Бул платформалар адамдарга коомдук маселелер боюнча пикир алышып, сын-пикирлерди билдирип, чечимдерди сунуштоого мүмкүнчүлүк берет.

Жарым-жартылай Түзүлгөн Сурактар

1. Коомдук аймакта аял болуунун сиз үчүн эмне деген мааниси бар экенин түшүндүрүп бере аласызбы?

- Бул суроонун максаты катышуучунун жеке тажрыйбасын жана коомдук аймакта аял болуунун анын үчүн кандай мааниге ээ экенин түшүнүү.

2. Кыргызстанда/Түркияда аялдардын коомдук аймакта кандайча көрсөтүлүп жатканын ойлойсуз?

- Бул суроонун максаты катышуучунун жалпы көз карашын жана байкоолорун билиш.

3. Коомдук аймакта туш болгон эң чоң кыйынчылыктарыңыз кандай?

- Бул суроонун максаты катышуучунун коомдук аймакта тапкан кыйынчылыктарын жана тоскоолдуктарын аныктоо.

4. Коомдук жыныс ролдору аялдардын коомдук аймактагы сөздөрүнө кантип таасир этет деп ойлойсуз?

- Бул суроонун максаты коомдук жыныс ролдорунун аялдардын коомдук аймактагы сүйлөө жана аракеттерине кантип таасир эткенин түшүнүү.

5. Коомдук аймакта аял жетекчилеринин болушу жөнүндө эмне ойлойсуз? Бул жагдайдын коомдук жыныс теңдигине тийгизген таасирлери кандай?

- Бул суроонун максаты аял жетекчилеринин ролу жана таасири боюнча катышуучунун пикирлерин алуу.

6. Медиа тарабынан коомдук аймактагы аялдардын сөздөрүнө таасири жөнүндө эмне ойлойсуз? Медиа ушул жаатта жетиштүү позитивдүү роль ойнойбу?

- Бул суроонун максаты медиа тарабынан аялдардын коомдук аймактагы өкүлчүлүгү тууралуу катышуучунун пикирлерин билүү.

7. Коомдук аймакта аялдарга карата зордук-зомбулук жана мазактоо окуялары тууралуу эмне ойлойсуз? Бул маселени чечүү үчүн кандай чаралар көрүлүшү керек?

- Бул суроонун максаты аялдарга карата зордук-зомбулук жана мазактоонун масштабы жана бул маселени чечүү боюнча сунуштарды билүү.

8. Сиздин оюңузча, аялдардын коомдук аймактагы сөздөрүнүн күчөшү үчүн кандай кадамдар жасалышы керек?

- Бул суроонун максаты аялдардын коомдук аймактагы бардыгын жана таасирин күчөтүү үчүн керек болгон кадамдар тууралуу катышуучунун ойлорун билүү.

9. Аялдын коомдук аймакта орун алышынын эне болуу жана үй-бүлөгө тийгизген таасири кандай? Бул контекстте, жумушта иштеген аялдар жана энелер үчүн кандай колдоо көрсөтүлүшү мүмкүн?

10. Коомдук аймакта аялдарга колдоо көрсөтүүчү саясаттар тууралуу эмне ойлойсуз? Алар жетиштүүбү?

- Бул суроонун максаты учурдагы колдоо көрсөтүүчү саясаттардын жетиштүүлүгүн жана натыйжалуулугун түшүнүү.